

TÜRK AKADEMİSİ

Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV)

www.tasav.org

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 1 • Nisan/April 2024

ISSN: 1309-601X

TASAV Adına Sahibi / Owner on behalf of TASAV

İsmail Faruk AKSU

Editör / Editor

Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA

Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Konur Alp KOÇAK

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Savaş ÇEVİK

Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

Yazım ve Dil Editörleri / Spelling and Language Editors

Züleyha Nurgül ERTUGRUL (Türkçe)

Yunus Emre TAŞKIN (İngilizce)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Mehmet ALTUNKAYA	Prof. Dr. Turgay UZUN
Prof. Dr. Birol AKGÜL	Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU
Prof. Dr. Mehmet Emin ÇAĞIRAN	Doç. Dr. Alparslan A. BAŞARAN
Prof. Dr. Murat ÇETİNKAYA	Doç. Dr. Eray BAYRAMOL
Prof. Dr. Hilmi DEMİR	Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ
Prof. Dr. Mehmet EKİZ	Doç. Dr. Hatice MUMYAKMAZ
Prof. Dr. Mehmet GÜNAL	Doç. Dr. Esmâ ÖZDAŞLI
Prof. Dr. Gökhan GÜNEYSU	Doç. Dr. Arif SARI
Prof. Dr. Ali GÜRSEL	Doç. Dr. Hasan Sencer PEKER
Prof. Dr. Erkan GÖKSU	Doç. Dr. Göktuğ SÖNMEZ
Prof. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA	Doç. Dr. Murat ŞAHİN
Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA	Doç. Dr. M. Halit YILDIRIM
Prof. Dr. Hayri KESER	Doç. Dr. Gökberk YÜCEL
Prof. Dr. M. Hanifi MACİT	Dr. Atila BEDİR
Prof. Dr. Ahmet Bedri ÖZER	Dr. Hasan Bozkurt ÇELİK
Prof. Dr. Yusuf SARINAY	Dr. Tuğrul KORKMAZ
Prof. Dr. Okan TAŞAR	Dr. Emre ÖZSOY

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Düşünce Dünyasında Türkiz, Türk Akademisi Siyasî Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) tarafından hazırlanıp Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında olmak üzere yılda üç kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergimiz, *Google Scholar* ve *SOBİAD* tarafından taranmaktadır.

Düşünce Dünyasında Türkiz, bilimsel danışman kurulunda ve yayın kurulunda bulundurduğu farklı disiplinlere mensup akademisyenler ile bilimsel nitelik ve yenilikten ödün vermeyen saygın bir akademik dergi olarak İngilizce ve Türkçe makalelere ve kitap tahlillerine yer vermektedir.

Düşünce Dünyasında Türkiz; siyasî, sosyal ve ekonomik politikaların belirlenmesine, mevcut politikaların bilimsel veriler ışığında tahlil edilerek geliştirilmesine ve önemli sorunların çözümüne yönelik politika önerilerinin ortaya konmasına öncelik atfetmekte, disiplinler-arası araştırmaları teşvik etmektedir.

Sosyal bilimlerin birçok alanında hazırlanacak araştırmalara yer veren *Düşünce Dünyasında Türkiz*, bilimselliğin ilk şartı olan nesnelliği temel yayın ilkelerinden biri olarak kabul eder. Dolayısıyla dergimize yayınlanmak üzere gönderilen tüm yazılar, tarafsız hakemler tarafından en hızlı şekilde gözden geçirilir ve uygun görülmesi hâlinde telif ücretleri yazarına ödenmek kaydıyla basılı ve elektronik ortamda yayınlanır.

About the Journal

Düşünce Dünyasında TÜRKİZ is a peer-reviewed journal on social sciences published in every four months by TASAV, a non-profit think-tank based in Ankara, Turkey. The editorial board has the authority to decide which papers comply with the rules and principles of academic writing and qualified for publication in the journal. Each paper submitted for publication is subject to review of at least two undisclosed referees. Having a paper published in this journal does not require any payment to TASAV.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

Tasarım, Dizgi ve Baskı / Design and Printing

Vega Basım Hizmetleri • Sertifika No: 43714
Korkutreis Mahallesi Lale Caddesi No: 21/A Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 230 0723

Baskı tarihi / Published in: Nisan/April 2024

İÇİNDEKİLER

- Yalçın SARIKAYA** 6
Editörün Notu / *Editor's Note*
- Emrah KAYA** 9
Orta Koridor'un Dünya Politikasında ve Avrasya'da Artan Önemi
The Increasing Importance of the Middle Corridor in World Politics and Eurasia
(Araştırma Makalesi)
- Mehmet Fatih KESİM** 37
Özgür ve Açık Hint Pasifik Vizyonu ile Kuşak Yol İnisiyatifi'nin Orta
Doğu'ya Siyasi ve Ekonomik Etkileri
*The Political and Economic Impacts of the Free and Open Indo-Pacific Vision
and the Belt and Road Initiative on the Middle East*
(Araştırma Makalesi)
- Özlem ACAR** 63
Müslümanların Radikalleştiği Algısının Gelişimi ve Bu Kapsamda
Oluşturulan Radikalleşme Modellerinin Değerlendirilmesi
*The Development of the Perception that Muslims are Radicalized and
Evaluation of Radicalization Models Created in This Scope*
(Araştırma Makalesi)
- Yücel NAMAL & Rabia ARI** 99
Dijitalleşen İletişim ve Enfokrasi Bağlamında Fransa Protestolarının
Eleştirel Söylem Analizi: Nahel Merzouk Protestoları
*Critical Discourse Analysis of French Protests in the Context of Digitalized
Communication and Infocracy: Nahel Merzouk Protests*
(Araştırma Makalesi)
- Merve BAHADIR** 133
Aktivizmden İdeolojiye ya da İdeolojiden Aktivizme:
Tarihsel Süreci ve Kırılmalarıyla Feminizm
*From Activism to Ideology or from Ideology to Activism: Feminism in its
Historical Process and Ruptures*
(Araştırma Makalesi)

EDİTÖRÜN NOTU

Değerli okurlar,

Türk ve Türkiye Yüzyılı'nın başlangıcında ve idrakinde olmanın heyecanını hissettiğimiz bu günlerde, aynı zamanda dergimizin 15. yılının ilk sayısını yayınlamanın da haklı gururunu yaşıyoruz. Dergimizin de bünyesinde bulunduğu Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Türkiye Yüzyılı'nın ruhuna uygun şekilde farklı konu alanlarında akademik yayın faaliyetlerine devam etmektedir. TÜRKİZ ailesi olarak ilelebet payidâr olacağına inandığımız Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk milletinin menfaatine çalışmalarla siz kıymetli okurlarımızın huzuruna çıkma hevesindeyiz.

Düşünce Dünyasında TÜRKİZ Dergisi'nin bu sayısında da bir öncekinde olduğu gibi muhtelif sosyal bilim alanlarından yazılar mevcuttur. Bununla birlikte çalışmalar genellikle siyasal bilimler alanlarındadır. Dr. Emrah KAYA'nın kaleme aldığı "Orta Koridor'un Dünya Politikasında ve Avrasya'da Artan Önemi" başlıklı araştırma makalesinde, son yıllarda uluslararası gündemde sıklıkla yer alan Kuşak-Yol İnisiyatifi ele alınmıştır. İlan edildiği 2013 yılından beri dünya gündemini meşgul eden Kuşak-Yol İnisiyatifi'nin en önemli güzergahlarından birisi olan Orta Koridor'un özelliklerinin yanı sıra Avrasya için önemine değinen yazar, sistemsel dönüşüme paralel olarak küresel boyuttaki güvensizliğin arttığına ve Avrasya'da bir jeopolitik dönüşümün gerçekleştiğine işaret etmektedir

Mehmet Fatih KESİM'in "Özgür ve Açık Hint Pasifik Vizyonu ile Kuşak Yol İnisiyatifi'nin Orta Doğu'ya Siyasi ve Ekonomik Etkileri" başlıklı makalesinde uluslararası ilişkileri ve küresel siyaseti yakından ilgilendiren yeni ticaret ve güvenlik koridorlarından Özgür ve Açık Hint-Pasifik Vizyonu ve Kuşak-Yol İnisiyatifi'nin Orta Doğu'ya etkileri karşılaştırılmıştır. Yazar, Orta Doğu'nun güncel jeopolitik durumunu özetledikten sonra yakın gelecekte etkileri görülmeye başlanacak olan, hem ticaret hem de güvenlik boyutları olan, iki koridor projesinin Orta Doğu'ya muhtemel etkilerini incelemektedir.

“Müslümanların Radikalleştiği Algısının Gelişimi ve Bu Kapsamda Oluşturulan Radikalleşme Modellerinin Değerlendirilmesi” başlıklı makalesinde Özlem ACAR, başta Orta Doğu’dakiler olmak üzere İslam coğrafyasında geçen yüzyılın sonlarından beri gündemde olan radikalleşmeye ve dünyadaki radikalleşme algısına odaklanarak kavramsal bir çalışmaya imza atmıştır. Yazar, radikalleşmenin ve ardından gelen şiddetin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan faktörleri karşılaştırarak dünyada Müslümanlara yönelik bakışın ne ölçüde etkilendiğini incelemiştir.

Yücel NAMAL ve Rabia ARI’nın “Dijitalleşen İletişim ve Enfokrasi Bağlamında Fransa Protestolarının Eleştirel Söylem Analizi: Nahel Merzouk Protestoları” başlıklı makaleleri, iletişimde dijitalleşmenin sosyal ilişkiler ve kimlik oluşumuna etkisini tahlil etmektedir. Makale, son yıllarda alanyazında popüler olan “enfokrasi” kavramına ışık tutmaktadır. 2023 yılının Haziran ayında Fransa’da trafik polisi tarafından dur ihtarına uymadığı için Nahel Merzouk adlı Cezayirli bir gencin öldürülmesiyle başlayan protestoların ve bu olaya ilişkin yapılan haberlerin analizi ile çevrimiçi haber metinlerinin etki gücü anlaşılmasına çalışılmıştır.

Merve BAHADIR, “Aktivizmden İdeolojiye ya da İdeolojiden Aktivizme: Tarihsel Süreci ve Kırılmalarıyla Feminizm” isimli makalesinde siyasal kavram ve akımlardan feminizmin kökenini ve tarihsel sürecini inceledikten sonra klasik feminist geleneklerle birlikte post-modern feminizm, psiko-analitik feminizm, siyahi feminizm gibi yeni feminist gelenekleri de karşılaştırarak ele almıştır. Türkiye’deki feminizm algısına da yer veren yazar, kadın-erkek arasındaki güç mücadelesinde denge unsurunun ne olduğu noktasında henüz bir mutabakata varılmamış olmasına dikkat çekmiştir.

15. Cildimizin 1. Sayısının, esasen 67. Sayımızın, okurlarımız ve akademik hayatımız açısından faydalı olmasını diliyorum, emek veren herkese şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA

Editör

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 1 • Nisan/April 2024
ISSN: 1309-601X

ORTA KORIDOR'UN DÜNYA POLİTİKASINDA VE AVRASYA'DA ARTAN ÖNEMİ

*The Increasing Importance of the Middle Corridor in World Politics
and Eurasia*

Emrah KAYA

Dr., Bağımsız Araştırmacı, Ankara.
dremrhkaya@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6873-8309

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 25.03.2024
Kabul Tarihi: 23.04.2024
DOI: 10.59281/turkiz.1458292

Kaynak göstermek için:

Kaya, E., (2024). Orta Koridor'un Dünya Politikasında ve Avrasya'da Artan Önemi. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 15(1): 9-35.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye
Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789
www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

ORTA KORİDOR'UN DÜNYA POLİTİKASINDA VE AVRASYA'DA ARTAN ÖNEMİ

*The Increasing Importance of the Middle Corridor in World
Politics and Eurasia*

Emrah KAYA

Dr., Bağımsız Araştırmacı, Ankara.
dremrhkaya@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6873-8309

Özet

Dünya siyasetinde artan gerilim, Soğuk Savaş'tan bu yana en yüksek seviyesindedir. Bu durum küresel boyutta güvensizliğe ve çeşitli bölgelerin istikrarsızlaşmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra bölgesel boyutta da çeşitli dönüşümler yaşanmaktadır. Geniş Avrasya coğrafyasında yaşanan gelişmeler, dönüşüm sürecinin en önemli örnekleri arasındadır. Dünyadaki tansiyon ve Avrasya'daki dönüşüm, çeşitli ticaret ve taşımacılık güzergahlarını da etkilemektedir. Bu bağlamda çalışmada Orta Koridor ve koridorun temel özellikleri ele alınacaktır. Ayrıca küresel ve bölgesel siyasette yaşanan gelişmelerin Orta Koridor'un nasıl etkilediği incelenecektir. Aynı zamanda Avrasya'daki dönüşüm ve Orta Koridor'un yarattığı fırsatlara değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Orta Koridor, Asya, Avrupa, Jeopolitik, Güvenlik.

Abstract

The increasing tension in world politics is at its highest level since the Cold War. This situation causes global insecurity and destabilization of various regions. In addition, various transformations are taking place on a regional scale. The developments taking place in the vast Eurasian geography are among the most important examples of the transformation process. The tension in the world and the transformation in Eurasia also affect various trade and transportation routes. In this context, the Middle Corridor and the main features of the corridor will be discussed in the study. Additionally, it will be examined how the developments in global and regional politics affect the Middle Corridor. At the same time, the transformation in Eurasia and the opportunities created by the Middle Corridor will be discussed.

Keywords: Middle Corridor, Asia, Europe, Geopolitic, Security.

Giriş

Orta Koridor, Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası'nın önemli bir sacayağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda söz konusu koridor, Türkiye, Kafkasya, Hazar Denizi ve Türkistan üzerinden geçerek deniz, kara ve demiryolları aracılığıyla Çin'den Avrupa'ya uzanan çok modlu bir ulaştırma güzergahıdır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Orta Koridor, Kuzey ve Güney olmak üzere Türkistan'da ikiye ayrılmaktadır. Kuzey Yol, Çin-Kazakistan-Hazar Denizi-Azerbaycan ve Güney Yol ise Çin-Kırgızistan-Özbekistan-Türkmenistan-Hazar Denizi-Azerbaycan güzergahını içermektedir. Daha sonra Azerbaycan üzerinde birleşen bu yollar, Orta Koridor'u Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye-Bulgaristan-Sırbistan-Macaristan üzerinden Avrupa'ya bağlanmaktadır (Kaya, 2022a). Bunlara ek olarak Orta Koridor, çeşitli ülkeleri kapsayacak şekilde genişletilme potansiyeline sahiptir. Koridor'un Güney Asya uzantısı olarak kabul edilen ve Lapis Lazuli olarak bilinen güzergâh, Azerbaycan-Hazar Denizi-

Türkmenistan-Afganistan'ı içermektedir. Afganistan'ın dünyaya açıldığı en önemli güzergahlarından biri olan söz konusu hattın Pakistan ve Hindistan'ı içerecek bir şekilde genişletilmesi tartışılmaktadır (Kaya, 2022b).

Soğuk Savaş, temelde ideolojilerin hüküm sürdüğü bir dönemdi. Ancak 1990 sonrası süreçte devletler, ideolojik söylemlerini ikinci plana atmıştır. Özellikle günümüzde Çin gibi yükselen güçler, ideolojik kaygılar yerine jeopolitik kaygılarla hareket etmektedir. Bu noktada jeopolitik teoriler önem kazanmaktadır. Halford J. Mackinder'in geliştirdiği ve hakimiyet ve nüfuz oluşturma amaçlı öne sürdüğü Kara Hakimiyet Teorisi'nde dünya adasının kalpgahı (heartland) ya da can evi Avrasya'da bulunmaktadır. Kalpgah denilen bölge ise Doğu Avrupa, Hazar Denizi, Türkistan ve Sibirya'yı kapsamaktadır. Mackinder'e göre, bir güç eğer dünyayı yönetmek istiyorsa kalpgahı yönetiyor olması gerekmektedir (Mackinder, 1904). Günümüzde bakıldığında Mackinder'in kalpgahı ile Orta Koridor'un geçtiği güzergâh arasında önemli bir paralellik bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle söz konusu coğrafya, geçmişte olduğu gibi günümüzde de kritik öneme haizdir.

Söz konusu yaklaşımdan da anlaşılacağı üzere Avrasya, dünyanın en önemli merkezlerinden biridir. Bu nedenle özelden Avrupa ile Rusya arasında sürekli olarak bir çatışma yaşanmaktadır. Diğer yandan İngilizler ile Ruslar arasındaki Büyük Oyun, Türkistan ve Güney Asya'da gerçekleşmiştir (Hopkirk, 2022). Avrasya, son dönemde ise önemli güç merkezlerinin yükselişine ev sahipliği yapmaktadır. ABD'nin bu durumu kendi çıkarlarına ve inşa etmeye çalıştığı hegemonyaya aykırı görmesi ve geliştirdiği politikalar küresel siyasette gerilimlere neden olmaktadır.

Küresel ve bölgesel siyasette yaşanan sorunlar, çeşitli bölgelerin istikrarsızlaşmasına ve güvensizleşmesine neden olurken, ticaret ve taşımacılık koridorlarını da etkilemektedir. Bu

koridorlardan biri de Türk Dünyası'nın merkezde olduğu Hazar Geçişli Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru olarak da bilinen Orta Koridor'dur. Orta Koridor'a ilişkin Türkçe literatürde çeşitli çalışmalar yayınlanmıştır. Ancak bu çalışmalar, genel olarak Türkiye odaklıdır. Örneğin, Toprak'ın (2020) "Orta Koridor Girişimi Bağlamında Türkiye'nin Orta Asya'ya Yönelik Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı makalesi ya da Azer, Ülker ve Min'in (2021) hazırladığı "The Strategic Importance of the "Belt and Road Initiative" Connectivity With the "Middle Corridor" Program in Turkey" başlıklı çalışmalar dikkat çekmektedir. Diğer yandan bu çalışmayla Cengiz'in (2023) hazırladığı "Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye'den Geçen Orta Lojistik Koridora Etkileri" başlıklı çalışma ilişkilendirilebilir. Lakin Cengiz, çalışmasında sadece Rusya-Ukrayna çatışmasının Orta Koridor'a olan etkisini incelemektedir. Bayırbağ ve Schindler'in (2022) hazırladığı "Turkey between Two Worlds: EU Accession and the Middle Corridor to Central Asia" başlıklı çalışmada Orta Koridor, Ankara'nın Avrupa'yla yakınlaşma sürecinde iç kalkınmasının yanı sıra Türkiye'nin Türkistan'daki nüfuz inşasına katkı sunacak projelerde biri olduğu belirtilmiştir. Çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşların hazırladığı raporlar arasında öncelikle Popławski ve diğerlerinin hazırladığı (2024) "The Middle Corridor: A Eurasian Alternative to Russia" başlıklı çalışma dikkat çekmekte ve Orta Koridor'un Rusya'ya Avrasya'da bir alternatif olabileceği savunulmaktadır. Bununla birlikte Eldem (2022), "Russia's War on Ukraine and the Rise of the Middle Corridor as a Third Vector of Eurasian Connectivity" başlıklı çalışmasında Orta Koridor'un Rusya-Ukrayna Savaşı'yla birlikte önem kazandığını dile getirmektedir.

Literatür taramasında görüleceği üzere Orta Koridor'a ilişkin çalışmaların sayısı az olmakla birlikte küresel siyasette ve Avrasya'daki artan önemine dair herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Bu kapsamda bakıldığında çalışmada Orta Koridor ve dünya siyaseti ile Avrasya'daki denklemlerde yaşanan değişimin

Orta Koridor'un jeopolitik önemine nasıl etki ettiği incelenecektir. Çalışmada sunduğu güvenli ve istikrarlı güzergâh sayesinde son dönemde Orta Koridor'un öneminin taşımacılık noktasında git-tikçe arttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Çalışma dört kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda dünyada artan tansiyon ve Avrasya'nın iç dinamiklerinde yaşanan dönüşüm incelenecektir. İkinci bölümde koridorlar ve koridorların güvenliği konusuna odaklanılacaktır. Üçüncü kısımda Orta Koridor incelenecektir. Son kısımda ise dünyada artan tansiyona paralel bir şekilde Orta Koridor'un artan önemine yoğunlaşılacaktır.

1. Dünyada Artan Tansiyon ve Avrasya'nın Dönüşümü

1990 öncesi dönemde ekonomik, siyasi ve askeri güç merkezlerinin genelde Batı'da olduğu kabul edilmekteydi. Soğuk Savaş bir nebze bunu teyit etse de son 35 yıldır denklemler, dinamikler ve güç merkezleri değişmektedir. Örneğin Rusya, tekrar bir güç olarak yükselişe geçmiştir. Diğer yandan 1996 yılında kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) bünyesinde Rusya ve Çin, ABD merkezli hegemonyaya karşı daha adil bir alternatif yaratma söylemi geliştirmiştir (The Shanghai Cooperation Organization, 2017).

Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya tek kutuplu bir yapı kurulmuştu. Bu yapı içerisinde en güçlü devlet olarak ABD ön plana çıkmış ve hegemonik bir dönem başlamıştır. Dünyaya liberal değerlerin hâkim olacağı iddiasıyla görece özerk bir ortam da oluşmuştu (Ulusoy, 2016: 335). Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde yaşanan kırılmalardan sonra Avrasya, tekrar yükselişini sürdürmeye başlamıştır. Bu dönemde ABD'nin Avrasya'ya çeşitli müdahalelerde bulunmuştur. Lakin eskiye oranla ABD'den daha özerk bir politika izleyen Avrupa, 2000'li yıllarda tekrar güçlenmeye başlayan Rusya ve 1990 sonrası yaptığı atılımla bir üretim merkezine dönüşen Çin, Avrasya'nın dönüşümündeki temel aktörlerden bazıları olmuştur (Kaya, 2024: 221).

Dünya siyasetindeki gerilimlerin ana kaynaklarından biri temel olarak ABD merkezli hegemonik sisteme diğer aktörlerin karşı çıkmasıdır. Zira Avrupa, Rusya ve Çin gibi güçler bu noktada ön plandadır. Aynı zamanda Türkiye, Almanya, Fransa, Suudi Arabistan gibi aktörlerin daha bağımsız hareket etmek ve ABD'ye rakip olabilecek güçlerle ilişkilerini geliştirmek istemeleri Washington yönetimini rahatsız etmektedir (Kaya, 2024: 227). Böyle bir ortamda ABD, kendi hegemonyasına karşı tehdit olarak gördüğü aktörleri zayıflatmaya çalışmaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle Moskova'ya uygulanan yaptırımlar (Al Jazeera, 2022; Shifrinson, 2022), Çin'i Tayvan konusunda rahatsız edecek adımlar atması (Haenle ve Sher, 2022) ve Avrupa'ya karşı Rusya baskısını kullanması bunun örnekleri arasındadır. Bununla birlikte ABD, kendisine alternatif ilişki arayışında olan ve hegemonyasına karşı çıkan Türkiye gibi aktörlere karşı Demokratik Birlik Partisi (PYD) gibi terör örgütlerini destekleyebilmektedir (McConnel, 2022).

Anlaşılacağı üzere genelde Avrasya ve özelde ise Asya dünya siyasetinde yükselen bir bölgedir. Bu noktada Avrasya kavramına odaklanmak önem taşımaktadır. Asya ve Avrupa kıtalarının birleşiminin oluşturduğu geniş Avrasya coğrafyasının sınırları kesin olarak çizilememiştir. Çeşitli uzmanlar, farklı yaklaşımlar benimserken temelde Asya ve Avrupa kıtalarının birleşimi, geniş Avrasya coğrafyası olarak kabul edilebilir. Ayrıca Avrasya kelimesi de bu iki kıtanın isimlerinin birleşiminden oluşmaktadır. Avrasya kavramı, uzun bir geçmişe sahiptir. İki kıtanın ortak bir kavram ve coğrafi bölge altında birleştirilmesinin tarihi kökleri bulunmaktadır. Bölgede yükselen güçlerin temel hedefi, bu büyük coğrafyaya hâkim olmak olmuştur. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın hem Avrupa'yı hem de Kafkaslardan Türkistan'a kadar geniş bir alanı kontrol altına almak istemesinin nedeni Roma-Germen Avrasya İmparatorluğu'nu inşa edebilmektir (Özder, 2013: 66-67). Avrasya coğrafyası, tek bir kültürün, hegemon gücün veya kimliğin hâkim olduğu alan değildir. Çalışmada farklı kültürlerin,

dillerin, etnik grupların, dinlerin ve doğal olarak farklı devletlerin bulunduğu Avrasya, aslında bir coğrafi tanımlama olarak kabul edilmektedir. Avrasyacılık ise Soğuk Savaş sonrasında en çok tartışılan kavramlardan biri olmuştur (Dugin, 2014; Dugin, 2017; Dugin, 2018; Laruelle, 2008; Shlapentokh, 2007; Shlapentokh, 2014; Pizzolo, 2020).

Batı'dan Asya'ya siyasi, ekonomik ve kültürel konularda çeşitli güç geçiş yaşanmaktadır. Uluslararası sistemde bir belirsizlik hakimken, Avrasya'da kendi içinde bir dönüşüm sürecindedir. Örnek olarak Batılı sermayenin daha ucuz işgücü nedeniyle Çin (Duan vd., 2021: 1), Hindistan, Bangladeş gibi ülkelere yönelmesi Avrasya içindeki güç ve üretim merkezlerinin değişmesine yol açmıştır (Tan, 2022). Hindistan, günümüzde dünyanın önemli ekonomik güçlerinden birine evrilmektedir (The World Bank, 2023). Diğer yandan Asya kıtası Türkiye, Kazakistan, Endonezya, Güney Kore ve Pakistan gibi orta büyüklükteki çeşitli devletlere ev sahipliği yapmaktadır. Bu durum Asya kıtasının önemini daha da arttırmaktadır (Emmers, 2018). Ayrıca artık tek kutuplu dünyadan ziyade çok kutupluluk tartışmaları başlamıştır.

Asya'da yeni güç merkezlerinin ortaya çıkışı, Avrasya'nın dönüşümünü hızlandırmıştır. Dünyanın en büyük nüfusuna, en geniş enerji kaynaklarına, değerli madenlerine, ekilebilir tarım arazilerine ve su kaynaklarına sahip olan Avrasya'nın yaşadığı dönüşüm, "Avrasya yükselirken Amerika düşüyor" yorumlarına yol açmıştır (Weichert, 2021). Bu bağlamda Avrasya'nın sürdürülebilir kalkınma, teknoloji, dijitalleşme ve finans konusunda artan önemi, geleceğin bu bölgede olacağını ve dünya sisteminde dengelerin değişmekte olduğunu göstermiştir (Horváth ve Boros, 2021). Asya'daki bu değişim kıtaya endüstrileşme, teknik bilgi birikimi ve sermaye biriktirme noktasında önemli avantajlar sağlarken, Avrupa ile Asya arasındaki asimetrik ekonomik ilişkiyi daha simetrik bir boyuta dönüştürmektedir. Bu ise taraflar arasındaki ilişkilerin daha kurumsal bir yapıya oturduğu süreçte aslında daha güçlü rekabeti beraberinde getirecektir (Christiansen, 2016: 17-18).

Avrasya'daki dönüşüm ilk dönemlerde ekonomik zeminde gerçekleşse de zamanla siyasi, askeri ve yumuşak güç boyutlarını da içermeye başlamıştır. Asya'daki devletlerin ekonomi, siyasi, askeri ve yumuşak güç alanlarında artan kapasitesi, ABD'nin hegemonyasına karşı bir yaklaşım olarak okunmaktadır (Cardenas, 2020: 2). Yaşanan dönüşümü ABD'nin ulusal ve küresel çıkarları kapsamında kabul etmemesi ve statükoyu korumak istemesi, tansiyonun yükselmesine neden olmaktadır. Söz konusu durum, dünyanın tekrardan kutuplaşmasına neden olmaktadır. Kutuplaşma, kendisiyle birlikte güvenlik ikilemine ve silahlanma yarışına yol açmaktadır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) hazırladığı raporlara göre, 2022 yılında dünyada silahlanmaya ayrılan bütçe 2.2 trilyon dolara ulaşmıştır. ABD (877 milyar dolar), Çin (292 milyar dolar) ve Rusya (86.4 milyar dolar) bu miktarın %56'sını karşılarken, Hindistan, 81,4 milyar dolar ile dördüncü sıradadır. Orta ve Batı Avrupa'daki harcamalarda da keskin bir artış görülmektedir (Tian vd., 2023). Aynı zamanda son dönemde dünya siyasetinde ve Afrika gibi bölgelerde artan darbe girişimleri ve tartışmaları, kutuplaşmada tarafların politikalarını etkileme amacı taşımaktadır (Murphy, 2023). Diğer yandan küresel siyasetteki güvensizlik iklimi, olumsuz etkisini çeşitli bölgeleri birbirine bağlayan koridorlar ve güzergahlarda da göstermektedir.

Kısaca genelde Avrasya'nın, özelde ise Asya'nın yaşadığı dönüşümün küresel siyasette artan tansiyonla doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Asya ile Avrupa arasında devam eden ticari ilişkilerdeki ana konulardan biri de Asya'da üretilen bir ürünün Avrupa pazarlarına hangi güzergâh üzerinden ulaştırılacağıdır. Dünyada artan gerilimler ve yaşanan çatışmalar söz önünde bulundurulduğunda ön plana güvenli ve istikrarlı bir rota ihtiyacı çıkmaktadır.

2. Koridorlar ve Koridorların Güvenliği

Tarihsel süreçte bakıldığında üretim merkezleri genel olarak Batı'da yoğunlaşmıştı. Ancak daha sonra üretim merkezlerinin

Asya'ya doğru kayması ticari dengeleri de değiştirmiştir. Zira Büyük Oyun sırasında bir bölgenin pazar haline dönüştürülmesinin rekabeti yaşanırken, günümüzde Asya devletleri, yabancı şirketlerin fabrikaları olsa da bir üretim merkezine dönüşmüştür. Avrupa da bir pazar haline gelmiştir. 2010'lu yıllarla birlikte söz konusu merkezler arasında çeşitli ulaşım ve taşımacılık koridorlarının kurulması hayati önem kazanmıştır. Çin Devlet Başkanı Şi Jinping, 2013 yılının Eylül ayında Kazakistan'da yaptığı bir açıklamada Kuşak-Yol Projesi'ni ilan etmiş ve çeşitli güzergâhlar üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışmıştır (Perlez, 2013; Jiao ve Yunbi, 2013).

Çin'in ortaya koyduğu Kuşak-Yol Projesi, altı uluslararası ekonomik koridoru içermektedir. Bunlar (The State Council Information Office the People's Republic of China, 2020):

- Çin-Moğolistan-Rusya Ekonomik Koridoru (CMREC)
- Yeni Avrasya Kara Köprüsü (NEBL)
- Çin-Orta Asya-Batı Asya Ekonomik Koridoru (CCWAEC)
- Çin-Çinhindi Yarımadası Ekonomik Koridoru (CICPEC)
- Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC)
- Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar Ekonomik Koridoru (BCIMEC)'dur.

Çin, Kuşak-Yol Projesi kapsamında Latin Amerika'dan Afrika'ya kadar çeşitli bölgelerindeki ülkelerle anlaşmalar yaparken çeşitli güvenlik sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Örneğin, Pakistan'daki etnik-ayrılıkçı Beluç gruplar, CPEC kapsamındaki Çin'in yatırımlarına ve projelerine saldırmaktadır. Çinli işçiler, Pakistan'ın Belucistan bölgesinde terör saldırılarına maruz kalmakta ve bu durum önemli engelleri ve güvenlik maliyetlerini beraberinde getirmektedir (Khan ve Khan, 2019: 74). Aynı zamanda Myanmar'da yaşanan olaylar, BCIMEC'nin güvenliğini ve istikrarını tehdit etmektedir (Tekir, 2019: 92). Diğer yandan görüleceği üzere Çin, NEBL ve CCWAEC gibi ekonomik koridorlar üzerinden Avrupa'ya ulaşmak istemektedir.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Moskova'ya uygulanan yaptırımlarla NEBL ve Trans Sibirya Demiryolu Hattı olarak da bilinen Kuzey Koridor önemini kaybetmiştir. Bu koridor üzerinden Çin, Rusya'nın ötesine geçememektedir. Söz konusu durum, dünyada yaşanan çatışmaları ve kutuplaşmanın koridorları nasıl etkilediğinin göstergesidir. Özellikle çatışmaların daha az finansman, daha az uluslararası iş birliği ve daha çok jeopolitik şok anlamına geldiği görülmektedir (Mendez, Forcadell ve Horiachko, 2022: 488).

Çin'in Kuşak-Yol Projesi'ne dair ana tehdit sadece bölgeler veya devletler arasındaki çatışmalardan kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda Tek Çin İlkesi'ni dünyaya kabul ettirmek isteyen Pekin yönetimi, Tayvan sorunuyla uğraşmaktadır. Çin'in yumuşak karnını bilen ABD hem Tayvan'a silah satarak hem Tayvan'daki yönetimle doğrudan temas kurarak hem de bölgedeki askeri varlığını arttırarak bir gerginlik yaratmaktadır. ABD'nin politikası, Andaman ve Nicobar Adaları ile Malakka Boğazı'nı içerecek şekilde Çin'in denizlerden Avrupa'ya ulaşmaya çalıştığı deniz güzergahını istikrarsız hale getirmektedir. Çin kıyılarından başlayarak Hint Okyanusu'na, ardından Afrika'ya, daha sonra Süveyş Kanalı üzerinden Avrupa'ya uzanan güzergâh önemli bir rekabet sahasıdır. Çin, 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolunu Projesi çerçevesinde söz konusu hat üzerinde limanlar ve çeşitli ulaşım hatları kurmak istemektedir. Pekin'in bu girişimleri "İnci Dizileri Stratejisi" veya "İnci Taneleri Stratejisi" olarak tanımlanırken; girişimleri Yeni Delhi, Tokyo ve Canberra tarafından tehdit olarak kabul edilmektedir. Güney Çin Denizi'ndeki sorunlarla birlikte düşünüldüğünde çatışma riskinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Koyuncu ve Erol, 2022: 44-46).

Diğer yandan Hindistan, Rusya ve İran arasında 2002 yılında Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru (INSTC) kurulması amacıyla bir anlaşma imzalanmıştır. INSTC'nin temel hedefi, Hindistan'ın Mumbai kentinden gönderilen bir ürünün İran'ın Çabahar Limanı üzerinden Hazar bölgesine ardından ise Rusya ile Avrupa'ya ulaştırılmasıydı (Silk Road Briefing, 2020). Lakin

anlaşmaya yönelik uzun bir süre etkili adım atılmamış ve önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. Hindistan'ın artan ekonomik ve üretim kapasitesi nedeniyle Avrupa'ya ulaşma isteği, Rusya'nın Ukrayna Savaşı nedeniyle karşılaştığı yaptırımları aşma ve yeni pazarlara ulaşma düşüncesi ve İran'ın jeopolitik önemini artırma politikası üzerine INSTC tekrardan aktif hale getirilmiştir. Söz konusu kriz, bir koridorun hayata geçirilmesinde etkili olsa da INSTC bir nevi "yaptırımlar koridoru"dur. Zira Batı yaptırımlarına maruz kalan Rusya ve İran bu koridora dahildir. Ayrıca ABD'nin INSTC nedeniyle Hindistan üzerindeki baskıyı arttırması muhtemeldir (Kasturi, 2022). Diğer yandan INSTC'nin geçtiği bölgelerden biri Güney Kafkasya'dır. Ancak bölgede çeşitli Ermeni grupların neden olduğu çatışmalar istikrarsızlığa yol açarken, Azerbaycan-Ermenistan-İran hattındaki gergin ilişkiler, INSTC özelinde belirsizliği beraberinde getirmektedir (Duffy, 2023).

Güvenliğin ve istikrarın yanı sıra ülkenin bölgesel ve uluslararası projelere, liberal ekonomik anlayışa ve iş birliğine açık olması gerekmektedir. Zira koridorların temel mantığı kazan-kazan politikasıdır. Bu bağlamda Çin ile Avrupa arasında güçlü ve güvenli bir köprü inşa edilirken sadece iki aktör değil, koridorun geçtiği ülke de önemli kazanımlar ve ekonomik gelir elde etmektedir. Koridorlar ülkelerin ayrıca altyapılarına, finansal ve banka sistemlerine, dijitalleşme süreçlerine ve uzun dönemli siyasi ve ekonomik istikrarlarına katkı sunmaktadır (Yılmaz, 2022: 15). Bu nedenle ülkeler arasında iş birliğinin ve uyumun olması gerekmektedir. Çin, bu noktada en etkili araç olarak liberal politikaları görmektedir. ABD'yle girdiği ticaret savaşlarının arifesinde ekonomide küreselleşmeyi ve açık piyasa düşüncesini savunarak tavrını göstermiştir (World Economic Forum, 2017). Son olarak koridora dahil olan bir ülke hem üretim merkezine hem de diğer pazarlara ulaşabilme imkânı kazanmaktadır.

İstikrarsızlığı ve güvenlik sorunlarının hüküm sürdüğü bir ülkede, koridorlar ve yatırımlar için önemli tehditler var olabilmektedir. Bir koridora dahil olan ülkede yaşanan istikrarsızlık ya da terör saldırısı,

sadece söz konusu ülkeyi veya üretim merkezi ile pazarı değil; koridorun genelindeki ülkeleri olumsuz etkilemektedir. Çünkü aksayan ticaret, ülkelerin ekonomik kazanımlarını sekteye uğratmaktadır. Neticede bir ülkenin güvenliği ve istikrarı koridordaki diğer ülkeler için önem kazanmaktadır.

3. Orta Koridor

Orta Koridor, Çin'i Türkistan-Hazar Denizi-Kafkasya-Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlamayı amaçlayan hattır. 3 Temmuz 2013 tarihinde eski ismi Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi/Türk Konseyi ve yeni ismi Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) olan örgütün üye devletlerin ulaştırma bakanları tarafından Birinci Ulaştırma Bakanları toplantısında imzalanan "Ortak İşbirliği Protokolü" neticesinde temelleri atılmıştır. Taşımacılık sürecinde karşılaşılan sorunları aşmak için bakan yardımcısı düzeyinde bir "Koordinasyon Kurulu" kurulmuştur. Aynı zamanda Bakü, Aktau ve Samsun limanlarını "Kardeş Liman" olarak beyan eden bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. İmzalanan protokol kapsamında (Çiviler, 2014: 3):

- *"Hazar geçişinin daha etkin kullanılmasını ve transit ticaretin üye ülkeler üzerinden gerçekleştirilmesini teşvik eden tedbirler alınması;*
- *Bakü-Tiflis-Kars demiryolu ve İpek Rüzgarı (Silk Wind) gibi projelerin birbirlerini tamamlayıcılık esasına göre yürütülmelerinin Merkezi (Doğu-Batı) koridorda etkin, entegre ve sürdürülebilir ulaşımın sağlanması;*
- *Üye ülkeler arasında çok-modlu taşımacılığın geliştirilmesi hususunda ülkelerin hukuki altyapılarının uyumlaştırılması yolunda adımlar atılması karara bağlanmıştır."*

Türk devletlerinin böyle bir anlaşmaya imza atmalarının ve Orta Koridor'u hayata geçirmelerinin altında önemli bir kazanç beklentisi yatmaktadır. Zira Avrupa-Çin arasındaki ticaretin her yıl ortalama

%10'luk bir büyüme ivmesine sahip olacağı düşünülmüştür. Bununla birlikte Çin'in enerji ve taşımacılık noktasında hem maliyet hem de güvenlik noktasında deniz yoluna alternatif olacak şekilde kara hatlarına önem verdiği belirtilmiştir. Bu amaçla Türk devletlerinin heyetleri arasında çeşitli görüşmeler gerçekleştirilirken ayrıca Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesi'nin (BTK) tamamlanması ve yılda 10 milyon tona taşıma garantisi verilmiştir. Daha sonraki 10 yılda BTK'nın hacminin 25 milyon tona ulaşmasına dair bir beklenti içinde oldukları belirtilmiştir (Çiviler, 2014: 3-5).

Orta Koridor'un taşıdığı potansiyeli daha iyi anlamak için Avrupa ile Çin arasındaki ticaret hacmini bakmak yeterli olacaktır. Çin ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki mal ticareti 2022'de 857.8 milyar avroyken 2023'te 737.9 milyar avro olmuştur (Eurostat, 2024). Türk Dışişleri Bakanlığı'nın verilerine göre, bir yılda Çin'den Avrupa'ya gönderilen 10 milyon konteynırın %4'ü karadan ve %96'sı denizlerden aktarılmıştır. Ancak denizlerin gittikçe istikrarsızlaşması üzerine karaya verilen önemin artması beklenmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.).

Orta Koridor'un en önemli özelliklerinden biri Türk devletlerini içeriyor olmasıdır. Çin'den başlayan ve Avrupa'da son bulan hat, Türkistan-Kafkasya-Anadolu coğrafyasında sadece Türk soylu olmayan ancak hem Türkiye hem de Azerbaycan'la iyi ilişkileri bulunan Gürcistan'dan geçmektedir. Türk Dünyası'nın merkezde olması, Türk devletlerini birbirine bağlaması ve TDT'nin bu süreçte oynadığı rol nedeniyle Orta Koridor, bir açıdan Turan Koridoru olarak da anılmaktadır (Kushkumbayev ve Mussabekova, 2022: 79). Türk devletleri, 30 yılı aşkın süredir bir yakınlaşma içindedir. 2016 yılından bu yana devletler arasındaki iş birliği derinleşip genişlerken TDT, ilişkileri yapısal çerçeveye oturtmaktadır. TDT bünyesinden yapılan anlaşmalarla taraflar arasında ortak bir tutum benimsenmesi sağlanırken ulaştırma, taşımacılık ve gümrük gibi konularda alınan kararlar daha sorunsuz, düşük maliyetli ve istikrarlı bir hat inşasını mümkün kılınmaktadır. Özellikle Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesinde geleceğe yönelik çizilen yol haritası ve Nakliye ve Gümrük

kısımında ortaya koyulan hedefler, TDT'nin yüklendiği misyonu göstermektedir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2021). Bu sayede de Orta Koridor, diğer alternatif koridorlara oranla daha istikrarlı görünmektedir.

İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından Üçlü Bildiri ya da ateşkesle birlikte Zengezur Koridoru'nun hayat geçmesi planlanmaktadır. Bu bağlamda Orta Koridor, daha da kısılacaktır (Gawliczek ve Iskandarov, 2023: 44-47; Baghirov, 2021). Ayrıca küresel ve bölgesel gelişmeler, Güney Kafkasya'nın jeopolitik önemini arttırmış ve koridorlar konusunda daha çekici hale gelmiştir (Kocatepe, 2023: 235).

Türk Dünyası'nın Orta Koridor'u ile Çin'in Kuşak-Yol Projesi arasında bir iş birliği söz konusudur. Zira Çin'in CCWAEC'si ile Orta Koridor'un güzergahları büyük ölçüde paraleldir. CCWAEC, sadece Hazar Denizi'nin alt kısmından, yani İran üzerinden Türkiye'ye bağlanmaktadır. Bu paralelliğin etkisi, Türk devletlerinin Çin'i Hazar Denizi'ne çekme düşüncesi ve Çin'in alternatif rotalar yaratma politikası neticesinde 14 Kasım 2015 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ile Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" imzalanmıştır. Bu bağlamda Çin'in Şian kentinden yola çıkan ilk yük treni, 6 Kasım 2019 tarihinde Ankara'ya ulaşmış ve ardından Çekya'nın başkenti Prag'a geçmiştir. Bu süreçte tam olarak 18 gün sürmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.).

Orta Koridor'daki ülkeler oldukça istikrarlı bir yapıya sahiptir. Ayrıca bölge devletleri arasında sınır sorunları büyük ölçüde çözülmüştür (Düğen, 2023: 160). Çeşitli dönemlerde yaşanan toplumsal olaylar ise kısa bir zaman diliminde kontrol altına alınabilmektedir. Koridorun dahil olduğu ülkelerde güzergahı tehdit edecek bir terör örgütünün olmaması önemli bir avantaj olarak öne çıkmaktadır. Son olarak Çin veya Rusya'nın yükselişini engellemek isteyen ABD'nin Türkistan'daki varlığı oldukça sınırlıdır (Lee ve

Coffey, 2023). Bu sayede küresel güç rekabetinde Türk Dünyası görece daha uzaktır. Söz konusu özellikler önemli bir güvenlik avantajı sağlamaktadır.

Asya-Pasifik'te ve Kızıldeniz'de yaşanan çeşitli sorunlar, Çin'in karaya yönelmeye zorlamaktadır. Orta Koridor, Çin'in Avrupa'ya bağlanması noktasında önemli güzergahlardan biridir. Çin'in Çengdu kentinden gönderilen bir konteynır, Tablo 1'deki görüldüğü üzere farklı sürelerde ve maliyetlerde Avrupa'nın farklı noktalarına ulaşmaktadır.

Tablo 1: Çin'den Gönderilen Bir Konteynırın Avrupa'ya Ulaşma Süresi ve Maaliyeti

	<i>Maliyet Aralığı</i> (Dolar)	<i>Ortalama Süre</i> (Gün)	<i>Kuzey Avrupa</i> (Gün)	<i>Orta Avrupa</i> (Gün)	<i>Balkanlar</i> (Gün)
Kuzey Rotası	2,800-3,200	14-18	16	15-16	20
Orta Koridor	3,500-4,500	16-20	18	17	14
Denizyolu	1,500-2,000	28-40	28-40	28-40	28-40

Kaynak: (OECD, 2023: 16).

Bu noktada Orta Koridor'un en istikrarlı hat olması Avrasya'nın gelişim ve yükseliş sürecine en önemli katkıyı yapan rota olarak ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Orta Koridor'a yapılacak olan yeni yatırımlar, altyapı iyileştirmeleri ve ülkeler arasındaki gümrük ve nakliye konularının ortak bir zemine oturtmaları hem süreyi kısaltacak hem de maliyeti önemli ölçüde azaltacaktır. Orta Koridor üzerinden bir konteynırın nakliyesinin 12 güne kadar düşebileceği belirtilmektedir (Donnellon-May, 2023). Ayrıca Orta Koridor'a dahil olan Kazakistan'da 30 milyar varil petrol, 2,7 trilyon metreküp doğalgaz ve 25,6 milyar ton kömür, Özbekistan'da 600 milyon varil petrol ve 1,2 trilyon metreküp doğalgaz, Türkmenistan'da 600

milyon varil petrol ve 19,5 trilyon metreküp doğalgaz (Walinga ve Aminjonov, 2022: 6) ile Azerbaycan'da 7 milyar varil petrol ve 60 trilyon küp doğalgaz rezervleri bulunmaktadır (U.S. Energy Information Administration, 2021). Söz konusu avantaj, Orta Koridor'un ticaretten enerjiye kadar çeşitli alanlarda çift yönlü olarak aktif bir şekilde çalışmasının önünü açmaktadır. Bununla birlikte bölge devletleri, ekonomik açıdan liberalleşme adımları atarak ticaret, yatırım ve iş birliği konusunda diğer aktörlere kazan-kazan çerçevesinde gerekli ortamı tesis etmektedir. Ayrıca devletlerin tarım, sanayi ve dijitalleşme konusunda çeşitli kararlar alarak bir üretim, refah ve güç merkezine dönüştükleri görülmektedir (Wheeler ve Yugai, 2018).

4. Küresel Siyasette Orta Koridor'un Artan Önemi ve Potansiyeli

Küresel siyasette yaşanan gerilimlere bakıldığında Rusya-Ukrayna Savaşı, Tayvan Krizi, Avrupa'nın daha özerk hareket etme isteği, Atlantik ittifakındaki tartışmalar, uluslararası hukuk yok sayılarak başka bir ülkeye gerçekleştirilen müdahaleler, çeşitli terör örgütlerinin saldırıları, çeşitli ülkelerdeki iç istikrarsızlıklar, renkli devrimler ve darbeler, küresel güvensizliği arttırırken silahlanma yarışını da hızlandırmıştır. Mevcut ortamda denizler de önemli bir rekabet ve çatışma ortamına dönüşmüştür. Son örnek olarak İsrail'in Gazze'ye gerçekleştirdiği saldırıları gerekçe olarak gösteren Husiler, düzenledikleri saldırılarla Kızıldeniz'deki geçişi sekteye uğratmışlardır. Aynı zamanda Somali gibi ülkelerin kıyılarında gerçekleşen korsanlık faaliyetleri önemli bir tehdit olarak kabul edilmektedir.

Koridorların güvenliği, ülkeler arasındaki ticaret için büyük öneme sahipken aynı zamanda ulaştırma süresini ve maliyetlerini de doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle devletler, en kısa ve en az maliyetli koridorları tercih etmektedir. Dünya ticaretinin %96'sı denizlerden sürdürülse bile hatların güvensizliği devletleri kara hattına yönlendirmektedir. Söz

konusu hat, geçtiği güzergahın güvenliği, kısalığı ve düşük maliyetinin yanı sıra hangi devletleri de ilgilendirdiği noktasında önemlidir. Zira Rusya üzerinden geçen NEBL ve Kuzey Koridor, yaptırımlar nedeniyle tıkanmış durumdadır. CCWAEC ise yine Batı'nın yaptırımlarına uğrayan İran topraklarından geçmektedir. Rusya ile İran'ın Asya ve Avrupa kıtalarının birleştiği kısmın büyük kısmını kontrol ettikleri aşıkardır. Bu iki devletin etkisiz olduğu, yani yaptırımlara maruz kalmayan tek bölge Hazar Denizi ve Güney Kafkasya'dır. Bu açıdan ise denizleri güvensizleştiği bir dönemde Türkistan-Hazar Denizi-Güney Kafkasya hattı, Avrupa ile Çin arasındaki en güvenli bölgedir.

2022 yılının Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'yla Moskova'ya yaptırım uygulayan Batı, farklı güzergahlara yönelmiştir. Çin de Tayvan merkezli gerilimlere ve denizlerde artan gerginliğe paralel olarak artan riskler ve tehditlere (Koyuncu, 2022) karşı güvenli ve istikrarlı bir hat olan Orta Koridor'a yönelmiştir. Zira Çin'in Orta Koridor'a yönelmesiyle birlikte bu hat üzerindeki yoğunlukta artış yaşanmaktadır (Cengiz, 2023: 493-501). Hem Türk devletleri hem de Çin, sorunsuz bir Orta Koridor istemektedir. Bu amaçla Çin-Kırgızistan-Özbekistan arasındaki demiryolu inşası için fizibilite çalışmaları başlatılmıştır (Kaya, 2022a). Çin, Orta Koridor'dan Türkmenistan ile İran'a ulaştıktan sonra bu bölgeden Orta Doğu'nun diğer kısımlarına ve Arap Dünyası'na karasal baz da ulaşabilecektir. Söz konusu amaç kapsamında Orta Koridor, Asya-Pasifik'te yaşanan gerilime karşı en avantajlı güzergâh olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda İran-Suudi Arabistan arasındaki uzlaşının en önemli destekleyicisi olan Çin'in Orta Koridor'a önemli yatırımlar yapması muhtemeldir (Chang, 2024). Zira 2020'de Orta Koridor aracılığıyla Çin'den 350.000 ton ürün gönderilirken bu miktar 2022'de 3,2 milyon tona yükselmiştir (Donnellon-May, 2023).

Çin'in yanı sıra AB, Güney Kafkasya-Hazar Denizi-Türkistan hattına özel ilgi göstermektedir. Aktörlerin ilgisi hem AB

bünyesinde hem de bölge devletleriyle ikili ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir. 29 Ocak 2024 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB-Orta Asya Ulaştırma Bağlantısı için Küresel Ağ Geçidi Yatırımcıları Forumu’nda Avrupa ile Türkistan’ı birbirine bağlayan Trans-Hazar Uluslararası Taşımacılık Rotası’nın (TITR) geliştirilmesi amacıyla 10,2 milyar dolarlık yatırım sözü verilmiştir (Assaniyaz, 2024). AB’nin verdiği bu söz, Orta Koridor’un kapasitesinin artmasını sağlayacaktır. Avrupa’dan ilgi sadece AB çerçevesinde değildir. Aynı zamanda Almanya ve Fransa gibi ülkeler de Kafkasya ve Türkistan’la olan ilişkilerini güçlendirmektedir. Bunun ana nedenlerinden biri Orta Koridor iken diğer bir nedeni ise bölge ülkelerinin sahip olduğu yeraltı zenginlikleridir.

Dünya Bankası (DB), Kasım 2023’te “2030’a Kadar Hacmi Üçe Katlamak ve Seyahat Süresini Yarıya İndirmek İçin Politikalar ve Yatırımlar” başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Raporunda Orta Koridor, “Çin’i Avrupa’ya bağlayan ve Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etmesinin ardından büyük ilgi gören çok modlu bir ulaşım koridoru” şeklinde tanımlanmaktadır. Söz konusu raporda koridorun yoğunluğundaki artış ele alınmakta ve koridorun verimliliğinin artırılmasının zorunluluk haline geldiği belirtilmiştir. Orta Koridor’un Avrupa ile Asya arasında bir köprü olduğuna dikkat çekilirken ayrıca koridorda iyileştirilme yapılmaması durumunda ana hatlardan birine dönüşemeyeceği iddia edilmektedir (The World Bank, 2023). 13 Aralık 2023 tarihinde de Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), “Orta Koridorun Potansiyelinin Farkına Varmak” başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Raporunda temel olarak Orta Koridor’un çeşitli zorluklara rağmen önemli bir potansiyel taşıdığı belirtilmektedir. Bu çerçevede devletlerin benimseyeceği politikalar, Orta Koridor’un kapasitesine paralel olarak önemine de katkı sağlayacağı belirtilmektedir (OECD, 2023). Raporlar çerçevesinde bakıldığında Orta Koridor’a gelecek bazında önemli bir projeksiyon çizilmektedir. Ayrıca Türk devletleri ve TDT,

koridorun kapasitesinin arttırılması için ikili ve çok taraflı girişimlerde bulunmaktadır. Diğer yandan Avrupa'nın ve Çin'in koridora gösterdiği ilgi, geleceğe yönelik olumlu beklentileri arttırmaktadır.

Sonuç

Dünya sistemi ve Avrasya, bir dönüşüm sürecindedir. Avrasya'nın bir üretim ve tüketim merkezi olmasının ve Batılı sermaye ile teknolojinin Asya'ya yönelmesinin bunda kilit önemi bulunmaktadır. Bu bağlamda Avrasya'nın uluslararası sistemde yaşadığı dönüşümün, kendi içinde yaşadığı dönüşümle yakından bağlantılı olduğu söylenebilir. Zira Avrasya'da özellikle son 35 yıldır güç merkezleri değişmekte ve yeni merkezler ortaya çıkmaktadır.

Uzun bir dönem dünyanın üretim merkezi olarak kabul edilen Avrupa, artık bir pazar konumundadır. Zira Çin, Hindistan ve Bangladeş gibi ülkelerde üretilen ürünler, Avrupa'ya aktarılmaktadır. Üretim merkezleri ile pazar arasındaki ticaretin sürdürülebilir kılınması için çeşitli koridorlara ihtiyaç duyulmaktadır. Dünyada tansiyonun ve çatışmanın arttığı bir dönemde bu nedenle koridorların güvenliği ve istikrarı, yine koridorlar kadar büyük önem taşımaktadır. Zira bir koridor üzerinde yaşanan istikrarsızlık, bütün merkezleri ve hatta geniş Avrasya coğrafyasını doğrudan etkileyebilmektedir. Bunun son örneklerinden biri Rusya'dır.

Avrasya'nın büyük güçleri arasındaki ulaşımın ve taşımacılığın ana hatlarından birine dönüşen Orta Koridor hem Avrasya'nın bütünleşmesini kolaylaştırmakta hem güçlü ve dengeli bir Asya coğrafyası yaratmakta hem de güzergaha dahil olan ülkelerin gelişimine hız kazandırmaktadır. Özellikle farklı ekonomilerin yanı sıra farklı aktörleri, kültürleri ve çıkarları birleştirerek Avrasya ülkelerinin birbirini daha yakından tanımalarını sağlamaktadır. Bu bağlamda Avrasya, uluslararası sistemde bir dönüşüm yaşarken; Orta Koridor, sağladığı

imkanlar sayesinde yaşanan iç dönüşüm sürecine bölgenin bütününe etkileyecek şekilde önemli katkılarda bulunmaktadır.

Günümüzdeki gelişmeler, çeşitli güzergahları ve koridorları önemli ölçüde etkilemektedir. Yaşanmakta olan süreçte koridorlara yönelik çeşitli risklerden, tehditlerden ve fırsatlardan bahsetmek mümkündür. Öncelikle güzergaha dahil olan bir ülkenin istikrarlı ve güvenlik tehditlerinin düşük seviyede olması beklenmektedir. Çünkü bir ülkenin koridora dahil olması yeni yatırımlarla birlikte transferi yapılacak olan malın güvenliğini ön plana çıkarmaktadır.

Çin, Avrupa ve Hindistan gibi aktörler, yatırımlarının ve sermayelerinin tehdit edilmediği istikrarlı koridorlara ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda öne çıkan hatlardan biri Orta Koridor'dur. Orta Koridor, genel olarak Türk devletlerinin hâkim olduğu coğrafyadan geçmektedir. Söz konusu devletler arasındaki ilişkiler TDT gibi örgütler üzerinden yapısal bir forma oturtulurken ayrıca TDT, devletler arasındaki nakliye ve gümrük engellerinin kaldırılmasında ve sistemlerin benzer bir yapıya dönüştürülmesinde etkilidir. Bu durum bölgedeki hem iş birliğine hem de uyumuna imkân tanımakta ve Orta Koridor'un maliyetinin ve süresinin azalmasında etkili olmaktadır. Böylelikle Orta Koridor'dan geçen bir ürün en az sorunla, güvenli bir şekilde, daha düşük maliyetle ve kısa zamanda nakledilebilecektir. Orta Koridor'a yapılacak olan yatırımlar ve ülkeler arasındaki iş birliğinin arttırılması, koridorun kapasitesini, potansiyelini ve önemini tam olarak ortaya çıkaracaktır. Bu noktada Orta Koridor hem en istikrarlı hem de yatırım konusunda diğer güzergahlara oranla daha çok ön plana çıkmaya başlamıştır. Taşıdığı potansiyel ve Lapis Lazuli gibi kollarla yeni merkezlere açılma ihtimali, yatırımların kısa, orta ve uzun vadede önemli kazanımlar getireceğini göstermektedir.

Orta Koridor'un sahip olduğu özellikler, geniş Avrasya coğrafyasını birbirine bağlarken ayrıca ticaretin daha güvenli bir

şekilde yapılmasına imkân tanımaktadır. Bu sayede dünya ticaretinin ve ekonomisinin, dünyada artan tansiyondan en az seviyede etkilenmesine katkı sunmaktadır. Neticede ise yaşanan gerilimlerde Orta Koridor'un öneminin arttığı görülmektedir. Hem Çin'in hem AB'nin hem de AB ülkelerinin aynı dönemde Orta Koridor'a ilgi göstermesi bunun kanıtı olarak kabul edilebilir. Ayrıca Orta Koridor'da bulunan ülkeler, genel olarak istikrarlarını tesis etmiştir. Bununla birlikte devletler arasında bir anlaşmazlıktan bahsetmek günümüz itibariyle oldukça zordur. Güzergâh üzerindeki ülkeler arasında ikili ve çok taraflı ilişkiler de karşılıklı saygı, ortak çıkar ve kazan-kazan yaklaşımıyla gittikçe güçlenmektedir. Diğer yandan Azerbaycan, İkinci Karabağ Savaşı'nda elde ettiği zaferle Güney Kafkasya'da barış ortamını sağlamıştır. Bununla birlikte Orta Koridor'da bulunan devletler hem Çin ve Avrupa ile geliştirdikleri ilişkilerle hem de TDT bünyesinde aldıkları kararlarla Orta Koridor'un kapasitesini artırma konusunda ortak bir tutum ve politikaya sahiptir. Bütün bu etkenler, Turan Koridoru olarak bilinen hattın kısa, orta ve uzun vadede potansiyelini ve önemini koruyacağını ve hatta arttıracığını göstermektedir.

Kaynakça

- Al Jazeera (2022). Why is the US not pushing for an end to the Ukraine war?. 16 Haziran 2022, <https://www.aljazeera.com/program/the-bottom-line/2022/6/16/why-is-the-us-not-pushing-for-an-end-to-the-ukraine-war> (erişim: 25.03.2024).
- Assaniyaz, A. (2024). EU-CA Investors Forum Announces €10 Bln Commitment for Development of Trans-Caspian Transport Corridor. The Astana Times, 29 Ocak 2024. <https://astanatimes.com/2024/01/eu-ca-transport-forum-kicks-off-in-brussels-eib-global-allocates-over-1-6-bln/> (erişim: 25.03.2024).

- Azer, Ö. A., Ülker, Y. ve Min, W. (2021). The Strategic Importance of the “Belt and Road Initiative” Connectivity With the “Middle Corridor” Program in Turkey. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(2): 543-566.
- Baghirov, O. (2021). The Impact of the Opening of Zangezur Corridor on Regional Transportation and Communication Lines. AIR Center, Ekim 2021, <https://aircenter.az/uploads/files/Zangezur%20Corridor.pdf> (erişim: 25.03.2024).
- Bayırbağ, M. K. ve Schindler, S. (2022). “Turkey between Two Worlds: EU Accession and the Middle Corridor to Central Asia”. *The Rise of the Infrastructure State: How US-China Rivalry Shapes Politics and Place Worldwide*. (Der.) S. Schindler ve J. DiCarlo. Bristol: Bristol University Press, 167-179.
- Cardenas, N. C. (2020). Military Competition between the United States and China in the South China Sea: A Critical Analysis. *Expeditions with MCUP, Project MUSE*, 1-18.
- Cengiz, Ö. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye’den Geçen Orta Lojistik Koridora Etkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27): 485-505.
- Chang, F. K. (2024). Central Asia’s Middle Corridor Expansion: Opportunity for China and Iran. The Foreign Policy Research Institute, 16 Ocak 2024, <https://www.fpri.org/article/2024/01/central-asias-middle-corridor-expansion-opportunity-for-china-and-iran/> (erişim: 25.03.2024).
- Christiansen, T. (2016). The Strength of Distant Ties: Europe’s Relations with Asia in a Changing World. BBVA, t.y., <https://www.bbvaopenmind.com/wp-content/uploads/2016/01/BBVA-OpenMind-Thomas-Christiansen-The-Strength-of-Distant-Ties-Europes-Relations-with-Asia-in-a-Changing-World-1.pdf> (erişim: 25.03.2024).
- Çiviler, A. (2014). Türkiye-İran Forumu Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi) Ulaştırma Çalışmaları / Merkezi Ulaştırma Koridorunun Önemi. Türk Devletleri Teşkilatı, 27 Ekim 2014, https://turkicstates.org/assets/dokuman/Van_sunum_20141027_160648.pdf (erişim: 25.03.2024).
- Donnellon-May, G. (2023). Beijing’s interest in the Middle Corridor. The Interpreter, 26 Ekim 2023, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/beijing-s-interest-middle-corridor> (erişim: 25.03.2024).
- Duan, Yuwan vd. (2021). How much did China’s emergence as “the world’s factory” contribute to its national income?. *China Economic Review*, 69: 1-29.

- Duffy, S. (2023). The High Costs of India's INSTC Ambitions. The Diplomat, 28 Nisan 2023, <https://thediplomat.com/2023/04/the-high-costs-of-indias-instc-ambitions/> (erişim: 25.03.2024).
- Dugin, A. (2014). Eurasian Mission: An Introduction to Neo-Eurasianism. United Kingdom: Arktos.
- Dugin, A. (2017). İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya. (çev. E. Ergen), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Dugin, Aleksandr (2018). Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım. (çev. V. İmanov), 10. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- Düğen, T. (2023). "Türkistan'da Sınır Tespit Sorunları". Kafkasya ve Türkistan: Çatışma ve İş Birliği. (Ed.) Y. Sarıkaya ve Ö. F. Kocatepe. Ankara: Nobel Yayın, 139-163.
- Eldem T. (2022). Russia's War on Ukraine and the Rise of the Middle Corridor as a Third Vector of Eurasian Connectivity. SWP, 64, October 2022, <https://d-nb.info/1274263220/34> (erişim: 25.03.2024).
- Emmers, R. (2018). The Role of Middle Powers in Asian Multilateralism. Asia Policy, 25(4): 42-47.
- Eurostat (2024). China-EU - international trade in goods statistics. Şubat 2024, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#:~:text=In%20January%202022%20the%20trade,21.6%20billion%20in%20December%202022.&text=Figure%20%20compares%20EU%20trade,from%20China%20decreased%20by%2019.0%20%25. (erişim: 25.03.2024).
- Gawliczek, P. ve Iskandarov, K. (2023). The Zangezur corridor as part of the global transport route (against the backdrop of power games in the South Caucasus region). Security and Defence Quarterly, 41(1): 36-53.
- Haenle, P. ve Sher, N. (2022). How Pelosi's Taiwan Visit Has Set a New Status Quo for U.S-China Tensions. Carnegie Endowment for International Peace, 17 Ağustos 2022, <https://carnegieendowment.org/2022/08/17/how-pelosi-s-taiwan-visit-has-set-new-status-quo-for-u-s-china-tensions-pub-87696> (erişim: 25.03.2024).
- Hopkirk, P. (2022). Büyük Oyun: Orta Asya'da Gizli Savaş. (çev. R. Akman), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Horváth, M. ve Boros, E. (2021). The rise of Eurasia: Genuine growth potential for Europe. Eurasia Forum, 5 Ocak 2021, <https://www.mnb.hu/eurasia/eurasia-notes/the-rise-of-eurasia-genuine-growth-potential-for-europe> (erişim: 25.03.2024).

- Jiao, W. ve Yunbi, Z. (2013). Xi proposes a 'new Silk Road' with Central Asia. *China Daily*, 8 Eylül 2013, https://www.chinadaily.com.cn/china/2013xivisitcenterasia/2013-09/08/content_16952228.htm (erişim: 25.03.2024).
- Kasturi, C. S. (2022). Is the INSTC Russia's new economic escape route?. *Al Jazeera*, 27 Temmuz 2022, <https://www.aljazeera.com/economy/2022/7/27/russias-new-economic-escape-route> (erişim: 25.03.2024).
- Kaya, E. (2022a). The Missing Ring of the Middle Line and the Belt-Road is Kyrgyzstan. *Ankasam*, 27 Temmuz 2022, <https://www.ankasam.org/the-missing-ring-of-the-middle-line-and-the-belt-road-is-kyrgyzstan/?lang=en> (erişim: 25.03.2024).
- Kaya, E. (2022b). Development of the Middle Corridor towards India. *Ankasam*, 20 Eylül 2022, <https://www.ankasam.org/development-of-the-middle-corridor-towards-india/?lang=en> (erişim: 25.03.2024).
- Kaya, E. (2024). ABD Hegemonyasına Karşı Orta Ölçekli Güçlerin Stratejik Özerklik Arayışı. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1): 220-236.
- Khan, M. Z. U. ve Khan, M. M. (2019). China-Pakistan Economic Corridor. *Strategic Studies*, 39(2): 67-82.
- Kocatepe, Ö. F. (2023). "Zengezur Koridoru: Türk Dünyasında İş Birliği ve Gelecek Vizyonu". *Kafkasya ve Türkistan: Çatışma ve İş Birliği*. (Ed.) Y. Sarıkaya ve Ö. F. Kocatepe. Ankara: Nobel Yayın, 229-244.
- Koyuncu, M. C. (2022). A New Hope in the War of the Corridors: Middle Corridor or Rail Shield. *ANKASAM*, 4 Ekim 2022, <https://www.ankasam.org/a-new-hope-in-the-war-of-the-corridors-mid-lane-or-rail-shield/?lang=en> (erişim: 25.03.2024).
- Koyuncu, M. C. ve Erol, M. S. (2022). Çin'in İnci Dizisi Stratejisi. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 6(1): 41-66.
- Kushkumbayev, S. ve Mussabekova, A. (2022). New Kazakhstan and the Future of the Organization of Turkic States: Key Areas of Cooperation. *PERCEPTIONS*, XXVII(1): 74-90.
- Laruelle, M. (2008). *Russian Eurasianism: An Ideology of Empire*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Lee, K. ve Coffey, L. (2023). Blinken Went to Central Asia. Good. Now Let's Build a Workable Strategy Towards the Region. *RealClearDefense*, 7 Mart 2023, https://www.realcleardefense.com/articles/2023/03/07/blinken_went_to_central_asia_good_now_lets_build_a_workable_strategy_towards_the_region_885701.html (erişim: 25.03.2024).

- Mackinder, H. J. (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, 23(4): 421-437.
- McConnel, A. (2022). ANALYSIS - US support for PKK/PYD/YPG must end. AA, 8 Aralık 2022, <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-us-support-for-pkk-pyd-ypg-must-end/2758676> (erişim: 25.03.2024).
- Mendez, A., Forcadell, F. J. ve Horiachko, K. (2022). Russia-Ukraine crisis: China's Belt Road Initiative at the crossroads. *Asian Business & Management*, 21: 488-496.
- Murphy, T. (2023). Middle powers, big impact: Africa's 'coup belt,' Russia, and the waning global order. *The European Council on Foreign Relations*, 6 Eylül 2023, <https://ecfr.eu/article/middle-powers-big-impact-africas-coup-belt-russia-and-the-waning-global-order/> (erişim: 25.03.2024).
- OECD (2023). Realising the Potential of the Middle Corridor. OECD Publishing, Paris, 13 Aralık 2023, <https://doi.org/10.1787/635ad854-en> (erişim: 25.03.2024).
- Özder, A. (2013). Avrasya Kavramı ve Önemi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, II/2: 65-88.
- Perlez, J. (2013). China Looks West as It Bolsters Regional Ties. *The New York Times*, 7 Eylül 2013, <https://www.nytimes.com/2013/09/08/world/asia/china-looks-west-as-it-strengthens-regional-ties.html> (erişim: 25.03.2024).
- Pizzolo, P. (2020). *Eurasianism: An Ideology for the Multipolar World*. Maryland: Lexington Books.
- Popławski, Konrad vd. (2024). The Middle Corridor: A Eurasian Alternative to Russia. OSW, January 2024, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/OSW-Report_The-middle-corridor_net.pdf (erişim: 25.03.2024).
- Shifrinson, J. (2022). What Is America's Interest in the Ukraine War?. *CATO Institute*, 30 Ekim 2022, <https://www.cato.org/commentary/what-americas-interest-ukraine-war> (erişim: 25.03.2024).
- Shlapentokh, D. (2007). *Russia between East and West: Scholarly Debates on Eurasianism*. Leiden: Brill.
- Shlapentokh, D. V. (2014). Implementation of an Ideological Paradigm: Early Duginian Eurasianism and Russia's PostCrimean Discourse. *Contemporary Security Policy*, 35(3): 380-399.
- Silk Road Briefing (2020). India and Russia to Connect Supply Chains Via Iran's INSTC. 24 Mart 2020, <https://www.silkroadbriefing.com/news/2020/03/24/india-russia-connect-supply-chains-via-irans-instc/> (erişim: 06.07.2023).

- Tan, H. (2022). China is losing its place as the center of the world's supply chains. Here are 5 places supply chains are going instead. *Business Insider*, 27 Aralık 2022, <https://www.businessinsider.com/china-trade-war-covid-companies-moving-supply-chains-2022-12> (erişim: 25.03.2024).
- Tekir, G. (2019). The Security Challenges of Belt and Road Corridors. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 91-105.
- The Shanghai Cooperation Organization (2017). General information. 9 Ocak 2017, <https://eng.sectesco.org/20170109/192193.html> (erişim: 25.03.2024).
- The State Council Information Office the People's Republic of China (2020). What are six economic corridors under Belt and Road Initiative?. 4 Ağustos 2020, http://english.scio.gov.cn/beltandroad/2020-08/04/content_76345602.htm (erişim: 25.03.2024).
- The World Bank (2023). 2030'a Kadar Hacmi Üç Katlamak ve Seyahat Süresini Yarıya İndirmek İçin Politikalar ve Yatırımlar. Kasım 2023, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/fbf984be-fa85-4adb-9f62-0f9169d2078b/content> (erişim: 25.03.2024).
- The World Bank (2023). India's Growth to Remain Resilient Despite Global Challenges. 3 Ekim 2023, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/10/03/india-s-growth-to-remain-resilient-despite-global-challenges> (erişim: 25.03.2024).
- Tian, Nan vd. (2023). Trends in World Military Expenditure, 2022. SIPRI Fact Sheet, Nisan 2023 https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-04/2304_fs_milex_2022.pdf (erişim: 25.03.2024).
- Toprak, N. G. (2020). Orta Koridor Girişimi Bağlamında Türkiye'nin Orta Asya'ya Yönelik Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1): 19-32.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2021). Türk Dünyası 2040 Vizyonu. 12 Kasım 2021, <https://turkicstates.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf> (erişim: 25.03.2024).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (t.y.). Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası. t.y., https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-tarafli-ulasirma-politikasi.tr.mfa (erişim: 25.03.2024).
- U.S. Energy Information Administration (2021). Country Analysis Executive Summary: Azerbaijan. https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/Azerbaijan/azerbaijan_exe.pdf (erişim: 25.03.2024).

- Ulusoy, K. (2016). Preface to the special issue on 'the geo-politics of conflict in the Eastern Mediterranean'. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18(4): 335-336.
- Walinga, I. ve Aminjonov, F. (2022). *Advancing Energy Security in Central Asia*. OSCE, 2022, https://www.osce.org/files/f/documents/8/8/513787_0.pdf (erişim: 25.03.2024).
- Weichert, B. J. (2021). As Eurasia rises, America declines. *Asia Times*, 5 Nisan 2021, <https://asiatimes.com/2021/04/as-eurasia-rises-america-declines/> (erişim: 25.03.2024).
- Wheeler, E. ve Yugai, A. (2018). Seizing Economic Opportunities in Kazakhstan and Uzbekistan. *The Diplomat*, 24 Mayıs 2018, <https://thediplomat.com/2018/05/seizing-economic-opportunities-in-kazakhstan-and-uzbekistan/> (erişim: 25.03.2024).
- World Economic Forum (2017). China's Xi Jinping defends globalization from the Davos stage. 17 Ocak 2017, <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/chinas-xi-jinping-defends-globalization-from-the-davos-stage/> (erişim: 25.03.2024).
- Yılmaz, B. (2022). The Belt and Road Initiative and the Impacts on Turkey as a part of the Middle Corridor. *Stiftung Wissenschaft und Politik*, Mayıs 2022, swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/WP02_22_FG7_Yilmaz_BRI_Turkey.pdf (erişim: 25.03.2024).

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 1 • Nisan/April 2024

ISSN: 1309-601X

ÖZGÜR VE AÇIK HİNT PASİFİK VİZYONU İLE KUŞAK YOL İNİŞİYATİFİ'NİN ORTA DOĞU'YA SİYASİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

*The Political and Economic Impacts of the Free and Open Indo-Pacific
Vision and the Belt and Road Initiative on the Middle East*

Mehmet Fatih KESİM

Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Giresun.

fatihkesim@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7215-1957

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 08.08.2023

Kabul Tarihi: 31.01.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1339383

Kaynak göstermek için:

Kesim, M. F., (2024). Özgür ve Açık Hint Pasifik Vizyonu ile Kuşak Yol
İnisiyatifi'nin Orta Doğu'ya Siyasal ve Ekonomik Etkileri.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(1): 37-61.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

ÖZGÜR VE AÇIK HİNT PASİFİK VİZYONU İLE KUŞAK YOL İNİSİYATİFİ'NİN ORTA DOĞU'YA SİYASİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

The Political and Economic Impacts of the Free and Open Indo-Pacific Vision and the Belt and Road Initiative on the Middle East

Mehmet Fatih KESİM

Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Giresun.
fatihkesim@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7215-1957

Özet

Günümüzde uluslararası sistem, ekonomik ve siyasi unsurların hızlı devinimiyle, yeni olguların uluslararası siyasetteki belirleyiciliğinin arttığı bir yapıya haizdir. Bu olgular arasında sayılabilecek olan bölgesel ticaret ve güvenlik koridorlarının, ekonomik ve siyasi boyutlarıyla, hem ulus devletler için fırsatlar yaratma potansiyeline sahip oldukları, hem de sistemin önemli bileşenlerini oluşturdukları görülmektedir. Bu çalışmada, merkez konumu dolayısıyla Ortadoğu coğrafyasını yakından ilgilendiren, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Hindistan'ın ortaya koyduğu Özgür ve Açık Hint-Pasifik Vizyonu (ÖAHPV) ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin geliştirdiği Kuşak ve Yol İnisiyatifi (KYİ) projesi, ortaya çıkma nedenleri ve Ortadoğu'ya yansımaları üzerinden yorumsamacı yöntemle karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özgür ve Açık Hint-Pasifik Vizyonu, Kuşak Yol İnisiyatifi, Çin, ABD, Orta Doğu.

Abstract

In today's world, the international system possesses a structure characterized by the rapid dynamics of economic and political elements, leading to an increased significance of new phenomena in international politics. Among these phenomena, regional trade and security corridors are noteworthy, as they hold the potential to create opportunities for nation-states while also constituting crucial components of the system in both economic and political dimensions. In this study, the Free and Open Indo-Pacific Vision (FOIP) implemented by the United States, Japan, and India, and China's Belt and Road Initiative (BRI) project, which are closely relevant to the Middle East region due to its' central position, are being comparatively analyzed by interpretive method in terms of their reasons for emergence and their implications for the Middle East.

Keywords: *Free and Open Indo-Pacific Vision, Belt and Road Initiative, China, USA, Japan, Middle East.*

Giriş

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç durumuna gelen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) hegemon konumunun değiştiği ve uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya evirildiği yönündeki tartışmalar hız vermiştir (Poast, 2023). Bu dönüşümün Soğuk Savaş'ın süper güç rekabeti yerine çok kutupluluk tartışmalarını beraberinde getirmesi, BRICS ve G-7 gibi oluşumları gerekli kılan, devletlerin askeri ve ekonomik kapasitelerindeki değişimin yanı sıra yeni jeopolitik dengeler üzerinden anlamlandırılabilir. Birden fazla devletin iş birliği ile etkili olabilecek yeni bölgesel ticaret ve güvenlik koridorlarının, hem bunlara doğrudan dahil olan ülkelerdeki hem de alt yapı projelerine büyük yatırımları gerektiren bu gibi girişimlerin merkezine aldığı bölgelerdeki siyasi ve ekonomik

etkilerinin araştırılması, bu yeni dengelerin hesaplanmasında zorunlu bir aşama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping'in 20 Mart 2023 tarihli Moskova ziyaretinde yaptığı açıklamada, "Uluslararası ilişkilerde daha fazla demokrasi ve çok kutupluluğu destekleyerek, demokrasi ve eşitlik için Rusya ile birlikte mücadele edeceklerini" belirtmiştir (McCarthy, 2023). Bu açıklama, Çin ve Rusya'nın ABD'ye karşı ittifak kurma eğiliminin küresel güç dinamiklerindeki değişimde belirleyici olacağının düşünüldüğünün açık bir göstergesi durumundadır. Buna bağlı olarak, Çin'in kıtalararası ölçekte bağlantı ve iş birliği için 2013 yılında önerdiği Kuşak ve Yol İnisyatifi, Çin'in ekonomik ve politik etkisini büyük ölçüde genişleterek (McBride vd, 2023) bahsedilen ittifakın etkililik potansiyelinin en önemli araçlarından biri haline gelmiştir. Bu genişlemenin etkisinin azaltılabilmesi için başta özellikle ABD tarafından gerekli görülen yeni bir strateji arayışı, Ağustos 2016'da Japonya Başbakanı Shinzo Abe tarafından Kenya'da özgün bir kavram olarak duyurulan "Özgür ve Açık Hint Pasifik Vizyonu'nda (ÖAHPV)" karşılık bulmuştur. Japonya'nın ASEAN ülkelerindeki varlığını güçlendirmeye yönelik diplomatik vizyonunun temel bir unsuru olarak başlayan ÖAHPV (Hosoda, 2022) 2017'den itibaren, Trump yönetiminin Çin'e karşı katı duruşu ile Çin'in bölgedeki iddialı tavrının dizginlenmesi için kullanılacak alternatif bir geniş çok taraflı iş birliği stratejisini¹ ifade etmektedir.

Uzun yıllar boyunca hem hegemon güçlerin etkisi, hem de yerel koşulların zorlamasıyla özellikle doğal kaynakları olmayan ülkelerde istikrarsızlıklar yaşanmış Ortadoğu coğrafyası, zengin yer altı kaynaklarına sahip olması nedeniyle bölgesel ve küresel aktörlerin dönemsel olarak siyasi ve ekonomik etkilerini yansıttığı bir alan olmuştur. Bu bağlamda, bölgedeki siyasi ve ekonomik koşulların ilgili aktörlerin bahsedilen projelere ilişkin faaliyetleri ile

¹ Son dönemde, askeri çağrışımları barındırması sebebiyle "strateji" yerine "konsept" kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır (Hosoda, 2022).

uyumlu olması, bu aktörler için bir zorunluluk halini almaktadır. 2001 yılında ABD öncülüğünde gerçekleştirilen Afganistan müdahalesi, 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesi, 2010 yılında başlayan Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmaları, 2020 yılında ortaya çıkan pandemi ve buna bağlı olarak uygulanan kısıtlamalar, tedarik zinciri ve lojistik faaliyetlerindeki aksamalar ve en son olarak Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, devlet düzeyindeki aktörlerin uluslararası ilişkiler teorileri açısından saldırgan neo-realist yaklaşımları benimsediklerine dair işaretler vermektedir. Küresel ekonomik entegrasyonu Pekin lehine güçlendirmek, yine aynı amaca yönelik olarak yatırımları teşvik etmek ve Asya'yı Afrika ile Orta Doğu üzerinden Avrupa'ya bağlamak amacıyla oluşturulan KYİ bu özellikleriyle Orta Doğu bölgesinin Çin'in angajman stratejisinin odağında olmasını beraberinde getirmiştir (Dunne, 2021). ABD'nin Orta Doğu'da konuşlandırmış olduğu askeri üslerinin KYİ'den nasıl etkileneceği, ÖAHPV' nin dengeleme potansiyeliyle ve bu potansiyelin yönlendirileceği istikametlerle yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda, bahsedilen iki farklı stratejinin Orta Doğu coğrafyasına siyasi ve ekonomik etkileri bakımından karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi, Orta Doğu coğrafyasının bu dengeleme yarışından ne şekilde etkileneceğinin belirlenmesinin yanında uluslararası sistemin çok kutupluluğa evrimi tartışmalarına bilgiye dayalı katkı sunması açısından da önem taşımaktadır. Bu amaçlara yönelik olarak hazırlanan bu araştırma zorunlu bir uğrak olarak karşımıza çıkan Orta Doğu'daki mevcut siyasi ve ekonomik durumun betimlendiği kısmi takip eden iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölüm içerisinde, ilk olarak ÖAHPV'ye ikinci olarak da KYİ'ye odaklanılmış; ilgili başat aktörlerin uluslararası politik eğilimlerinin tarihsel süreç içerisinde çizdiği ana hatlar ile bu aktörler tarafından doğrudan yapılan açıklamalar üzerinden projelerin yapısal özellikleri betimlenmeye, buna bağlı olarak da bu oluşumların hem siyasi hem de ekonomik boyutlarda Orta Doğu coğrafyasındaki mevcut ve olası etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Orta Doğu'da Siyasi ve Ekonomik Durum

Orta Doğu bölgesi, en geniş haliyle Kuzey Afrika'da Mısır, Libya, Cezayir; Batı Asya'da İran, Irak, İsrail, Filistin, Ürdün, Lübnan, Suriye; Basra Körfezi'nde Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt; Arap Yarımadası'nda Suudi Arabistan, Umman ve Yemen gibi ülkeleri içine alan bir bölge olarak kabul edilmektedir (Gasper, 2020: 15). Bu bölge, Batı kaynakları tarafından genellikle İngiltere merkez alınarak tanımlanmış olup coğrafi konumu ve hangi devletlerin bu coğrafyada bulunduğu akademik çalışmalarda tanımlanmaya çalışılmaktadır.

Bölgede Arap Baharı'nın etkisiyle toplumsal dönüşümler yaşanmış, siyasi sorunlar da devam etmektedir. Bunların en önemlilerinden, 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, 2003 yılındaki ABD'nin Irak'ı işgali sonrası devam eden siyasi istikrarsızlığın günümüzde devam ediyor olması, İran'daki rejimin içerideki baskıcı uygulamaları, komşu ülkelerdeki vekalet savaşlarına müdahil olma isteği ve nükleer faaliyetleri nedeniyle İran'a uygulanan ambargo, Yemen'de Husiler ile hükümet güçleri arasındaki çatışma, Suudi Arabistan ve İran'ın Yemen'e müdahalesi ve burada devam eden insani kriz ile İsrail-Filistin sorunu gibi kronik meseleler siyasi istikrarsızlıkları tetiklemektedir.

Orta Doğu coğrafyasının önemli bir bölümü, özellikle petrol kaynakları ve doğal gaz yatakları bakımından oldukça büyük bir zenginliğe sahiptir. Son yıllarda, doğal kaynakların sürdürülebilirliği sorununa bağlı olarak Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi ülkeler turizm, gayrimenkul ve bilişim sektörlerine yatırım yapmaktadır (Umar ve Ghurab, 2023). Petrol ve doğal gaz kaynaklarının tedarik zinciri, 2020 yılında Covid-19 pandemisinin etkisiyle kesintiye uğramış ve bölge ülkeleri için tedarik zincirinin kesintisiz olmasının önemi bir kriz halinde ortaya çıkmıştır. 2021 yılında Süveyş Kanalı'nda yaşanan gemi kazası gibi, dünyanın diğer bölgelerindeki krizler bölge ülkelerinin alternatif ticaret yolları geliştirme ihtiyacını ön plana çıkarmıştır.

Asya Pasifik bölgesindeki rekabetin artması ve ekonominin ağırlık merkezinin Batı'dan Asya ülkelerine kayması, Orta Doğu ülkelerinin bu bölgelerle işbirlikleri geliştirmesine yol açmıştır.

“İbrahim Antlaşması” olarak adlandırılan İsrail ve BAE arasındaki ilişkilerin normalleşmesi süreci (Fierstein ve Guzansky, 2022), bölgenin siyasi tarihi açısından karmaşık bir problemi temsil eden İsrail-Arap ilişkilerinde bir değişimi işaret ve bu anlamda Orta Doğu coğrafyası için önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir. İsrail'in Birleşik Arap Emirlikleri ve diğer Arap ülkeleriyle normalleşme sürecine girmesi, bölgede daha fazla işbirliği ve diyalogun yol açıcısı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ABD'nin bu süreçte arabuluculuk rolü üstlenmesi, bölgede diplomatik ilişkilerin yeniden canlanması için bir itici güç olmuştur (Embassy of the United Arab Emirates, 2022).

Uluslararası sistemin çok kutupluluğa evrilmesi tartışmasında önemli bir yer tutan Çin, Hindistan ve Japonya gibi aktörler, Orta Doğu'da yumuşak güç unsurlarını kullanarak etkinliklerini artırmak için çaba sarf etmektedir. Çin, bölgede ekonomik ve ticari ilişkilerini güçlendirerek, Orta Doğu ülkeleriyle iş birliğini artırmayı hedeflemektedir. Bölgedeki enerji kaynaklarına olan ihtiyacı, Çin'in Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini derinleştirmesi için bir motivasyon kaynağı olmuştur (Sharma, 2023). Bu değişimler, Orta Doğu'da yeni işbirliği ve ilişki dinamiklerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bölgedeki ülkelerin, hem ekonomik fırsatları değerlendirmek, hem de güvenlik ve istikrarı artırmak amacıyla yeni stratejik ortaklıklar arayışında oldukları bu süreç, Orta Doğu jeopolitiğinin ve bölgesel denge unsurlarının değiştiği bir döneme işaret etmektedir.

2. Özgür ve Açık Hint Pasifik Vizyonu (ÖAHPV)

2016 yılında Japonya Başbakanı Shinzo Abe tarafından duyurulan Özgür ve Açık Hint Pasifik Vizyonu, Çin'in yayılcı ve saldırgan olarak değerlendirilen askeri davranışlarına örnek teşkil eden Doğu Çin ve Güney Çin Denizi'nde yapay adalar inşası, askeri üsler kurması ve Japonya ile Senkaku Adaları üzerindeki sınır

anlaşmazlığı yaşanması gibi konular ÖAHPV' de belirtilmektedir. ÖAHPV, Hint Pasifik bölgesi ülkeleri ile ittifaklar yapılması gerekliliğini savunan stratejik bir hamle olarak 2019 yılında ABD Dışişleri tarafından resmileştirilerek Özgür ve Açık Hint-Pasifik konsepti adıyla yayınlanmıştır (Department of State, Washington DC, 2019)

Ticaret koridorlarının serbestçe geliştirilmesi, Pasifik ve Hint Okyanusu'nda güvenliğin sağlanması, istikrarın korunması ve stratejik güzergahlardaki altyapı yatırımlarının artırılması amaçlarıyla oluşturulan Dörtlü Güvenlik Diyalogu (DGD), Çin'in revizyonist bir aktör olarak algılanması ve Pasifik ile Hint Okyanusu'nda ABD, Japonya, Avustralya ve Hindistan tarafından çevrelenmesi düşüncesinden ortaya çıkmıştır. 2007 yılında kurulan bu diyalog mekanizması, üyeler arasında güvenlik konularında iş birliği, deniz güvenliği, insani yardım, bölgesel istikrar ve terörle mücadele gibi konuları ele almaktadır. DGD, bölgede serbest ve açık bir uluslararası düzenin sürdürülmesini ve Çin'in hegemonik hedeflerine karşı denge oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu oluşum Çin Hükümeti'nin tepkisi ile karşılanmış ve "Asya'nın NATO'su" olarak nitelendirilmiştir (The Financial Express, 2021).

II. Dünya Savaşı'nın ardından 1951 yılında imzalanan ABD-Japonya Karşılıklı Güvenlik Antlaşması'nı baz alarak, ABD ve Japonya arasında güvenlik alanında iş birliğini sağlamak amacıyla bir dizi askeri anlaşmalar yapılmış, bu çerçevede Amerikan askerleri konuşlandırılmış ve ABD üsleri Japonya'da kurulmuştur. ABD'nin Japonya'da 85 adet askeri üssü bulunmaktadır (Mercan, 2022). Bu durum, ABD ve Japonya'nın stratejik ortaklık ve güvenlik işbirliğinin bir göstergesi olmasının yanında Asya Pasifik bölgesinin güvenlik analizinde dikkate alınması gereken bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu üsler sayesinde ABD, Japonya'nın askeri güvenliğinin önemli bir bileşini halini almaktadır (Chanlett ve Campbell, 2019: 1). ABD, bunlara ek olarak Güney Kore'deki üsleri ile de Çin'i Asya Pasifik'te çevrelemeye çalışmaktadır (Jung-hyo, 2023).

ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, Çin'i ABD'nin küresel konumuna meydan okuyan revizyonist bir aktör olarak tanımlamaktadır (National Security Strategy of the United States of America, 2017,: 5). Buna paralel olarak Güney Kore, Japonya ve Hindistan, Çin'in yayılcı politikalarını endişe verici olarak değerlendirmekte ve bu doğrultuda karşı politikalar geliştirme eğilimindedirler. Açıktır ki bu devletler, Çin'in bölgesel hegemonya arayışlarına ve askeri genişlemesine karşı koymak için ABD'nin askeri gücünü kullanmakta; başka bir deyişle, askeri ittifaklar ve iş birlikleri aracılığıyla bölgesel güç dengesini korumayı hedeflemektedirler (Aum ve Galic, 2023). Mevcut güç dengesi çerçevesinde bu ülkeler, ABD'nin bölgedeki varlığına dayanarak Çin'in etkisini sınırlamak ve kendi güvenliklerini sağlamak için ABD ile olan stratejik ilişkilerini güçlendirilmeyi bir zorunluluk olarak görmektedir. Bu ülkeler arasındaki işbirliği, askeri tatbikatlar, istihbarat paylaşımı, güvenlik danışmanlığı ve savunma teknolojisi transferi gibi alanlarda gerçekleşmektedir. Bu politikalar, bölgesel istikrarı ve güvenliği korumak, dengeyi sağlamak ve Çin'in yayılcı politikalarına karşı birlikte hareket etmek amacını taşımaktadır. Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinin Bölge Stratejileri bölümünde ayrı bir başlık altında yayınlanan Hint Pasifik Bölgesi, ABD dış politikası için güvenlik temelli yaklaşımla değerlendirilerek bölgeye özel önem atfedildiği görülmektedir. (National Security Strategy of the United States of America, 2017: 45).

8 Temmuz 2022 tarihinde Japonya'nın Nara şehrinde düzenlenen bir suikast ile öldürülen Shinzo Abe'nin başbakanlık dönemiyle birlikte Japonya, uluslararası ilişkilerinde pasifist tutumunu bırakarak daha öncü politikalara yönelik adımlar atmış ve uluslararası ilişkilerde aktif bir rol üstlenme gayreti göstermiştir. Son yıllarda, Japonya'nın uluslararası sistemdeki yoğun ve dinamik değişimler karşısında dünya çapında proaktif bir davranış sergilediği belirginleşmiş durumdadır (Kamata, 2023). Kuzey Kore'nin nükleer tehdidi, Çin'in ekonomik ve askeri gücünün artışı ve Rusya ile yaşanan Kuril Adaları sorunu gibi çeşitli anlaşmazlık

konuları, Japonya'yı askeri ve ekonomik açıdan endişelendirmektedir. Bu konular, Japonya'nın ulusal güvenliği ve çıkarları üzerinde doğrudan etkisi olan konulardır. Japonya, bu tehditlere karşı uygun önlemleri alarak askeri ve ekonomik gücünü sürdürülebilir kılmak ve bölgedeki istikrarı korumak için çaba harcamaktadır (Yuan, 2023). Buna bağlı olarak geliştirildiği söylenebilecek olan ÖAHPV yaklaşımının öncelikli prensibi, uluslararası hukukun Asya Pasifik ve Hint Okyanusu'nda uygulanmasıdır. Bu yaklaşım, deniz ticaret yollarının güvenliği, serbest seyrüseferin devamlılığı ve ticaret serbestisi gibi konuları kapsamaktadır. İkinci prensip ise ekonomik kalkınma yoluyla fiziksel bağlantıların geliştirilmesine odaklanmaktadır. Bu anlayış, limanlar, demiryolları, karayolları gibi altyapı yatırımlarının yanı sıra, insan kaynaklarının eğitimi ve kültürel bağlantıların geliştirilmesi gibi alanları içermektedir. Bu doğrultuda özellikle Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) üyelerine yönelik yatırımlar ön plana çıkmaktadır (Hosoda, 2022). Çok yönlü bir ulaşım ve kontrol ağını içeren ÖAHPV ile bölgede aktif katılım yoluyla barış ve istikrara katkıda bulunmanın hedeflenmesi, aynı zamanda farklı güzergahların güvenliği sağlanarak buradaki aktif yatırımların artırılması öncelik haline gelmektedir.

2.1. ÖAHP Yaklaşımı Güzergahları

Kaynak: Japonya Dış İşleri Bakanlığı websitesi, Dış Politika, Mart 2021.

ÖAHPV dahilindeki altyapı geliştirme çalışmalarına ilk olarak Doğu-Batı Ekonomik Koridoru ile incelenmeye başlandığında, Vietnam'ın Hai Van Tüneli ve Da Nang Limanı altyapı geliştirme projesi, Laos'un 2. Uluslararası Mekong Köprüsü inşaatı ve No.9 Ulusal Yolu geliştirme projesi, Myanmar'ın Doğu-Batı Ekonomik Koridoru geliştirme projesi gibi projeler ile Güney Çin Denizi'nden Vietnam'ın Da Nang Limanı başlangıcı ile Laos, Tayland ve Myanmar'ın Thilawa Limanı vasıtasıyla Bengal Körfezi'ne kara ve demiryolu vasıtasıyla ulaşımın sağlanabileceği ve Malakka Boğazı'nı bypass ederek ulaşım altyapısının sağlanabileceği projeler ön plana çıkmaktadır (Faisal, 2020). İkinci olarak Güney Ekonomik Koridoru ile en önemli altyapı yatırımları Vietnam'ın Ho Chi Minh şehrindeki Cai Mep Limanı alt yapı geliştirme çalışmaları, Kamboçya'nın Neak Loeung Köprüsü ve No.1 ve No.5 numaralı ulusal yolların geliştirilmesi projeleridir. Bu amaç doğrultusunda Vietnam, Kamboçya, Tayland ve Myanmar'daki Dawei Limanı üzerinden Bengal Körfezi'ne ulaşım hattı planlanmaktadır. Bu şekilde Güney Ekonomik Koridoru ile Kamboçya ve Tayland Hint Okyanusu'na bağlanabilecektir (Faisal, 2020).

Güney Asya bağlantılarından en önemli koridorlar Chennai-Bangalore Sanayi Koridoru ve Delhi-Mumbai Sanayi Koridoru olarak planlanmış olup Hindistan, Hint Okyanusu'nda merkez olarak konumlanmıştır. Sri Lanka'nın Colombo Limanında bazı altyapı çalışmaları ile Sri Lanka Hükümeti ile yumuşak güç araçları kullanılarak deniz ticaret yollarındaki uluslararası hukukun öngördüğü temel altyapıların icra edilmesi suretiyle seyrüsefer güvenliği sağlanması konularında ÖAHPV stratejisi desteklenmeye çalışılmaktadır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2019). Nacala Koridoru, Güney Doğu Asya ülkelerinin Afrika kıtasına ulaşımı için çok büyük bir lojistik proje olarak ortaya çıkmaktadır. Mozambik, Malavi, Zambiya ve Zimbabve'yi doğrudan doğruya Hint Okyanusu'na bağlayan kara, demir ve havayolu altyapısı bulunan Nacala Limanı ÖAHPV için büyük önem arz etmektedir. Kömür madenin Batı Mozambik'ten ve Malavi üzerinden Nacala Limanı'na

ulaştırılması için gerekli tüm demiryolu altyapısına sahip olan liman, büyük tonajlı gemilerin yanaşabileceği korunaklı özelliğe sahiptir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2019).

Doğu Afrika Kuzey Koridoru, Doğu Afrika ülkeleri Kenya, Rwanda, Uganda, Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Güney Sudan'ın dahil olduğu uluslararası kara ve demiryolu ağlarının Hint Okyanusu'na Mombasa Limanı vasıtasıyla bağlayarak, liman bağlantısı olmayan Orta Afrika ülkelerinin uluslararası ticaretini Hint Okyanusu'na ulaştırmayı hedefleyen bir uluslararası yapıdır. Kuzey Koridoru, ÖAHP vizyonu için çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu bölge, gelişmekte olan bir pazar olarak değerlendirilmekte olup, Hint-Pasifik'e açılması ekonomik gelişim ve ticaret yollarının güvenliği açısından stratejik bir öneme sahiptir. ÖAHPV çerçevesinde, sahil güvenlik faaliyetleri ve kontr-terörizm gözetimi konularında deneyimli ülkeler tarafından Afrika ülkelerine danışmanlık faaliyetleri düzenlenmekte ve iş birlikleri oluşturulmaya çalışılmaktadır (Hideshi, 2023).

ÖAHP stratejisi için önemli bir stratejik konumda olan Cibuti, özellikle Hint-Pasifik deniz ticaretinin Doğu Afrika ülkelerine ulaşımının sağlanması açısından altyapısı ve limanlarıyla Kızıldeniz, Yemen Denizi ve Akdeniz coğrafyasına geçişte kritik bir transit transfer bölgesidir. Bu bakımdan da ülke güvenlik boyutunda ÖAHP stratejisi için vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Somali ve Yemen'deki terör faaliyetleri ve istikrarsızlıklar, Hint-Pasifik ülkeleri ile Avrupa arasındaki deniz ticaretinin güvenliğini sağlama konusunda jeostratejik konumu nedeniyle uluslararası aktörlerin bu bölgeye yatırım yapmalarını teşvik etmektedir. ABD ve Fransa, Cibuti'de askeri üs bulundurmaktadır. Son yıllarda Çin, stratejik antlaşmalar yaparak yatırımlarını Cibuti'ye yönlendirmiş ve Kuşak ve Yol İnisiyatifi çerçevesinde liman anlaşmaları yapmıştır. Ayrıca Çin, kendi sınırları dışındaki ilk askeri üssünü de bu ülkede konumlandırmıştır (Damon ve Swails, 2019).

2.2. ÖAHP Yaklaşımı ve Orta Doğu

Japonya tarafından ÖAHPV'nin temeline yerleştirilen "özgürlük", "hukuk kuralları ve saygı çerçevesinde çeşitlilik", "kapsayıcılık" ve "şeffaflık" ilkeleri ÖAHPV'yi KYİ'den ayıran liberal prensiplerdir. ABD, Japonya, Avustralya gibi liberal dünyayı temsil eden aktörlerle, tarafsız uluslararası ilişkiler politikalarını benimseyen Hindistan gibi aktörlerin, yukarıda belirtilen prensipler doğrultusunda AB ülkeleri ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gibi diğer paydaşlar için de çekici unsurlar olarak görülmektedir (Hosoda, 2022). Belirtmek gerekir ki ABD, söylem düzeyinde bu prensipleri benimsediğini açıklasa da uygulamada daha çok askeri ve güvenlik unsurlarını dikkate alarak hareket eden bir aktör olarak öne çıkmaktadır.

Japonya ise ÖAHP vizyonu çerçevesinde Orta Doğu bölgesine enerji tedarik güvenliği başta olmak üzere liberal ekonomik düzenin sürdürülebilirliğini sağlamak için uluslararası hukuk normları çerçevesinde karşılıklı iş birliklerini geliştirmeyi benimsemektedir. Ekonominin merkezinin ABD ve AB coğrafyasından Asya kıtasına doğru kayması, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ülkelerindeki ekonomik büyüme oranlarının artması, Orta Doğu ülkelerinin de Hint-Pasifik coğrafyasına yönelmelerine neden olmaktadır (Hosoda, 2022).

ABD, ÖAHPV yaklaşımı çerçevesinde Orta Doğu'da İran'ı ve Çin'i çevreleme stratejisi izlemekte ve bölge ülkelerinin Çin ile olan ilişkilerini dengelemeye çalışmaktadır. Bu perspektif, bu bölgede ABD'nin küresel hegemonyasını sürdürebilme ve Asya-Pasifik'te Çin'e karşı Japonya, Güney Kore ve Filipinler gibi müttefiklerle oluşturduğu çevreleme stratejisini İran'a karşı da Körfez ülkeleri gibi müttefikleriyle oluşturma amacını taşımaktadır.

Hindistan, coğrafi konumu nedeniyle ÖAHPV yaklaşımı kapsamında merkezi bir konumdadır. Ancak Japonya ve ABD'nin aksine Hindistan, Çin'i çevreleme arayışında değildir ve saldırgan neo-realist reflekslerden uzak durmaktadır. Hindistan için Çin ve

ABD her zaman gerektiğinde dengelenebilecek aktörler olmalıdır. Uluslararası ilişkilerinde her zaman çok taraflılığı tercih eden Hindistan için Körfez Bölgesinin istikrarlı ve çatışmasız olması, enerji nakil hatları ve deniz ticareti güvenliği gibi konularda olumlu etkiler yaratacaktır (Chaudhury, 2018). Bu durumun Hindistan açısından Hint-Pasifik coğrafyasına da olumlu yansımaları olacağı düşünülebilir.

3. Kuşak Yol İnsiyatifi (KYİ)

Asya, Avrupa ve Afrika'yı kapsayan geniş bir dünya ticaret sisteminin ortaya çıkmasını sağlayan tarihi İpek Yolu, binlerce yıl boyunca Asya'daki zenginliklerin ve üretimin Avrupa'ya ulaşmasını sağlamıştır. Bu koridor, Çin İmparatorluğu'nun Orta Asya ülkeleriyle geliştirdiği ticaret ağı, sonrasında Avrupa'ya kadar uzanan 6.500 kilometrelik bir ağa dönüşmüştür (UNESCO, 2021). İpek Yolu'nun siyasi tarih önemi, Çin İmparatorluğu, Bizans ve Roma İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi dönemin önemli medeniyetleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak 16. yüzyıla gelindiğinde, coğrafi keşifler, farklı ticaret yollarının kullanıma girmesi, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler gibi faktörlere bağlı olarak Avrupa'da üretim ve sermaye değişimi bu süreçte etkili olmuş ve İpek Yolu'nun önemi giderek azalmıştır (UNESCO, 2021). İpek Yolu sadece mal ve para taşınan bir ticaret yolu olmanın ötesinde, medeniyetler ve kültürler arası etkileşimi arttıran bir araç olmuştur. Uluslararası ticaretin mevcut kapasite çerçevesinde oldukça canlı olduğu bahsedilen dönemlerde medeniyet ve kültürlerin etkileşimi İpek Yolu üzerinde gerçekleşmiştir. Bu yol üzerinde tüccarlar, farklı diller ve kültürlerin etkileşimi sayesinde yalnızca değerli mallar değil, kültürel zenginlikleri de ülkeler arasında taşımıştır. Bu yönüyle İpek Yolu, insanlık tarihi ve kültürel değişimler açısından da büyük öneme sahiptir. (Yılmaz ve Sabancı, 2021: 88).

Çin'in 1978 sonrası dönemde Sosyalist Piyasa Ekonomisi adı verilen yeni bir ekonomik modele yöneldiği görülmektedir. Batılı

birçok akademisyen ve yazar tarafından “kapitalizme dönüş” olarak adlandırılan sosyalist piyasa ekonomisi yönelimi, Çin tarafından ise farklı şekilde anlamlandırılmaktadır. Çin kaynakları, Sovyet tipi klasik sosyalist yönetim anlayışından farklı bir yönelim ortaya koymakla birlikte, sosyalist modele yeni bir yaklaşım getirildiğini belirtmektedir. Çin’e özgü sosyalizm olarak da adlandırılan bu sistemde, ülke bir yandan kendi içinde sosyalist bir yönetim anlayışı izlerken, dışa kapalı olmayı reddetmiş, ülkeye yabancı sermaye ve teknoloji yatırımlarını çekerek ve dünya ekonomisinde söz sahibi hale gelerek yatırımlarını her alanda üst seviyeye taşımıştır. Modelin öncüsü olan Deng Xiaoping, sosyalizm piyasa ekonomisini benimseyebilme ve genişletebilme yeteneğine sahip olduğunu belirtmektedir. Bu anlayış 1990’lardan itibaren Çin politikasının ana dayanaklarından biri haline gelmiştir (Shaopeng, 2000: 4).

21.yüzyıla gelindiğinde Çin’e özgü sosyalist piyasa ekonomisi kavramı, önemli ölçüde başarıya ulaşmış ve ülke dünyanın iki süper gücünden biri haline gelmiştir. Öngörülere göre, Çin’in birçok açıdan 2035 yılında ABD’yi geride bırakacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda bir strateji olarak değerlendirilebilecek olan KYİ, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping’in 2013 Eylül ayında Kazakistan’a yaptığı ziyaret sırasında ilk kez kamuoyuna açıklanmıştır. KYİ’nin 65 ülkenin katılımıyla gerçekleştirileceği ve yüz milyarlarca dolarlık yatırımın yapılacağı ifade edilmektedir. Ancak, KYİ’nin henüz “girişim” seviyesinde bulunduğunu ve sınırlarının henüz net bir şekilde belirlenmediğini belirtmek gerekmektedir (Alperen, 2018: 19, McBride vd 2023).

Çin’in KYİ tasarımı önemli ekonomik ve siyasi gereksinimlerin etkili olduğu söylenebilir. Özellikle bir süper güç haline gelme sürecinde bölgeler arasında eşitsizlik ve ihtiyaç fazlası üretim, dış ticaret fazlası, güvenli ve sürdürülebilir enerji gibi sorunların ortaya çıktığı ülkede, bu sorunlara KYİ ile çözüm üretilmesi hedeflenmektedir. Çin, KYİ ile özellikle eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ülkelerinden oluşan Orta Asya ile

Batı Asya'da rakibi olan ve bir çevreleme politikası izlemeye çalışan ABD'nin politikalarına alternatif üretmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, uzunca bir süredir Güney Çin Denizi'nde ABD ile yakın ilişkiler içinde olan Vietnam ve Filipinler tarafından çevrelenmeye çalışılan Çin yönetiminin buna karşı batıya yönelerek bir çıkış yolu bulmaya çalıştığı yorumunu yapmak mümkündür. Orta Asya'da ise Türkistan coğrafyasında ABD'nin yürüttüğü faaliyetler, Çin'i hedef alan bir yapıdadır. Çin bu projeye çevreleme olarak gördüğü süreci ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (Karluk, 2017: 104).

KYİ'nin ana motivasyon kaynakları ve hedefleri arasında, Çin'in en önemli düşmanı olarak gördüğü ABD'nin çevreleme politikasının kırılması, SSCB'nin dağılması sonrasında otorite boşluğu yaşanan Orta Asya'da söz sahibi olma isteği ve batıya açılan önemli bir kapının oluşturulması, ülkedeki üretim fazlasının Avrupa'ya kadar uzanan KYİ güzergahı boyunca yer alan merkezlerdeki yeni pazar alanlarına ulaştırılması ve hammadde kaynağının güvence altına alınması, Çin sanayisinin ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının ucuz ve güvenli yollardan ülkeye ulaştırılmasının sağlanması sıralanabilir (McBride vd, 2023). Çin'in KYİ'si, bir anlamda, ABD'nin daha önceden bölgede uygulamaya çalıştığı Yeni İpek Yolu Girişimi (New Silk Road Initiative) ile benzerlikler göstermektedir (Rosenberger, 2017). ABD'nin Afganistan merkezli ve Orta-Güney Asya'yı birbirine bağlamayı amaçlayan bu projesi, kısa sürede başarısız olmuştur. 2011'de açıklanan bu projeden iki yıl sonra Çin, güçlü bir şekilde benzer bir projeyi ortaya atmıştır (Kodaman ve Gonca, 2016: 1255). Ancak, Çin'in açıkladığı KYİ'nin ABD'nin açıkladığı projenin bir kopyası olduğunu belirtmek yanlış olacaktır. Çin, trilyonlarca dolarlık bir ekonomik ve siyasi bir değerden ve bu değerlerin paydaşlar tarafından bölüşüldüğü bir yeni dünya düzeninden bahsetmektedir.

KYİ, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in açıkladığı üzere, 5 ana ilke çerçevesinde ortaya konulmuştur. Bu ilkeler; engelsiz ticaret ağının geliştirilmesi, politikaların uygulanması ve iletişiminin hızlandırılması, parasal etkinliğin artırılması ve paranın

dolaşımının hızlandırılması, ülkeler arasındaki kara yolu bağlantılarının geliştirilmesi, insan ve toplum etkileşimlerinin artırılması şeklinde ifade edilmektedir (Dünya Ekonomik Forumu, 2019). Burada temel amacın dünyanın ekonomik anlamda merkezinin ve ticaretin, batı ya da Atlantik'ten doğuya, Pasifik'e kaydırılması olduğu ifade edilebilir (Kopuk ve Ayraç, 2021: 1356).

3.1. Kuşak Yol İnsiyatifi Güzergahları

KYİ kapsamında, projenin amacıyla uyumlu olarak ulaşım projeleri önemli bir yer tutmaktadır. Projede altı ana ulaşım güzergahının belirlendiği görülmektedir. Bunlar; Yeni Avrasya Kara Köprüsü Ekonomik Koridoru, Çin-Merkez ve Batı Asya Güzergahı, Çin-Moğolistan-Rusya Güzergahı, Çin-Pakistan Güzergahı, Çin-Çinhindi Yarımadası Güzergahı ve Çin-Bangladeş-Hindistan-Myanmar Güzergahı olarak ifade edilmektedir. Bu güzergahların kapsamına giren 65 ülke arasında Türkiye de bulunmaktadır (Bruni, 2019).

KYİ kapsamında ortaya konulan projeler; Jakarta-Bandung Yüksek Hızlı Tren Projesi (Endonezya), Sultan Haji Omar Ali Saifuddien Köprüsü Projesi (Brunei), Padma Köprüsü (Bangladeş), Colombo Limanı Projesi (Sri Lanka), Pire Limanı Projesi (Yunanistan), Uluslararası Türkmenbaşı Liman Projesi (Türkmenistan), Yamal LNG Projesi (Rusya), Çin-Beyaz Rusya Endüstri Parkı Projesi (Beyaz Rusya), Suzhou Endüstri Park (Çin Singapur), Cibuti Uluslararası Serbest Ticaret Bölgesi Projesi (Cibuti) olarak sıralanmaktadır. KYİ kapsamında Ankara-İstanbul, Addis Ababa-Cibuti, Çin-Laos ve Macaristan-Sırbistan demiryolu projelerinin katkı sağlaması planlanmaktadır. Ayrıca Çin ve İngiltere arasındaki demiryolu hattını bağlayan Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu ve Kars-Edirne Demiryolu Hatları büyük önem taşımaktadır. Çin ve Avrupa arasındaki ticaretin Çin'den Kazakistan ve Türkmenistan'a, Hazar Denizi üzerinden Azerbaycan'a, Gürcistan ve Türkiye yoluyla Avrupa'ya taşınması söz konusudur (Çalışkan, 2017).

3.2. Kuşak Yol İnsiyatifi ve Orta Doğu

Özellikle Basra Körfezi ülkeleri, İran ve Türkiye gibi Orta Doğu coğrafyasındaki ülkelerle enerji güvenliğini sağlamak, Hindistan ile rekabetini dengelemek ve nüfuzunu artırmak amacıyla Çin'in İnci Dizisi stratejisi benimsendiği bilinmektedir. Bu strateji ile Çin, Hint Okyanusu'ndaki stratejik boğazlardaki askeri ve ticari merkezlerini ABD, Hindistan ve Japonya gibi rakiplerine karşı alternatif koridorlar oluşturarak cevap vermektedir. Bu çabalar, altyapı ve liman yatırımları gibi yumuşak güç unsurlarını kullanarak gerçekleşmektedir (Ghosh, 2020).

Saldırgan neo-realist teori kavramı, John J. Mearsheimer gibi düşünürlerin öncülük ettiği bir yaklaşımdır. Bu teoriye göre, hegemonya oluşumu sürecinde başlangıçta bölgesel bir hegemonik güç olmak öncelikli hedeftir ve daha sonra başka bir gücün dünyanın herhangi bir bölgesinde hegemonya oluşumuna engel olunmalıdır. Hint Okyanusu, küresel bir hegemon olan ABD'nin bu bölgede başka bir bölgesel hegemonun oluşmasına izin vermeme isteğinin öne çıktığı önemli bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda David Brewster, Çin tarafından uygulanan stratejiyi, "Hint Okyanusu ve Avrasya kıtası arasında köprü görevi görecektir stratejik noktalar yaratmak" olarak değerlendirmektedir (Brewster, 2017: 270). Malakka Boğazında ABD tarafından sıkıştırılan Çin'in Hint Okyanusu'ndaki varlığını yumuşak güç ile özellikle Sri Lanka'nın Hambantota Limanı ve Kolombo Limanı, Pakistan'ın Gwadar Limanı'na ve Myanmar'ın Kyaukpyu limanına yaptığı yatırımlarla göstermektedir. Çin, Hint Okyanusu'ndaki stratejik liman yatırımlarıyla Basra Körfezi ve Orta Doğu gibi bölgelere ve Malakka Boğazı'nı geçmeksizin ulaşım sağlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Batı Çin'de bulunan Xinjiang Bölgesi'nden Gwadar Limanı aracılığıyla Körfez ülkeleriyle enerji ve ekonomik koridor planları oluşturulmakta ve Orta Doğu'dan Hindistan ve Çin Yarımadası üzerinden Myanmar'a enerji tedariki sağlanması amaçlanmaktadır. Öte yandan Çin, Sri Lanka'daki Colombo ve Hambantota limanları kullanılarak, Hint Okyanusu'nda seyreden

ticari gemilerin ve tankerlerin lojistik desteklerinin güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Roy-Chaudhury: 2019). Çin için, Hindistan tarafından çevrenin ortadan kaldırılması önemlidir. Bu sebeple bölge ülkeleriyle yapılan işbirlikleri aracılığıyla Pakistan, Sri Lanka ve Myanmar gibi ülkelere Hindistan'ı dengeleme fırsatı yaratılmaktadır.

Diğer yandan KYİ'nin Orta Koridor olarak adlandırdığı rotada Türkiye ve İran, karayolu ve demiryolu ağıyla bu projeye dahil olmuşlardır. Körfez ülkelerine ulaşım hedeflenmektedir. Türkiye, KYİ'de Orta Koridor olarak adlandırılan güzergahın en önemli role sahip ülkelerindendir. Türkiye karayollar, limanları ve havalimanları ile altyapısı hazır KYİ'ye dahil olan nadir ülkelerden biridir. Orta Koridor ile Azerbaycan'ın da jeopolitik önemi ortaya çıkmaktadır. Azerbaycan ve Türkistan coğrafyasındaki diğer ülkelerin de Sovyetler döneminden kalan demiryolu altyapısına sahip olmaları, entegrasyon için bu ülkelere avantajlar sunmaktadır (Babyev ve Ismailzade, 2020).

Cibuti Limanı, KYİ çerçevesinde Çin'in Orta Doğu ve Afrika'daki en stratejik yatırımlarından biridir. Liman, coğrafi olarak Afrika ile Asya arasındaki ana deniz yolu rotaları üzerindedir ve Doğu Afrika kıyıları boyunca önemli bir konumda bulunmaktadır. Liman, Çin'e birçok stratejik imkân sunmaktadır ve KYİ'nin bir parçası olarak inşa edilmiş modern bir altyapıya sahiptir. Bu altyapı, büyük gemilerin limana yanaşabilmesine olanak tanımaktadır. Cibuti Limanı, aynı zamanda Çin'in sınırları dışındaki ilk askeri üssüdür ve ABD'nin bölgedeki çevreleme faaliyetlerine karşılık verme, seyrüsefer güvenliği, ikmal ve lojistik açısından stratejik bir konuma sahiptir. Çin, Cibuti Limanı aracılığıyla bölgedeki varlığını güçlendirmekte ve deniz güvenliği, lojistik ve ticaret faaliyetlerini desteklemektedir. Bu sayede Çin, bölgedeki etkisini artırırken stratejik çıkarlarını koruma amacıyla önemli bir üs noktası elde etmektedir (Damon ve Swails, 2019).

Sonuç

Uluslararası sistemdeki dönüşüm tartışmaları, bu bağlamdaki kutuplaşmalar ve kırılmalar bir sistemin yapısal analizini güçleştirmektedir. Ticaret savaşları, pandemi kaynaklı tedarik zinciri sorunları, ekonomik daralmalar ve küresel enflasyon artışı gibi faktörler uluslararası sistemin istikrarsızlığını artırmaktadır. Bu dönemde, ABD, Çin, Japonya, Hindistan gibi büyük aktörler kendi çıkarlarını korumak ve güçlendirmek için çeşitli vizyon ve inisiyatif projeleri geliştirmektedir. Kronolojik olarak bakıldığında, 2013 yılında Kuşak ve Yol Projesi'nin ortaya çıkması ve 2016 yılında Japonya Başbakanı Shinzo Abe'nin ortaya koyduğu Özgür ve Açık Hint-Pasifik konsepti ile uluslararası aktörler, diğer güçler tarafından çevreleme kısılcısından kurtulmak ve bu amaçla ekonomik, siyasi ve güvenlik açısından ulaştırma, enerji, ekonomi ve güvenlik koridorlarına ihtiyaç duymaktadır. Buna bağlı olarak geliştirilen projeler, paydaşlarına siyasi ve ekonomik kazançların yanı sıra güvenlik ve ittifak oluşumları konularında iş birlikleri sağlamaktadır. Bunun yanında bu aktörler, ekonomi ve güvenlik açısından sürdürülebilirliklerini artırmak amacıyla yumuşak güç unsurlarını da kullanmaya çalışmaktadır. Bahsedilen projelerin temel amacının özetle, ilgili aktörlerin kendi etki alanlarını ve çıkarlarını bölgesel ve küresel düzeyde sağlamlaştırmaya çalışmaları olduğunu söylemek mümkündür. Bu projelerin başat aktörleri ve diğer paydaşları birbirinden farklılaşan çıkarılara sahip olsalar da, uluslararası sistemi etkileme potansiyeline sahip dinamikleri kullanarak bu projelerin uygulanmasını desteklemektedirler. Bu projelerin zaman içinde uluslararası sistemi bütünüyle nasıl etkileyeceği konusunda farklı provizyonlara ulaşmak mümkündür.

Ekonomik hareketliliğin önceki dönemlere kıyasla Batı'dan Asya'ya doğru kaydığı ve aynı zamanda Orta Doğu'da uzun süredir aktif olan aktörlerin Asya'ya, Çin, Japonya ve Hindistan gibi aktörlerin ise Orta Doğu ve Afrika'ya daha fazla ilgi gösterdiği

görülmektedir. KYİ ve ÖAHPV için Orta Doğu, ekonomik kalkınma, ticaret kapasitesinin sürdürülmesi ve güvenlik boyutu açısından büyük önem taşımaktadır. Orta Doğu'da çatışmaların azaltılması, enerji ihracat kapasitesinin geliştirilerek sürdürülmesi ve küresel aktörlerin arabulucu vizyonlarıyla bölgeye yatırım yapma ve barışı sağlama çabaları, bölgede ekonomi ve güvenlik konularında olumlu etkiler yaratmaya başlamıştır.

Çin, KYİ aracılığıyla Asya-Pasifik bölgesindeki çevreleme endişelerinden kurtulmayı hedeflemektedir. KYİ koridorları, Çin'in Hint-Pasifik, Orta Doğu, Afrika ve Avrupa pazarlarına erişiminin sürdürülmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca çok kutuplu bir uluslararası sistem oluşturarak ABD'nin tek egemenliğini engellemeyi ve Çin'in uluslararası sistemde alternatif bir denge unsuru olarak önde gelen bir aktör konumunu sağlamlaştırmayı hedeflediği söylenebilir. KYİ kapsamında Çin, yatırımlarını ASEAN ülkeleri örneğinde olduğu gibi finansal bağlantılar, ucuz iş gücünü Çinli nüfusun katkısıyla sağlama ve proje yatırımlarının yine Çin'e katma değer yaratacak şekilde dönüşümünü sağlamak üzere stratejiler geliştirmektedir. Bu stratejiler ile bölgesel hegemonya arayışında olduğu izlenimi veren Çin, yakın zamanda Orta Doğu, Afrika ve Türkistan coğrafyasında politikalarını aynı şekilde geliştirecektir. Bu süreçte Çin'in Orta Doğu ve diğer bölgelerle olan ilişkileri, ekonomik ve stratejik çıkarlarını artırmaya yönelik adımlar içermektedir. Ancak bu durum aynı zamanda rekabet ve gerilim potansiyelini de beraberinde getirmektedir.

Japonya ve ABD, Çin'in artan ekonomik ve askeri kapasitesini endişeyle takip etmektedir. Bu bağlamda, Hint-Pasifik coğrafyasında Hindistan ve Güneydoğu Asya'daki ASEAN ülkeleri ile iş birliklerini güçlendirerek, yatırımlar ve askeri üsler aracılığıyla konumlarını Çin'e karşı avantajlı hale getirmeye çalışmaktadırlar. ÖAHPV çerçevesinde yatırımlar, özellikle Japonya tarafından, Hint-Pasifik coğrafyasında Çin'in politikalarına karşı ülkelerin egemenlik haklarına saygı gösterme vizyonu ile ortaya çıkmaktadır. Projelerin finansmanında %30 Japonya desteğini

aşmadan partner ülkelerin egemenlik haklarına saygı göstererek ve ortaklıklar geliştirilerek oluşturulmaya çalışılmaktadır.

KYİ ve ÖAHPV başat aktörlerin yanı sıra diğer paydaşlar açısından güvenlik ve ekonomi alanlarında bölge ülkelerine fırsatlar sunmaktadır. Ancak KYİ kapsamında değerlendirilen Çin kredilerinin bazı Afrika, Avrasya ve Güneydoğu Asya ülkelerinde yanlış kullanımı, Sri Lanka'da olduğu gibi egemenlik sorunlarına yol açabilecek bir durum oluşturabilecek durumdadır. Bu bakımdan KYİ ve ÖAHPV gibi projelerin, katılımcı ülkelerin çıkarlarını gözetererek dengeli bir şekilde ilerlemesi önemlidir. Ayrıca, altyapı projelerinin sürdürülebilirliği ve ülkelerin egemenlik haklarının korunması da göz önünde bulundurulmalıdır.

Bölge ülkeleri, her iki projenin de ekonomik, siyasi ve güvenlik boyutunu değerlendirerek, bu projelere paydaş olmaya sıcak bakmaktadırlar. Ancak Çin'in günümüz için kullanmakta olduğu ekonomik entegrasyon projeleri gelecekte süper güç kapasitesine sahip olabileme ihtimali de göz önünde bulundurularak ekonomik boyut güvenlik boyutuna tercih edilmemelidir. Güvenlik, ulus-devletler için ekonomik kazanımlardan önce gelmektedir.

Orta Doğu'da konumlanan bölgesel güç olarak tabir edebileceğimiz Türkiye açısından KYİ, ÖAHPV ve diğer ikili ve çoklu ticaret koridorları Türkiye'nin jeopolitik konumunu öne çıkartarak projelerin birbirlerini tamamlayıcı özellikleri ile fırsatlar sağlama potansiyeline sahiptir. Orta Doğu, Avrasya, Afrika ve Güney Asya ile oluşturulmaya çalışılan askeri ve ekonomik entegrasyonlar ABD, Çin, Japonya ve Hindistan gibi küresel aktörler ile iş birliği fırsatlarını karşılıklı bağımlılık çerçevesinde geliştirme potansiyelini, Avrasya bölgesinde ortasında bulunan Türkiye'ye sunacaktır. Türkiye'nin jeopolitik konumu ile çevresinde oluşan istikrarsızlık ve çatışma ortamı dış politikada daha fazla dost kazanma stratejisini öne çıkarmaktadır. Küresel güçlerin rekabet alanı olan coğrafyada istikrarsızlıklardan ve çatışmalardan en fazla etkilenmeyi küresel güçlere nazaran Türkiye yaşamaktadır.

Alternatif güzergahların oluşumunun, küresel ölçekte sıkışan dünya ekonomisi alternatif rotalar ile Afrika, Orta Doğu ve Hint-Pasifik coğrafyalarındaki ülkelerde uluslararası hukukun güçlendirilmesi, altyapı yatırımları, ticaret antlaşmaları gibi ek faydalar oluşturma potansiyeli, Türkiye'nin Afrika, Avrasya ve bazı Asya ülkeleri ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerine olumlu yansımaları olacağı düşünülebilir.

Kaynakça

- Alperen, Ü. (2018). Bir Kuşak Bir Yol Girişimi ve Çin'in Orta Asya Politikası. Bilge Strateji, 10(19), 17-38.
- Aum, F. ve Galic, M. (2023). What's Behind Japan and South Korea's Latest Attempt to Mend Ties?. United States Institute of Peace, 21 Mart 2023, <https://www.usip.org/publications/2023/03/whats-behind-japan-and-south-koreas-latest-attempt-mend-ties> (Erişim Tarihi: 16.06.2023)
- Babyev, B. ve Ismailzade, F. (2020). Azerbaijan's Contribution to the Chinese Belt and Road Initiative. University of Kent, <https://www.kent.ac.uk/politics/rs-gcrf-compass/COMPASS-ADA-Paper-on-BRI-Fariz-final.pdf> (Erişim Tarihi: 02.06.2023).
- Brewster, D. (2018). The MSRI and the Evolving Naval Balance in the Indian Ocean. China's Maritime Silk Road Initiative and South Asia.
- Bruni, M. (2019), The Belt and Road Initiative. Demographic trends, labour markets and welfare systems of member countries, Maastricht: GLO Discussion Paper, No. 300, Global Labor Organization (GLO)
- Roy-Chaudhury, R. (2018). India's 'inclusive' Indo-Pacific policy seeks to balance relations with the US and China. IISS, 6 Temmuz 2018, <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis//2018/07/india-inclusive-indo-pacific-policy-china-relations> (Erişim Tarihi: 11.05.2023)
- Çalışkan, B. (2017). Demir İpek Yolu: Avrasya'nın Yeni Güzergahı. Erişim Tarihi: 11.01.2022, http://insamer.com/tr/demir-ipek-yolu-avrasyanın-yeni-guzergahi_953.html.
- Damon, A. ve Swails, B. (2019). China and the United States face off in Djibouti as the world powers fight for influence in Africa. 27 Mayıs 2019, <https://edition.cnn.com/2019/05/26/africa/china-belt-road-initiative-djibouti-intl/index.html> (Erişim Tarihi: 11.05.2023)

- Department of State, Washington DC. (2019). A Free and Open Indo-Pacific: Advancing a Shared Vision. <https://www.state.gov/wpcontent/uploads/2019/11/Free-and-Open-Indo-Pacific-4Nov2019.pdf>. (Erişim Tarihi: 04.11.2020,
- Dunne, C.W. (2021). China's Belt and Road Initiative and US Middle East Policy, Arab Center Washington DC, 13 Ocak 2021, <https://arabcenterdc.org/resource/chinas-belt-and-road-initiative-and-us-middle-east-policy/>, (Erişim Tarihi: 12.05.2021)
- Dünya Ekonomik Forumu. (2019). Euronews. Erişim Tarihi: 10.01.2022, <https://tr.euronews.com/2019/04/14/video-cin-modern-ipek-yolu-nedir-kusak-ve-yol-girisimi-nedir-ipek-yolu-ne-zaman-bitecek>.
- Embassy of the United Arab Emirates, Washington DC, (2022). The Abraham Accords are a catalyst for wider change in the Middle East, 15 Eylül 2022, <https://www.uae-embassy.org/discover-uae/foreign-policy/abraham-accords-warm-peace-transforming-middle-east> (Erişim Tarihi: 12.05.2023)
- Emma Chanlett-Caitlin Campbell (Der.). (2019). The U.S.-Japan Alliance. Congressional Research Service, Washington, s. 1.
- Faisal M. (2020). Asia and Competing Visions of Regional Order: Free and Open Indo-Pacific and Belt and Road Initiative. *Strategic Studies*. 40 (4): 1-20.
- Fierstein G. M. ve Guzansky, Y. (2022). Two years on, what is the state of the Abraham Accords?, Middle East Institute, 14.09.2022, <https://www.mei.edu/publications/two-years-what-state-abraham-accords> (Erişim Tarihi: 13. 05.2023)
- Gaspar, M. (2020). "Why Can't You Find the Middle East on a Map?". *Understanding and Teaching the Modern Middle East*. (edt). O. El Shakry, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 15-34.
- Ghosh, S. (2020). China's String of Pearl Strategy: A Threat to India's Security. *Journal of Critical Reviews*, 7 (20): 10201-10206.
- Glenn H. Snyder. (2002). Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle For Security. *International Security*, 27(1), 149-173.
- Hideshi, T. (2023). Japan's New National Security Strategy and Contribution to a Networked Regional Security Architecture. 23 Haziran 2023, CSIS, <https://www.csis.org/analysis/japans-new-national-security-strategy-and-contribution-networked-regional-security> (Erişim Tarihi: 24.06.2023).
- Hosoda, T. (2022). The shifting nature of Japan's "Free and Open Indo-Pacific", Sinopsis, 12 Ekim 2022, <https://sinopsis.cz/en/the-shifting-nature-of-japans-free-and-open-indo-pacific/> (Erişim Tarihi: 29.05.2023)
- Kamata, J. (2023). The Case for a More Autonomous Japanese Foreign Policy. *The Diplomat*, 04 Ağustos 2023, <https://thediplomat.com/2023/08/the-case-for-a-more-autonomous-japanese-foreign-policy/> (Erişim Tarihi: 04.08.2023)

- Karluk, A. C. (2017). Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gerekçeleri Üzerine. *Denge Politik*, 2017(2), 95-114.
- Kodaman, T., & Gonca, İ. B. (2016). Jeoekonomik Hayaller: Çin'in Yeni İpek Yolu Girişimi'nin Orta Asya'da Algısı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(5), 1251-1261.
- Kopuk, E., & Ayraç, H. N. (2021). Bir Kuşak Bir Yol Projesi ve Ekonomik Etkileri. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 5(3), 1353-1374.
- Jung-hyo, K. (2023). Camp Humphreys: A sprawling symbol of the SK-US alliance where war and life blur. *Hankyoreh*, 15 Mayıs 2023, https://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_national/1091859.html (Erişim Tarihi: 15.05.2023)
- Man taken into custody after former Japanese PM Abe Shinzo collapses | NHK WORLD-JAPAN News. (2022). *NHK WORLD*. Erişim tarihi: 8 Temmuz 2022, https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/en/news/20220708_23/.
- Mercan, A.F. (2022). With US backing, Japanese military growing stronger against rising China. *AA*, 12 Mayıs 2022, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/with-us-backing-japanese-military-growing-stronger-against-rising-china/2585177> (Erişim Tarihi: 12.05.2023)
- McBride, J. vd. (2023). China's Massive Belt and Road Initiative, Council on Foreign Relations, 2 Şubat 2023, Council <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative> (Erişim Tarihi: 01.06.2023)
- McCarthy, S. (2023). No path to peace: Five key takeaways from Xi and Putin's talks in Moscow, 22 Mart 2023, *CNN*, <https://edition.cnn.com/2023/03/22/europe/china-xi-russia-putin-talks-five-takeaways-intl-hnk-mic/index.html> (Erişim Tarihi 05.06.2023)
- McMaster, H. R. (2021). Japan: The Legacy Of Japan's Longest Serving Prime Minister. Board of Trustees of Leland Stanford Junior University, Hoover Institution.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan, (2019). Towards Free and Open Indo-Pacific. Kasım 2019, <https://www.mofa.go.jp/files/000407643.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2023)
- National Security Strategy of the United States of America. (2017). The White House, Washington DC. Erişim Tarihi: 01.03.2021, s. 25, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>.
- Quad Summit 2021: Why is China Rattled?. (2021). *The Financial Express*. Erişim Tarihi: 07.09.2021, <https://www.financialexpress.com>.
- Poast, P. (2023). The signs of the multipolar world are all around us. *World Politics Review*, 26 Mayıs 2023, <https://www.worldpoliticsreview.com/multipolarity-us-vs-china-russia-superpower-hegemony/> (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

- Rosenberger, L. (2017). The Rise and Fall of America's New Silk Road Strategy, The Street, 12 Mayıs 2017, <https://www.thestreet.com/economonitor/emerging-markets/the-rise-and-fall-of-america-s-new-silk-road-strategy> (Erişim Tarihi: 12.05.2023)
- Roy-Chaudhury, R. (2018). India's 'inclusive' Indo-Pacific policy seeks to balance relations with the US and China. IISS, 6 Temmuz 2018, <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2018/07/india-inclusive-indo-pacific-policy-china-relations> (Erişim Tarihi: 11.05.2023)
- Roy-Chaudhury, R. (2019). China, the Belt and Road Initiative, and the Hambantota Port Project. *St Antony's International Review*. 15 (1): 153-164.
- Shaopeng, Z. (2000). Progress and Experiences on China's Economic Reform. Uluslararası Yönetim Okulları ve Enstitüleri Birliği yıllık konferansında sunulan bildiri, 1-13 Temmuz 2000.
- Sharma, A. (2023). "China's Soft Power in the Middle East". China's Engagement with the Islamic Nations. (edt) Kim Y. Switzerland: Springer Cham, 23-40.
- Swanson, A. (2018, 5 Temmuz). Trump's Trade War With China Is Officially Underway. *The New York Times*. Erişim Tarihi: 15 Ocak 2020.
- Umar, S. ve Ghurab S. (2023). "The 2017 Gulf Crisis and Changes in Qatar's Economic Landscape". *The 2017 Gulf Crisis and Changes in Qatar's Economic Landscape*. (edt) Rahman M. ve Al-Azm A. Singapore: Siproinger, 457-473.
- UNESCO, (2021). Silk Roads: Zarafshan-Karakum Corridor (Tajikistan), 21 Ocak 2021, <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6500/> (Erişim Tarihi: 05.05.2023).
- Yılmaz, Z., & Sabancı, B. (2021). Bir Kuşak Bir Yol Projesi Kapsamında Akdeniz Ticaret Limanlarında Türkiye Fırsatları. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 4(1), 87-100.
- Yuan, J. (2023). Japan's new military policies: Origins and implications, *Stockholm International Peace Research Institute*, 2 Şubat 2023, <https://www.sipri.org/commentary/blog/2023/japans-new-military-policies-origins-and-implications> (Erişim Tarihi: 04.06.2023)

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 1 • Nisan/April 2024

ISSN: 1309-601X

MÜSLÜMANLARIN RADİKALLEŞTİĞİ ALGISININ GELİŞİMİ VE BU KAPSAMDA OLUŞTURULAN RADİKALLEŞME MODELLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*The Development of the Perception that Muslims are Radicalized and
Evaluation of Radicalization Models Created in This Scope*

Özlem ACAR

Dr., Akademisyen.

ozlemacar@msn.com

ORCID: 0000-0002-7577-6431

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 16.01.2024

Kabul Tarihi: 26.02.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1420988

Kaynak göstermek için:

Acar, Ö., (2024). Müslümanların Radikalleştiği Algısının Gelişimi ve Bu Kapsamda Oluşturulan Radikalleşme Modellerinin Değerlendirilmesi.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(1): 63-97.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

MÜSLÜMANLARIN RADİKALLEŞTİĞİ ALGISININ GELİŞİMİ VE BU KAPSAMDA OLUŞTURULAN RADİKALLEŞME MODELLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*The Development of the Perception that Muslims are Radicalized
and Evaluation of Radicalization Models Created in This Scope*

Özlem ACAR

Dr., Akademisyen.

ozlemacar@msn.com

ORCID: 0000-0002-7577-6431

Özet

Radikalleşme kavramı, 2001 yılında ABD’de İkiz Kulelere yapılan saldırılardan itibaren yaşanan şiddet olaylarının etkisiyle içerik açısından önemli ölçüde evrim geçirmiştir. Günümüzde, kavram genellikle birey veya grupların aşırılık içeren fikirleri savunması, hatta şiddeti benimsemesi veya uygulaması olarak anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, radikalleşme kavramının kapsamının tanımlanmasında nüanslar olduğunu vurgulamak, radikal düşünceye sahip bireyin veya grubun şiddeti zorunlu olarak benimsemesine sebep olmayabileceğini, ayrıca her şiddet eyleminin kaynağında radikal düşüncenin olmadığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda, literatür araştırması yapılarak radikalleşme kavramının tarihçesi, içeriği ve sebeplerini belirlemeye yönelik çalışmalar incelenmiştir. Özellikle Avrupa ülkeleri ile Orta Doğu ülkeleri arasında radikalleşmenin ve ardından gelen şiddetin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan faktörler karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Radikalleşme, Aşırılıkçılık, Terörizm.

Abstract

The concept of radicalization has evolved significantly in terms of content due to the impact of violent events since the attacks on the Twin Towers in the US in 2001. Today, the concept is generally understood as the advocacy of extremist ideas by individuals or groups, or even the adoption or practice of violence. The purpose of this study is to emphasize that there are nuances in defining the scope of the concept of radicalization, to show that radical thinking does not necessarily lead an individual or group to adopt violence, and that radical thinking is not at the root of every act of violence. In this context, a literature review was conducted and studies on the history, content and causes of the concept of radicalization were examined. In particular, the factors that pave the way for the emergence of radicalization and subsequent violence between European countries and Middle Eastern countries were compared.

Keywords: *Radicalization, Extremism, Terrorism.*

Giriş

Bireyler ya da gruplar, yaşadıkları toplumun genel kural ve koşullarından memnun olmadıklarında mevcut yönetimi veya başka bireyleri ve grupları hedef alan, sessiz protestolardan şiddet içeren eylemlere kadar çeşitli tepkiler gösterebilmektedir. Ayrıca, bu tepkiler kimi zaman sadece düşünce ya da sadece eylem düzeyinde ortaya çıkabilirken, bazen de her ikisi bir arada bulunabilmektedir. 2001 yılında ABD'deki İkiz Kulelere yapılan saldırıların ardından, radikalleşme sadece hedeflerini değil, içeriğini de değiştirmiş ve bu tarihten sonra radikalleşmenin tanımlanması önem kazanmıştır (Khosrokhavar, 2014:2). Bu değişimin nedeni, kavramın tanımladığı eylemlerin küresel bir tehdit olarak algılanması ve bunun önlenmesine odaklanılmasıdır. Bu sebeple kavram, güvenlik kurumları, uluslararası kuruluşlar, devletler, akademisyenler ve kamuoyunun dikkatinin merkezine yerleşmiştir. Ancak, kavramın üzerinde genel bir tanım birliği

bulunmamaktadır. Bu kapsamda günümüzde özellikle Batı'da kavram ele alınırken hedef kitle Müslümanlar olarak değerlendirilir hale gelmiştir.

2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'nın ardından Batılı ülkelerde yaşayan Müslüman vatandaşların bu bölgede faaliyet gösteren El Nusra Cephesi ya da IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) gibi terör örgütlerine katılmak ve savaşmak amacıyla gitmesi ayrıca Batı ülkelerinde bu terör örgütlerine bağlılık taşıyan bireylerin eylemlerde bulunması nedeniyle bu coğrafyada terörü sonlandırmak için yapılan çalışma ve araştırmalarda terörün başlangıç aşaması olarak kabul edilen radikalleşmenin önlenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte radikalleşme özellikle Batı kaynaklı araştırmalarda ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Ancak Müslüman ülkelerde radikalleşen bireylere yönelik yeterli çalışma mevcut değildir. Ayrıca radikalleşme kavramı günümüzde şiddete varan radikalleşme ve terör gibi daha ilerleyen aşamaları tanımlamak için kullanılır hale gelmesi nedeniyle kavramın içeriğinde sapmalar oluşmaktadır. Bu çalışmanın temel sorusu, radikalleşme kavramının 2001 yılı sonrasında şiddete varan aşırılıkçılık ve terör kavramları yerine kullanımından kaynaklı olarak bir anlam kayması yaşadığı ve bu kavramın özellikle Suriye İç Savaşı'nın akabinde yaşanan gelişmelerden de etkilenecek Müslümanlara özgü bir durumla özdeşleştiği izlenimine yol açıp açmadığıdır. Dolayısıyla amaç bu anlam kaymasına dikkati çekerek; kavramın bir sürecin ilk basamağında, önlenebilir ve yerine ikame edildiği kavrama nispeten zararsız bir durumu ifade ettiğini ancak özellikle Batılı devletler tarafından desteklenen araştırmalar sonucunda geliştirilen modellerde radikalleşme kavramının terör kavramı yerine ikame edilmesinden kaynaklı olarak radikal bireylerin potansiyel suçlular olarak algılanmaya başladığını ortaya koymaktır.

Bu çalışmada; ağırlıklı olarak birincil kaynaklara dayanarak örnekleri verilen modellerin bir bölümü, hükümetlerin güvenlik endişeleri kapsamında güvenlik kurumları, devletler ve uluslararası

kuruluşlar tarafından finanse edilmiş ve radikalleşmenin önlenmesi amacıyla sebeplerini ortaya koymak için hazırlanmıştır. Bu kapsamda bu çalışma finansörün tercihleri doğrultusunda geliştirilen modellerin toplum içinde belirli grupların hedef haline gelebileceğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte özellikle Müslümanların radikalleştiği algısı ile bağlantılı olan modellerin büyük kısmına veri kaynağı teşkil eden araştırmalar ve bu araştırmalara dayanak olan görüşmeler incelendiğinde, görüşülen kişilerin büyük kısmının radikalleşmenin üst aşamalara geçmiş, şiddete/suçta karışmış ya da terörist eylemler gerçekleştirmiş bunun sonucunda da yakalanmış ve bulunduğu seviyeden geri döndürülme prosedürlerine tabi bireylere ilişkin bilgiler göz önünde bulundurularak gerçekleştirildiği izlenmektedir. Bu çerçevede radikalleşen ancak bir üst seviyeye geçmeyerek bu aşamada kalan, yani şiddete yönelmeyen bireyler hakkında yeteri kadar araştırma yapmak, bu şahısların zihin dünyasında yaşadıklarını tespit etmenin zor olması nedeniyle pek mümkün değildir. Dolayısıyla çalışma açısından bu durum bir kısıtlılığa yol açmaktadır.

Çalışma kapsamında ilk olarak radikalleşme kavramının ortaya çıkışı ve içeriğinin tarihsel olarak uğradığı değişimlere yer verilmektedir. İkinci bölümde radikalleşmenin türleri ve ortaya çıkış sebeplerine değinilmektedir. Sonraki bölümde radikalleşme sürecini ve aşamalarını ele alan bazı modellere örnekler sunulmaktadır. Dördüncü bölümde Müslümanların radikalleştiği yönünde son yıllarda gelişen algı değerlendirilmekte son bölümde ise radikalleşme sonrası süreçlerin kavramsallaştırılmasında ortaya çıkan problemlere ve bu sorunun Müslümanlara yönelik bakış açısına ne ölçüde etki ettiği ele alınmaktadır. Çalışmada, nitel bir yöntem olarak literatür taramasından faydalanılmaktadır. Bu kapsamda radikalleşmenin tarihçesinden başlayarak sebepleri türleri ve bu konuda geliştirilen modellerin ele alınmasında birincil kaynaklardan yararlanılmış ayrıca radikal grupların internet siteleri ve yine internette yer alan açıklamaları incelenmiştir. Ayrıca

radikalleşme konusunda yazılmış araştırma makaleleri ve kitaplardan da ikincil kaynaklar olarak faydalanılmıştır. Çalışma sonucunda radikalleşme kavramının Batılı araştırmacılar ve uzmanlarca bilinçli ya da tersine anlam kayması ile kullanılmasının en azından içinde bulunduğumuz dönemde Müslümanların radikalleştiği algısını beslediği buna karşın Müslüman ülkelerde bu alanda yeteri kadar çalışma yapılmadığı dolayısıyla bu algının yanlışlığının ortaya konulmasının gerektiği değerlendirilmektedir.

1. Radikal Kavramının Ortaya Çıkışı ve Kapsamı

“Radikal” kavramının bireylerin veya grupların çeşitli psikolojik ve sosyolojik sebeplerden kaynaklı tepkilerini isimlendirmek için ilk kullanımı, 18. ve 19. yüzyıllardaki Aydınlanma, Amerikan ve Fransız Devrimleri dönemlerine dayanmaktadır. Fransız Devrimi’nde krala karşı olanlar, idarede köklü değişiklikler isteyen solcular gibi gruplar, yaklaşık 100 yıl sonra İngiliz Liberal Partisi’ne karşı konumlanan ve yönetimde temel değişiklikler isteyen üyeler (Kaya, 2020), aynı dönemde Rusya’da Çar’a karşı halkı kışkırtarak harekete geçen aydın gruplar radikal olarak değerlendirilmiştir (Khosrokhavar, 2014:34). Bu dönemde, radikaller şiddet içermeyen görüşlere sahip, politik muhalifler ve toplumda saygı gören bireyler olarak kabul edilirken, kavram günümüzdeki gibi olumsuz bir anlam içermemektedir. Keza radikaller şiddet eylemlerine başvursalar bile canavarlaştırılmamış ve terörist olarak değerlendirilmemiştir.

20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, radikal fikirlerin öncülük ettiği yeni akımlar Avrupa’da Nazizm’e ve Faşizm’e dönüşürken, ABD’de Hristiyanlık vurgulu ve statükocu yaklaşımların artmasıyla ırkçılık yükselmiştir. Böylece “radikal sağ” terimi kullanımında bir artış gözlenmiş ve radikalleşme, mevcut düzene ve genel normlara tepki anlamında (McLaughlin, 2021:40) daha sonra 1960’lı ve 1970’li yıllarda özgürlükçü, feminist, savaş karşıtı kesimi tanımlamak için kullanılmış (Kaya, 2021) ve bu bakış açısı zamanla aşırı sol eylemciliğe evrilmiştir (Kaya, 2021). Kısacası zaman içinde

radikal olarak tanımlanan kesimler farklı platformlarda yer almış ve her dönemde farklı bir grup radikal olarak adlandırılmıştır.

Bu tarihsel gelişmeler ışığında kavram kullanıldığı ilk dönemlerde bir taraftan aktivist hareket tarzını, çeşitli politikalara ya da normlara karşı olan ve hak arama çabası sergileyen, gelişimci, ilerici ve demokrasi yanlısı anlamlarını taşımıştır. Diğer taraftan ise ana akım politikaların ya da genel kabul gören normların aşırı düzeyde savunulması da radikal olmak anlamında kullanılmıştır. Bu kapsamda her bir bireyin savunabileceği ya da karşı durabileceği pek çok konu bulunabilirken bu konular zaman, mekân, kişiler ve toplumlar arasında değişebilmektedir. Bu nedenle radikal olmak, kolaylıkla sınırları çizilebilen bir kavram değildir. Dolayısıyla radikalleşme kavramı, var olan radikaller birey veya gruplar kadar kapsamlı ve farklı öznelere sahiptir.

21. yüzyılın başında gerçekleşen El-Kaide eylemlerinden sonra kavram, önceki kullanımının tersine demokrasi karşıtı bir duruş ve şiddet eylemleri içeren bir konsepti tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde radikalleşme, ileri aşamalarını oluşturan aşırılıkçılık ve şiddete varan aşırılıkçılık ya da terörizm kavramları yerine kullanılması nedeniyle, kimi zaman aşırılık içeren fikirlerin ve eylemlerin başlangıç noktasını, kimi zaman saldırgan, şiddet içeren ve korku salmayı amaçlayan tepkileri barındıran bir sürecin bütünü tanımlar hale gelmiştir. Böylece kavramın tanımlanmasında, teröristlerin nefret ya da İslam'a özgü bir fanatizmle motive edildiğine dair söylemler ağırlık kazanmıştır (Kundnani, 2012:2). Günümüz Batı literatüründe radikalleşme genellikle İslam dinine inananlardan oluşan silahlı grupların eylemlerini ve düşüncelerini tanımlamak için, özellikle DEAŞ ve El-Kaide gibi örgütlerin ortaya çıkmasıyla "İslamcılık" ve "Cihat" anlayışları ile bağlantılı olarak ele alınır olmuştur.¹

¹ Bu alanda pek çok çalışma olmasına karşın özellikle güvenlik kurumlarının çalışmalarında konuya ağırlık verilmesine ilişkin birkaç örnek açısından bkz: From Dava to Jihad, Hollanda İstihbarat ve Güvenlik Kurumu, Aralık 2004, <https://irp.fas.org/world/netherlands/dawa.pdf>; The fight Against Terrorism,

Oysa radikalleşme, sadece aşırılıkçı dini eğilimleri değil, sağ ve sol eğilimlerin ileri uçlarını, hayvan hakları ya da çevreci hakları savunan aktivist grupların aşırı eylemlerini, kısacası; konusu, inancı, düşünce ve eylem tarzı ne olursa olsun, normal olarak kabul edilebilir sınırların dışında kalan tüm seviyeleri, başka bir ifadeyle aşırı kutuplaşmayı anlatmak için kullanılabilir. ²

Batılı devletler ve uluslararası kuruluşların resmi politikaları ise ağırlıklı olarak 2001 yılından sonraki eğilim çerçevesinde radikalleşmeyi ele almaktadır. ABD Hükümeti tarafından yapılan tanımlama (US Government, 2010) siyasi, sosyal ve dini inançlarla bağlantılı olarak hayata geçirilen şiddet eylemlerine vurgu yaparken, İngiltere’de kavramın içeriği dini değil aşırılıkçı ideolojilerin desteklenmesini ön planda tutmaktadır (UK HM Office, 2015). Avrupa Parlamentosu ise, dini ya da ideolojik tercihlerle bağlantılı bir sınırlandırmadan ziyade fiziki eylemler üzerinden yola çıkarak radikalleşmeyi terör eylemlerine yol açabilecek görüş ve fikirleri benimseme olgusu olarak tanımlamıştır (Avrupa

Avrupa Parlamentosu, Mayıs 2018,

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621817/EPRS_S_TU\(2018\)621817_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621817/EPRS_S_TU(2018)621817_EN.pdf); Exploiter le chaos: al-Qaeda et l’Etat Islamique, Crisi Group 16 Mart 2016, https://icg-prod.s3.amazonaws.com/001-exploiter-le-chaos-al-qaeda-et-l-etat-islamique_0.pdf.

² Çevre hakları savunucularının (<https://www.greenpeace.org>) ya da hayvan hakları savunucularının (<https://www.peta.org/>) en tanınanlarına ait internet sitelerinde barışçıl gösterilere ilişkin bilgiler bulunmakla birlikte söz konusu gösterilerin aşırılık taşıyan örneklerine ilişkin haberler için bkz: Shaun Walker, Greenpeace Activists Could Be Charged With Terrorism After Ship Stormed, 20 Eylül 2013

<https://www.theguardian.com/environment/2013/sep/20/greenpeace-ship-stormed-russian-coastguard>, (E.T. 12/02/2024) Emily Gersema, Food Industry Questions PETA’s Endorsement Of Violent Protest, 15 Şubat 2003,

<https://www.ocala.com/story/news/2003/02/16/food-industry-questions-petas-endorsement-of-violent-protest/31273954007/>, ya da radikalleşmenin en ileri düzeyine örnek olarak Nazi grupları ele alan bir çalışma için bkz: Grierson Jamie, Neo-Nazi Groups Use Instagram To Recruit Young People, Warns Hope Not Hate, 22.03.2021, <https://www.theguardian.com/world/2021/mar/22/neo-nazi-groups-use-instagram-to-recruit-young-people-warns-hope-not-hate>, (E.T. 12/02/2024).

Parlamento Komisyonu, 2005). Batılı ülkelerin önemli bir kısmı radikalleşmenin kaynağını siyasi, sosyal, dini, ideolojik ya da sadece görüş veya fikir olarak sunmakta, ancak radikalleşmenin kaynağından ziyade şiddete yol açan bir süreç olduğunu ön plana çıkarmaktadır.

Radikalleşme konusunda çalışan uzmanlar, kavramın tanımlamasından ziyade sebepleri ve sürecin işleyişini şematize etmeye ağırlık vermişlerdir. Costanza, “bireyin ya da grubun zaman içinde gitgide daha da aşırılaşan düşüncelere nasıl ulaştığının anlaşılmasını sağlayan yol” (2012:26) olarak tanımlarken, radikalleşme, teröre uzanan bu süreçte başlangıç noktasını temsil etmektedir, ancak sürecin kesin olarak şiddetle sonlanması gerekmemektedir. McCauley ve Moskalenko ise radikalleşmeyi grup bazında ele alarak, “inançlarda, duygularda ve davranışlarda, gruplar arası şiddeti giderek daha fazla haklı çıkaran ve grubun savunmasında fedakârlık talep eden yönlerde değişiklik” olarak tanımlamaktadır. Burada en büyük kaygı, düşüncenin değil davranışın radikalleşmesidir (McCauley vd., 2008:7).

Horgan ise radikalleşen aktörlerin profil çözümlemeleri yerine izledikleri güzergâhın değerlendirilmesinin radikalleşme/de-radikalleşme süreçlerinin sebepleriyle daha iyi anlaşılmasını sağlayacağını (Horgan, 2008:86) ve “aşırılıkçı siyasi veya dini ideolojide aşamalı olarak deneyimlenen sosyal ve psikolojik bağlılık” olarak tanımlanan radikalleşmenin yasal aktivizm olarak kabul edilen davranışlardan başlayarak son aşamasında terörü barındıran kademeli bir süreç olduğunu ileri sürmektedir (McCauley, 2017:2).

Borum’a göre, “radikal fikirlere sahip insanların çoğu terörizme bulaşmaz ya da birçok terörist ideolojik derinlik taşımayabilir” (Borum, 2011:2) bu kapsamda birey ya da grup radikalleşmesi bilişsel düzeyde ya da eylem düzeyinde olabilir. Bilişsel düzeydeki radikalleşme dışardan görünür bir boyut taşımadığından, fark edilmesi genellikle mümkün olmamaktadır (Neumann, 2008:5).

Ancak birey ya da grup, radikalleşmeyi sosyal ilişkilerine ve davranışlarına aktarmaya başladığında, yani eylem düzeyine geçtiğinde, tahmin ya da tespit edilebilir bir hale gelmektedir. Eylem düzeyindeki radikalleşme, giyim tarzının değişmesinden illegal bir politik protestoya kadar uzanabilmektedir ancak şiddet boyutu taşımak zorunda değildir. Şiddet, radikalleşmenin ileri boyutlarında aşırıcılık ya da terörizm safhalarında ortaya çıkarken her teröristin şiddet yönelişinin kaynağını radikalleşmesi oluşturmamaktadır.³

Genel kabul gören bir tanımının bulunmaması sonucunda mevcut çalışmalar arasında yapılan değerlendirmede Sophia Moscalenko (2011)'nin radikalleşme konusundaki tanımlamasının bu çalışmada özellikle vurgulanmak istenen radikalleşme kavramının kendisinden sonraki aşamaları da kapsayacak şekilde kullanılmasından doğan anlam kaymasında dikkati çekebilecek ve Müslümanların radikalleştiği yönündeki algıyı engellemeye yönelik ana fikri ile örtüştüğü değerlendirilmektedir. Bu çalışma açısından radikal olmak, mevcut düzene ve statükoya farklı bir açıdan bakabilmeyi, eleştirebilmeyi ve var olanın ötesinde yeni bir sistem isteyebilmeyi içermektedir. Bu süreçte bazen inanç, ideoloji veya savunulan değerlere normalin ötesinde bağlılık göstermek mümkündür. Ancak radikal olmak, şiddete başvurmak ya da şiddeti savunmak anlamına gelmemektedir. Radikalleşmenin tanımlamanın zorluğu göz önünde bulundurulurken alanda yapılan çalışmalarda kavramın içeriği radikalleşmenin ne şekilde ve neden gerçekleştiği konusunu ele almak suretiyle açıklamaya çalışılmıştır.

³ Radikalleşmenin önlenmesine yönelik İngiltere Hükümeti tarafından hazırlanan bir rehberde riskin belirlenmesine yönelik faktörler arasında kıyafet ve belirgin işaretlerin taşınmasına yer verilmektedir. Rehber için bkz: Managing Risk of Radicalisation in Your Education Setting, 7 Eylül 2023, <https://www.gov.uk/government/publications/the-prevent-duty-safeguarding-learners-vulnerable-to-radicalisation/managing-risk-of-radicalisation-in-your-education-setting>, (E.T. 12/02/2024).

2. Radikalleşmenin Türleri ve Sebepleri

Bireyler, düşüncelerine, inançlarına, kaygılarına veya yaşadıkları ortama tepki olarak radikalleşebilmekte ve belirli siyasi veya ideolojik gruplara katılabilmektedir. Bölgesel çatışmalar veya siyasi gerilimler de mevcut yönetimlere ve gelişmelere tepki olarak radikal düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Radikalleşme, farklı toplumlarda çeşitli dinamiklerden kaynaklanabilirken bu süreç sadece dini boyutta değil, aynı zamanda siyasi, sosyal ve kültürel bağlamlarda da yaşanabilmektedir. Toplumsal eşitsizliklerin kaynağını kapitalizmde gören ve sistem değişikliği isteyen sol gruplar, devlet görevlilerine, azınlıklara, göçmenlere ve sol siyasi oluşumlara yönelik kökten bir düşmanlıkla bağlantılı sağ gruplar, çevre ve hayvan hakları gibi belirli bir konuya/soruna odaklananlar (Garcia vd., 2018:17) ya da milliyetçi/etnik gruplar da radikalleşme sürecini takip edebilmektedir.

Radikalleşmenin türlerini değerlendirirken, yukarıda ele alınan konular kapsamında radikalleşmenin sınıflandırılması mümkün olduğu gibi radikalleşen aktörler açısından da bir tasnif yapılabilecektir. Bireyler, yalnız kurt saldırıları icra eden teröristler gibi tek başlarına radikalleşebilecekleri gibi, organize gruplar bir liderin önderliğinde radikalleşme sürecinde ilerleyebilirler. Hatta belirli inançlar ve ideolojilerin kitlesel olarak takip edilmesiyle Nazi Almanyası örneğinde olduğu gibi toplumlar da bütün olarak radikalleşebilmektedir.

Radikalleşmenin sebepleri, özellikle terör eylemlerinin artış gösterdiği 2001 yılı sonrasında literatürde önemli bir alt başlık olarak öne çıkmaktadır (Neumann, 2008:4). Bu dönemde yapılan çalışmalar, radikalleşme sürecinin önlenmesi veya geri dönüşün sağlanabilmesi için kavramın tanımlanması yerine, sebeplere odaklanarak çözüm üretmeye yönelmiştir. Bu bağlamda, özellikle Batılı ülkelerde yaşayan Müslümanların radikalleşme sebeplerine odaklanan ve ilerleyen bölümlerde bazı örnekleri sunulan birçok

araştırma ve çalışma bulunmaktadır.⁴ Öte yandan, çatışmaların yoğun olduğu özellikle Orta Doğu ülkelerinde ve genel olarak Müslüman ülkelerde yaşanan radikalleşmenin sebepleri daha az ele alınmıştır.

Batılı ülkelerde yapılan bazı çalışmalar⁵ ise genellikle radikalleşmiş, hatta şiddete veya suça karışmış bireylerin mülakatlarına dayanmakta ve bireylerin mevcut radikalleşme seviyelerinden geri döndürülmesini amaçlamakta ancak radikalleşmesi henüz düşünce düzeyinde olan bireylerin bu kapsamda değerlendirilmesi mümkün olmadığından radikalleşmenin sebeplerini tam olarak ele alamamaktadır. Öte yandan bu çalışmalar genellikle terörün önlenmesi amacıyla yapıldığı için radikalleşme sebeplerini ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik etmenlere odaklanmakta, siyasi sebepler ve küresel/konjonktürel gelişmeler ise genellikle ikinci planda ele alınmaktadır.⁶

⁴ Bu konudaki örnek çalışma için bkz: Recruitment of Islamist Terrorists in Europe. Trends and Perspectives, Research Report funded by the Danish Ministry of Justice, 14 Ocak 2005, <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=3e7a3b057f63672e89f3d680713cdc088fcd21ea>, (E.T. 14/02/2024), Craig Calhoun, The Roots Of Radicalism: Tradition, The Public Sphere, And Early 19th Century Social Movements, Chicago 2012, s.7-18.

⁵ Örnek çalışmalar açısından bkz: Douania Bouzar, Étapes du Processus de Radicalisation et de Déradicalisation. European Union Research Project, Practicies-74072, Mayıs 2018, https://www.academia.edu/49458253/%C3%89TAPES_DU_PROCESSUS_DE_RADICALISATION_ET_DE_D%C3%89RADICALISATION_RECHERCHE_EUROP%C3%89ENNE_PRACTICIES_WP_3., (Erişim:12.02.2024). A Companion to the ECYC MOOC, "Youth Work as a Preventative Practice against Radicalisation and Violent Extremism" Compiled for a Training of Trainers, Avrupa Birliği, Romanya, 2018, https://www.academia.edu/40263491/A_Companion_to_the_ECYC_MOOC_Youth_Work_as_a_Preventative_Practice_against_Radicalisation_and_Violent_Extremism., (Erişim 12/02/2024).

⁶ Bu alanda pek çok çalışma olmasına karşın özellikle güvenlik kurumlarının çalışmalarında konuya ağırlık verilmesine ilişkin birkaç örnek açısından bkz: From Dava to Jihad, Hollanda İstihbarat ve Güvenlik Kurumu, Aralık 2004, <https://irp.fas.org/world/netherlands/dawa.pdf>; The fight Against Terrorism, Avrupa Parlamentosu, Mayıs 2018, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621817/EPRS_S

Uzmanlarca yapılan ve bir kısmına ilerleyen bölümlerde yer verilen çalışmalar radikalleşmeye yol açan sebepleri kısmen ortaya koymuş olsa da radikalleşen aktörlere ilişkin tam ve kesin bir profil çizmek mümkün değildir. Radikalleşmeye dair çalışmalar 2001 yılı sonrasında artmasına rağmen, bu alandaki ilk çalışmayı 1981 yılında gerçekleştiren Martha Crenshaw, “terörizmin belirli koşullara otomatik bir tepki olmadığını ve teröristlerin aynı koşulları yaşayan insanların yalnızca küçük bir azınlığını temsil ettiğini” ortaya koymuştur O günden bu zamana, radikalleşmenin ivmesi artmış ve terör eylemleri çeşitlenmiş olmasına rağmen, benzer geçmişe sahip bireylerin neden bir kısmının radikalleştiği, hatta bir kısmının şiddete ve teröre yönelim gösterdiği, bazılarının ise tüm bu süreçlerin dışında kaldığı konusunda net bir formül oluşturulamamıştır. (Crenshaw, 1981:379-399).

Her bir aktörü etkileyen psikolojik süreçler, yaşadıkları ortam, küresel veya konjonktürel gelişmeler gibi pek çok faktör, bir aktörü radikalleştirirken bir diğerini etkilemeyebilir. Bu durumda dikkate alınması gereken faktör, her bireyin yaşadıklarını ve çevresini algılama biçiminin kişisel özelliklerinden etkilenmesidir. Her birey, kendi mizacına bağlı olarak her konuya farklı bir perspektiften yaklaşacaktır. Dolayısıyla, radikalleşmeye teşvik eden tüm unsurlar ve koşullar mevcut olsa da, tüm bireylerin radikalleşmesi veya radikalleşen bireylerin eyleme geçmesi beklenmemelidir. Yine de radikalleşmenin ve sonrasındaki aşamaların önlenmesi amacıyla, kesin olmasa da radikalleşme modellerinin geliştirilmesi ve olası sebeplerin belirlenmesi, sürecin başında tespit edilmesi veya sonradan tersine çevrilmesi gereken durumlarda yardımcı olabilecektir (McCauley vd., 2017:205-216).

TU(2018)621817_EN.pdf; Exploiter le chaos: al-Qaeda et l'Etat Islamique, Crisi Group 16 Mart 2016, https://icg-prod.s3.amazonaws.com/001-exploiter-le-chaos-al-qaeda-et-l-etat-islamique_0.pdf.

Bununla birlikte, radikalleşmenin sebeplerine ilişkin yapılan çalışmalarda genel olarak mevcut sebepler birey/grup/kitle ölçeklerinde sınıflandırılmıştır (Borum, 2011). Birey ölçeğinde, kişiler yaşadıkları ülkenin koşullarından bağımsız olarak duygusal ve bilişsel süreçlerden geçebilir, yalnızlık, aidiyet ihtiyacı, kişilik arayışı, özdeğer ve özgüven sorunları gibi farklı arayışlara yönlendiren problemler yaşayabilirler. Bu sorunlara maruz kalan bireylerin bir kısmı, kurtarıcı olarak gördükleri bir lidere bağlanabilir ya da bir gruba aidiyet sağlayarak içinde buldukları durumdan kurtulmaya çalışabilirler. Ayrıca, yaşadıkları ülkenin koşullarıyla bağlantılı veya bağımsız olarak aile, okul ya da iş ortamında yaşanan sorunlar, değer verilen bir kişinin ölmesi veya haksızlığa uğrama, adaletsizlik algısı, sosyal/kültürel/ideolojik/dini/ekonomik/siyasi konularda hoşnutsuzluk, ayrımcılık yaşadığı düşüncesi/hissi bireylerin radikal bir boyuta geçmesine, öfke hissi ve intikam düşüncesiyle hareket etmesine yol açabilir. Öte yandan, bireyler aynı etkilere maruz kalsalar dahi psikolojik istismar ya da etkiye açıklık oranı tepkilerini şekillendirmede önemli rol oynamaktadır. Borum'a göre, bunu akıl hastalığı ya da psikolojik problemlerle karıştırmamak gereklidir (Borum, 2014:286).

Bireyleri bu sürece yönlendiren etmenler sadece kişisel özelliklerinden etkilenmez; bireyin yaşadığı toplum içinde maruz kaldığı yönetimden kaynaklanan sorunlar/baskılar, yani toplumsal koşullar ve devlet politikaları, ekonomik yoksunluk, düşük eğitim oranı ve siyasi temsil eksikliği de bireyleri etkileyebilir. Bunların yanı sıra devletlerarası rekabet ve çatışmalar veya siyasi/ekonomik küresel krizler de radikalleşmeye yol açabilirken, bu durumda söz konusu koşullar ve politikalar tüm bireyleri değil, sadece bu durumu adaletsizlik ve eşitsizlik gibi kavramlarla eşleştiren ve ardından tepki göstermeyi seçen kişileri etkiler. Böylece birey, kendisiyle benzer duygu ve düşünceleri paylaşan gruplara yönelebilir, ortak değerler veya sorunlar grupların oluşmasına yol açarak ortak hareket etme veya çözüm üretme ihtiyacını

doğurabilir. Kitle seviyesinde radikalleşmede ise yönetim mekanizmasının kamuoyu tarafından değerlendirilmesi ve bu kitlenin bir kısmının yöneticilere, çoğunluk-azınlık ilişkilerine, sosyo-ekonomik imkânlarla, gibi konularda memnuniyetsizlik taşıması söz konusudur (Schmid, 2013:18).

Yukarıda bahsedilen çeşitli faktörlerin etkisiyle ya da sırf yalnızlığından kurtulmak veya daha iyi bir düzenin kurulması hedefiyle dünyaya bakışında değişimler yaşayan ve radikalleşen birey, bir gruba dâhil olduğunda artık grubun sunduğu yeni idealler için mücadele etmeye başlayacaktır (Mccauley vd., 2008:416). Birey, gruba katıldıktan sonra kazandığı aidiyet hissi ve güven ortamı bağlılığını artırmaktadır. Grubun sunduğu yeni bir dünyanın veya davanın haklılığına veya doğruluğuna inandıkça, grup için mücadele etmek, grubunu korumak ya da kendini kanıtlamak için liderlerin talimatlarına uymak için şiddete yönelebilir.

3. Radikalleşme Süreci ve Aşamalarını Ele Alan Modeller

Alanda çalışan uzmanlar, radikalleşmeyi bireylerin düşüncelerinde başlayan ve git gide aşırı boyutlara vararak terörizme ulaşan bir süreç olarak tanımlamaktadırlar. Bazı uzmanlar bu sürecin tek yönlü ilerleyerek mutlaka terör ile sonuçlanmak zorunda olmadığını, radikalleşmeden başlayan ve teröre uzanan bu süreçten herhangi bir aşamada geri dönülebileceğini vurgulamaktadırlar. Ancak kavramın tanımlanmasında olduğu gibi sürecin adımları kesin olarak şematize edilememiştir.⁷

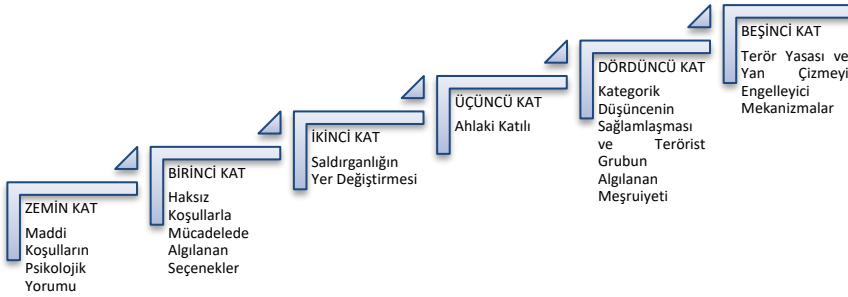
Bazı bireyler, çeşitli sebeplerle normal kabul edilen davranış örüntülerini terk ederek intikamcı ve meydan okuma içeren tavırlar sergilemeye başlamakta böylece gruplaşma hız kazanmaktadır.

⁷ Radikalleşmenin bir süreç olduğuna yönelik bazı çalışmalar için bkz: Rik Coolsaet (der.) Jihadi Terrorism and The Radicalisation Challenge; European and American Experiences, Routledge, 2011, s.5, John Horgan, From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives From Psychology on Radicalization into Terrorism", The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2008, C: 618, S: 10, s.86. Clark Mccauley ve Sophia Moskalenko, "Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism", Terrorism and Political Violence, C: 20 S: 3, Temmuz 2008, s.7.

Gruplaşma ile birlikte yeni kimlikler inşa edilmekte ve hedef alınan değişimleri gerçekleştirmek için çalışma aşamasına geçilmektedir (Borum 2003:7-10). Söz konusu sürecin en uç noktasında ise aşırılıkçı eylemler, şiddet ve terör yer almaktadır. Bu durumda radikalleşme, alanda çalışan uzmanların genel olarak kabul ettikleri şekilde bir süreçtir. Ancak radikalleşmeyi mutlaka sıralı ve aşamalı bir süreç olarak görmemek önemlidir, çünkü radikalleşen bireylerin terörist eylemler yapma seviyesine gelmeden önce geri döndürülme imkânı da bulunmaktadır.

Moghaddam, 2009 yılında hem Batılı hem de Batılı olmayan toplumlardaki Müslüman toplulukların radikalleşme süreçlerini açıklamak amacıyla geliştirdiği modelde (Moghaddam 2009:282-287) süreci aşamalar halinde en alt kattan en üste uzanan bir yol olarak tasvir ederek daralan merdiven metaforunu kullanmıştır. Bu modelde en üst basamakta terör eylemi yer alırken üst basamaklara geçiş engellenemez ya da otomatik değildir.

Şekil 1: Moghaddam'ın Radikalleşme Merdiveni Modeli

Kaynak: Moghadam (2009:208-287)

Altı basamaktan oluşan modelde, zeminde dünya genelindeki Müslümanlar arasında adaletsizlik algısının sebep olduğu memnuniyetsizlik ve değişim isteğinden yola çıkarak sırasıyla adaletsizlikle mücadele ve mücadelede başarısızlık nedeniyle oluşan tepki, tepkinin sisteme ve sorumlulara yönlendirilmesi

süreçlerini izlemektedir. Bu aşamadan sonra bireyler sosyal kurallardan soyutlanarak terörist grupların ahlaki değerlerini benimsemeye sonrasında şiddeti rasyonalize eden bir aşamaya geçebilirler. Son aşamada ise terör örgütüne katılım söz konusu olabilir. Bu model, bireylerin öznel sorunlardan ziyade adalet algısının etkisiyle radikalleştiğini vurgular. Moghaddam'a göre terör psikolojik temelleri olan ahlaki bir sorundur ve Irak ya da Afganistan gibi ülkelerde yapılan çalışmaların kısa vadeli acil çözüm ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Ancak çözüm için mevcut politikaların tarif edilen merdivenin en altındaki temel sorunları ele alacak ve demokrasilerin gelişimini teşvik edecek şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çünkü Batılı olmayan ülkelerde özellikle de İslam ülkelerinde küresel bilgi akışının da etkisi ile hem Amerika'ya öykünme hem de bazı çevrelerde Amerika nefreti oluşmakta ve bu da terörün gelişimine sebep olmaktadır. Moghaddam'a göre modelin dördüncü aşamasında biz-onlar karşıtlığı ortaya çıkmakta ve bu durum İran'da ABD'nin "Büyük Şeytan" olarak tanımlanması gibi keskin bir görünüm arz etmektedir.

Quintan Wiktorowicz'e göre ise, bireylerin radikal bir gruba katılma sürecinde sosyal etki önem taşımaktadır. Radikalleşme sürecinde üç aşamadan geçen birey, kişisel bir krizle tetiklenen veya önceki sosyalleşme deneyimleriyle ilgili olabilen bilişsel bir açılım yaşar. Bu gelişme, bireyin anlayışını, değerlerini ve kavramlarını sarsarak farklı bakış açılarına açık hale getirir. Bireyin katıldığı radikal grup, bu kişisel krizleri bilinçli olarak kullanarak bireyin bağlılığını artırabilir. İkinci aşamada dini etkileşim önemli bir rol oynarken, son aşamada bağlılık belirgindir. İdeolojinin derinleşmesiyle birlikte, birey ve grup arasında dayanışma oluşturulur ve kimlik bütünlüğü ile grup faaliyetlerine aktif katılım sağlanır. Günümüzde özellikle Batı ülkelerinde yaşayan Müslüman gençler veya Ortadoğu ülkelerinde sosyo-ekonomik seviyesi düşük kesim arasında, bireylerin yaşadıkları kayıplar karşısında tepkisel olarak radikal örgütlere katılım sağlamaları süreci incelendiğinde,

bu modellerdeki aşamaların sıkça tekrarlandığı gözlemlenmektedir. Wiktorowicz'e göre özellikle Orta Doğu ülkelerinde baskı altında ve ekonomik sıkıntılar içinde yaşayan halk bu durumun sonucunda bilişsel açılım yaşamaktadırlar. Batı'da yaşayan Müslümanların değerleri ise Batılı toplumların değerleri ile zaman zaman çatışma yaşamaktadır. Bu açılımın ardından bazı bireyler çıkış yolunu dini vurguları ön planda tutan İslami gruplara katılmakla bulduklarını düşünebilmektedirler (Wiktorowicz, 2005:86). Dolayısıyla bir önceki model de olduğu gibi Wiktorowicz de radikalleşmeden teröre ulaşan süreci Müslümanları temel alarak açıklayan bir modelleme ile sunmaktadır.

Bouzar'a göre ise bireyler algıladıkları dışlanma, adaletsizlik, yakınlarını kaybetme gibi pek çok faktöre tepki olarak radikal örgütlere katılabilmektedirler. Ancak bu süreç kendilerini güvende hissetme ihtiyacı taşıyan kişiler gruba katılmalarının ardından komplo teorileri ile zihin dünyası şekillendirilmekte ve aileleri, tüm çevreleri hatta dış dünya ile bağlarını koparmaktadırlar. Böylece sadece grup talimatlarını yerine getiren bireyler haline gelirler. Kolektif kimlik içinde kendi kimliklerini kaybederek düşman olarak gördükleri diğerlerini öldürülebilir yaratıklar olarak değerlendirilmeye başlarlar. Radikalleşen bireyler Allah tarafından seçildiklerine inanırken, ilahi kanunlara uymayan mevcut sistemleri yok etme yönünde bakış açısı kazanarak terör saldırılarını meşru görmeye başlar (Bouzar, 2018). Dolayısıyla çeşitli sebeplerden kaynaklı olsa da özellikle Müslüman gençler radikalleşme seviyelerini giderek arttırarak terör eylemlerine yönelebilmektedir.

Sageman ise Müslümanların radikalleşmesi bağlamında geliştirdiği modelde radikalleşmede sosyo-ekonomik koşulların etkisini reddederek bireysel hoşnutsuzluklar ve kişisel sebeplere vurgu yapmaktadır. Bu model radikalleşmenin sadece dini ya da ideolojik düzeyde açıklanamayacağını savunmaktadır. Sageman'a göre, radikalleşmede dört ana faktör mevcuttur. Bunlar sırasıyla Irak, Filistin, Bosna, Keşmir gibi Müslümanların yaşadığı bölgelerdeki algılanan hak ihlallerine karşı duyulan öfke; Batı

ülkelerinin saldırıları nedeniyle yaşanan aşağılanma duygusu ve Müslümanların İslam'a karşı bir savaş yürütüldüğü algısı; Avrupa'da yaşayan Müslümanların maruz kaldığı İslam karşıtı söylemler ve Müslüman toplumun kendini sosyo-ekonomik ve siyasal açıdan kurban olarak algılaması ve son olarak bireyin akrabalık veya internet sohbetleri aracılığıyla sosyal ağlarını geliştirebilmesidir. Sageman'a göre, bu faktörler ve durumlar Müslüman bireylerin dünya vizyonunu etkilerken, en büyük tehdit el-Kaide tipi yapılanmalar değil, özellikle Batı'da bireylerin ve grupların kendiliğinden radikalleşip hiyerarşik olmayan örgütlere yönelmesidir (Sageman, 2004:207-208).

Della Porta, İtalyan ve Alman solcular, İtalyan sağcılar, Bask etno-milliyetçileri ve el-Kaide'yi temel alarak geliştirdiği modelinde söz konusu farklı olaylardaki ortak radikalleşme mekanizmasını bulmayı amaçlamakta ve gruplar arası rekabet ve çatışma dinamiklerinin radikalleşme sürecinde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Della Porta, radikalleşmeyi ilişkisel bir süreç olarak tanımlar ve bu süreçte en büyük tehlikenin farklı seslerin duyulmak yerine yanlış anlaşılması ve susturulması olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, devlet ve gruplar arasındaki karşılıklı radikalleşmenin yanı sıra gruplar arasında da benzer bir dinamiğin gerçekleşebileceğini, öte yandan küçük hücrelerin şiddeti haklı çıkarma ve uygulama konusunda daha radikal bir tutum izlediğini ve asıl amaçlarını ilerletmekten ziyade grup üyelerini korumaya ve intikam almaya odaklandıklarını belirtmektedir (Della Porta, 2013:284-287).

Terörizmin eylem aşamasına geçmeden önce tespit edilmesinin zor olması, araştırmalarda odak noktasının radikalleşmeye kaymasına neden olmuştur. Bu perspektife göre, terörist olma potansiyeli taşıyan bir kişinin öncelikle radikalleşme sürecinden geçtiği düşünülmektedir. McCauley ve Moskalkenko "İki Piramit Modeli" adını verdikleri modellerinde radikalleşmeyi düşünce ve eylem aşamalarında ayrı süreçler olarak değerlendirmektedirler. Her iki süreçte de tabanda daha çok birey olduğu ve ilerleyen

aşamalarda sayı azaldığı değerlendirilmesiyle model piramit şeklinde şematize edilmektedir (Moskalenko 2021). Bu modele göre, radikalleşme, terörist saldırıdan önce bireylerin yaşadığı değişim ve gelişim olarak tanımlanmaktadır. Ancak model, bireylerin radikalleşme sürecinde düşündüklerini her zaman eyleme dökmediklerinden hareketle, radikalleşen her bireyin zorunlu olarak terörist olmayabileceğini öngörmektedir (McCauley 2017:7). Modelde düşünce piramidinde nötr/tarafsız bireyler, davaya inanan ancak şiddeti tasvip etmeyen sempaticanlar, şiddeti davayı savunmak için haklı gören aklayıcılar ve şiddeti zorunlu gören ahlaki yükümlülük hisseden bireyler yer alır. Eylem piramidinde ise hareketsiz bireyler, siyasi eylemde bulunan aktivistler, amaca yönelik yasadışı eylemlerde bulunan radikaller ve sivilleri hedef alan teröristler bulunmaktadır. Model, bireylerin piramitler içinde yukarı ve aşağı hareket edebildiği ve seviyeler arasında atlama yapabildiği esnek bir yapıyı öngörür. Ancak modelin temelinde yer alan terörist bireylerin mutlaka radikalleşme sürecinden geçtiği varsayımı tartışmalıdır. Ani bir şok yaşayan bireylerin terör eylemi gerçekleştirebileceği de göz önüne alınmalıdır.

Şekil 2: McCauley ve Moskalenko'nun İki Piramit Modeli

Kaynak: McCauley (2017:9-12)

Radikalleşme modellerinin büyük bir çoğunluğu, dış faktörlerin etkisiyle bireylerin iç dünyasında bilişsel düzeyde tepkiler geliştirmelerine neden olduğu konusunda hemfikirdir. Modeller genel olarak radikalleşmenin doğrusal bir süreç olmadığını, her safhada geri dönüş imkânının mümkün olduğunu ve insanların aynı evrelerden geçmelerinin farklı sonuçlara yol açabileceği noktalarında örtüşmektedir. Öte yandan yukarıda sunulan ya da literatürde yer alan diğer modellerin önemli bir kısmında radikalleşmenin sebepleri veya radikalleşen gruplar İslam ile ilişkilendirilmektedir. Radikalleşmenin kaynağını Müslüman ülkelerin yönetim şekillerinde veya sosyo-ekonomik koşullarında aramakta olan bu modeller Batı'da ise Müslümanların sosyo-kültürel sebeplerle entegrasyon problemleri nedeniyle radikalleştiklerini ileri sürmektedirler. Bu modellerin özellikle 2001 yılı sonrasında yaşanan terör eylemlerinin sebeplerini belirleme amacıyla geliştirilmesi öznenin de Müslümanlar olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla 2001 sonrasında radikalleşme genellikle Müslümanlıkla bağlantılı bir süreç olarak değerlendirilir hale gelmiştir. Bununla birlikte daha önce de belirtildiği üzere bu modeller hâlihazırda şiddete yönelmiş ya da terör suçu işlemiş bireyler üzerinden geliştirilen ve radikalleşme kavramını şiddet ile bağdaştıran modellerdir. Bahse konu modeller arasında yer alan İki Piramit Modeli dışındaki modellerde eylem ve düşünce arasında ayırım yapılmamaktadır. Bu durum da dini hassasiyetleri yüksek ve dini anlamda radikal sayılabilecek her Müslümanın terörist olma potansiyeli varmış gibi bir algının oluşmasına yol açmakta ve dolayısıyla Batılı ülkelerde kamuoyunda Müslümanlara yönelik algının olumsuz yönde şekillenmesi sonucuna yol açmaktadır. Borum da benzer şekilde radikal düşünceye sahip insanların büyük kısmının teröre karışmayacağını öte yandan teröristlerinde önemli kısmının düşünsel anlamda radikal olmayabileceğini vurgulamaktadır. (Borum, 2011:2) Bununla birlikte yine bu son dönem çalışmalarında İslam ile radikalleşme ya da terör ve cihat kavramlarının birlikte kullanılmasının dünya genelinde

radikalleşmemiş Müslüman nüfus temel alındığında yanlış olduğunu belirten görüşlere de vurgu yapılmaya başlanmıştır (Coolsaet, 2017:17).

4. Müslümanların Radikalleştiği Yönünde Gelişen Algının Değerlendirilmesi

Günümüzde özellikle Müslümanların radikalleşmesi tüm radikalleşme türleri içinde ön plana çıktığı için sadece Batılı ülkelerde yaşanan radikalleşmenin değil, Müslümanların genel olarak radikalleşmelerinin sebeplerini, içinde yaşadıkları toplumun ve ülkenin koşullarını göz önünde bulundurarak değerlendirmek önem taşımaktadır. Bu açıdan, Bouzar tarafından 2014-2016 yılları arasında cihat amaçlı olarak terör örgütlerine katılan ancak daha sonra ayrılan Batılı ülkelerde yaşayan 300 genç ile yapılan görüşmeler sonucunda şekillenen alandaki en kapsamlı çalışmalardan birinde; özellikle Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanların radikalleşme sebeplerinin belirlenmeye çalışılmıştır (Bouzar, 2018). Bu çalışmada öne çıkan sebepler; bireyde dışlanma ve ayrımcılığa uğrama algısının kendiliğinden oluşması ya da mevcut radikal birey ya da gruplar vasıtası ile bu algının bireylerde uyandırılması, güvensizlik hissi, güç kazanma ya da tersine intihar arzusu, ailesini öbür dünyada cehennemden kurtaracağı inancı, mevcut dünyada daha adaletli bir yönetim oluşturma hayali, mazlumları zalimlerden koruma içgüdüğü, yardım edebilme isteği, günahlardan arınacağına inanma ya da sevgi/aşk ihtiyacı olarak tespit edilmiştir. Yine Avrupa'da yaşayan göçmenlere odaklanan ve özellikle gençler arasında radikalleşmenin ortaya çıkışına ve engellenmesine yönelik önerileri vakalarla örnekleyerek ele alan bir başka çalışmada ise birey ya da grup düzeyinde maruz kalınan etkilere veya şiddete yönelik şikâyetler, yakınlarının seçimlerinden etkilenme, takdir veya statü kazanma ihtiyacı, yeni bir ortama girme ve yeni kimliklerle tanışma gibi sebepler radikalleşmede etkili olabilmektedir (Avrupa Birliği, 2018).

Coolsaet, 2004 yılında Avrupa Konseyi Terörizm Çalışma Grubu üyelerinin katılımıyla gerçekleştirdiği toplantılarda, Avrupa'da terör eylemlerindeki artışa ve bu eylemlerin genellikle Avrupa'da doğmuş veya küçük yaşta göç etmiş bireyler tarafından gerçekleştirilmesine odaklanıldığını ifade etmektedir. Bu toplantılarda özellikle terör eylemlerinin Müslüman gençler arasında radikalleşmeye yol açtığı vurgulanmış ve radikalleşme sürecinin kaynağında çeşitli faktörlerin bulunabileceği ve bu sürecin bireyden bireye değişebileceği belirtilmiş olsa da, radikalleşmenin nedenleri dini bağlılıklar temelinde belirlenmeye çalışılmıştır. Bireylerin radikalleşmesinin temelinde yer alan faktörler arasında bölgesel çatışmalar ve başarısız devletler, Müslüman gençler arasındaki Batı'nın ayrımcılık ve çifte standart uyguladığı algısı, küreselleşme, sosyoekonomik faktörler, yabancılaşma ve aşırılıkçı bir dünya görüşünün yayılması yer almıştır. Toplantılar neticesinde oluşturulan belge ise Avrupa Birliği çalışmalarında radikalleşme ve terörizm arasında bağ kuran ilk belge olması nedeniyle önem taşımaktadır (Coolsaet, 2017:10-11).

Göçmen/Müslüman kesime odaklanan radikalleşme çalışmaları, genelde bu kesimi suçlama eğilimine yol açmakta ve radikalleşmeyi sadece bu topluluğa özgü bir olgu olarak ortaya koymaktadır. Bu kapsamda 2007'deki Küresel Gelecek Forumu'nda yapılan değerlendirmeler radikalleşmeye sebep olan faktörleri daha geniş bir perspektifle ele almıştır. Bu faktörler arasında kitle iletişimi ve propaganda, Batı'nın hâkimiyeti algısı ve buna yönelik tepkiler, devletlerarası sorunlar, din/siyaset ilişkisi, göçler, kimlik siyaseti, yeni ideolojiler, ekonomik kaynakların azalması ve şiddetin artışı gibi bireylerden kaynaklı olmayan etmenlere vurgu yapılmıştır (Schmid 2013:39).

Müslüman ülkeler ve Batı'da yaşayan Müslümanlar, farklı coğrafi bölgelerde farklı dinamiklerin etkisiyle önemli değişim süreçlerinden geçse de sonuç olarak benzer memnuniyetsizlikler oluşturmaktadır. Bu kapsamda Müslümanların radikalleşmesinin önemli sebeplerinden birini yoksulluğun diğerini eğitimsizliğin

oluşturduğu yönündeki yargılar değerlendirildiğinde bu iddiaların geçersizliği ortaya çıkmaktadır. Buna göre ABD ve Avrupa'da yaşayan Müslümanlar arasında radikalleşen bireyler genellikle bu ülkelerin en mağdur ve yoksul kesimini oluşturmamakta ayrıca bu ülkelerde yetişen radikal gençlerin çoğu, eğitimlerini normal şekilde sürdüren bireylerden oluşmaktadır (Krueger 2003:119-144).

Öte yandan, tarihsel olarak bakıldığında Müslümanların Avrupa ülkelerinde ve İslam ülkelerindeki radikalleşmesi farklı dinamiklerle gerçekleşmiştir. İslam ülkelerindeki süreç 1970'li yılların sonlarında başlamıştır. Özellikle Kuzey Afrika'da ve genel olarak geçmişin sömürge imparatorlukları bünyesindeki bazı Müslüman ülkelerdeki Batı karşıtlığı, 21. yüzyılda ulusal hareketlerin başarısızlığı sonrasında Batı destekli yönetimlere ve diktatörlere karşılık halini almıştır (Antil 200:583-591). Bu ülkelerin halkları uzun yıllar boyunca siyasi baskıya, düşünce özgürlüğünde kısıtlamalara, siyasi suçlara yönelik şiddet içeren cezalara, ekonomik sorunlara, işsizlik ve sosyal adaletsizliğe maruz kalmıştır. Halkın büyük çoğunluğu, içinde buldukları koşulların Batı destekli liderler tarafından yönetilmelerinden kaynaklandığını düşünmüştür. Ülkelerinde İslamcı görüşleri nedeni ile hapis yatan veya işkence gören kişiler de yaşadıkları bu süreci, ülkelerinde hüküm süren Batı yanlısı demokratik ya da Batı destekli diktatör rejimlere bağlamaktadırlar (Sageman, 2008:36, (Khosrokhavar, 2014:57). Bu gelişmeler sonrasında "Allah'ın kanunları ile yönetilen bir ülke"⁸ kurulması, bazı şahısların zihinlerde ana fikir haline gelmeye başlamış ve bu düşünce yakın zamanda kurulan terör örgütlerine ilham kaynağı olmuştur. Bu nedenle İslami kurallara dayalı bir idare altında yaşama fikri, İslamcı grupları motive eden ve harekete yönlendiren bir unsurdur. Bu dönemde, çeşitli düşünürlerin etkisiyle sadece Kuzey Afrika'da değil, Ortadoğu ve

⁸ Kuran-ı Kerim Maide Suresi 44. Ayette "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." yer almaktadır. Tefsir için bkz: <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/713/44-ayet-tefsiri>, (Erişim:13.03.2023).

Asya'da birçok radikal lider yetişmiştir. Uluslararası radikal ağlardaki bu önemli liderler, Afganistan'da Rusya ile yapılan savaşın ardından saha tecrübeleriyle çeşitli Müslüman ülkelere dağılarak kendi çevrelerini/gruplarını ve sonrasında radikalizmi ve şiddeti içselleştirmiş bir kitleyi oluşturmuştur (Sageman 2008:2-46, Wiktorowicz, 2006)

11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin ortaya koyduğu "terörle mücadele" konsepti, uzun süre geri plana itilen "Batı'nın Arap dünyasına düşman olduğu" ve "Haçlı Savaşları" algısını öne çıkarmıştır. Ancak radikalleşen bireylerin dini anlamda doğru bilgiye ve eğitime sahip olmaması, çarpık bir Cihat anlayışına yol açmıştır. Artık düşman sadece Hristiyanlar ve Yahudiler değil, tüm insan yapımı kanunlarla yönetilen ülkeler ve bu ülkelerin vatandaşları haline gelmiştir. Bu durum, Cihat'ı tüm dünyaya yayılabilecek bir altyapı kazandığı bir anlayışa dönüştürmüştür. İslam devleti henüz kurulmadan önce, korku devleti inşa edilmiştir. Bu anlayış, internet üzerinde sürdürülen propagandalarda gösterilen düşman askerlerinin işkence görmesi veya başlarının kesilmesi gibi vahşi görüntülerle birleştirilerek, kamuoyunda İslam-Cihat-Terör kavramları aynı platforma taşınmıştır (Khosrokhavar, 2014:10). Müslümanların yaşadığı Afganistan, Bosna, Irak ve Filistin topraklarında Batılılar tarafından zulme uğrayan Müslüman kardeşlerine yardım etme düşüncesi, Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar için yeni bir süreci temsil etmektedir (Bagy, 2012:15).

Khosrokhavar'a göre Müslümanların radikalleşmesinde üç farklı süreç bulunmaktadır. Bunlardan ilki, nüfuslarının çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelerde, yani Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Arap ülkelerinde veya Asya'da Pakistan ve Endonezya'da, halkın mevcut yönetimden veya siyasi rejimden kaynaklanan memnuniyetsizlik nedeniyle tamamen İslami bir rejim kurma arzusudur. İkincisi, Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da yerleşik Müslümanlara yönelik ayrımcılığa uğradıkları algısı ve İslamofobiyle mücadele çabasıdır. Üçüncüsü ise tüm dünyada Müslüman ülkelere ve halklara yönelik Batı ülkeleri

kaynaklı saldırılar etkisiyle İslam'ın yok edilmeye çalışıldığı algısı çerçevesinde gerçekleştiren işgalcilere karşı kutsal bir savaş yürütme gayesidir (Khosrokhavar, 2014:34).

Müslümanların farklı coğrafyalarda çeşitli dinamiklerle yaşadıkları radikalleşme süreçleri; yani Batı'da ayrımcılık ve baskı sonucu yaşanan tepki, Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerdeki yozlaşmış elitist düzene karşı gelme çabası ve tüm dünyada ezilen Müslümanlara destek olmayı içeren dayanışma arzusu bir araya gelerek, son yirmi yıldır Ortadoğu'da süren savaşları körükleyen bir katalizöre dönüşmüştür. Aşırı muhafazakâr bir kanat tarafından verilen şiddet içeren bu tepki, bir zamanlar aşırı sol örgütlerin emperyalist Batı'ya karşı duruşuna benzemektedir.

Burada sayılan genel sebeplerin yanı sıra, farklı ülkelerde farklı faktörlerin devreye girdiği durumlarla da karşılaşmak mümkündür. Örneğin, ekonomik anlamda zayıf ve başarısız devletlerde, radikal gruplara katılmak hem bir hayat güvencesi hem de bir gelir kaynağı olabilmektedir. Aynı şekilde, bu gruplara katılmadan önce dini ve ideolojik bağlılığa sahip olmayan bireyler, katılım sonrasında doktriner eğitimlerini edinmektedirler. Kundnani'ye göre "Neden bazı Müslümanlar radikalleşti?" sorusunun gündeme gelmesi, insanların zihinlerinde radikalleşmeyi sadece Müslümanlar ile örtüşen bir kavram haline getirmekte ve tüm diğer radikal eğilimler anlamsızlaşmaktadır (Kundnani, 2012:3). Birçok insan ekonomik veya sosyal nedenlerle suç eylemlerine yönelebilir ve radikal bir ideolojiye katılabilir; ancak çok azı bu iki boyutu kendini ifade etme aracı yapmak için birleştirir. O nedenle radikalleşme hem Batı hem de İslam toplumlarının bütünü ile kıyaslandığında nadir görülen bir olgudur (Khosrokhavar, 2014:10).

Ancak bu süreç, radikalleşmenin karşılıklı olduğu tezini bir kez daha doğrulamaktadır. Müslümanlar radikalleştikçe, yönetimi elinde bulunduranlar, ister diktatör ister demokratik bir hükümet olsun, şiddeti ve çatışmayı önlemek için daha etkili ve ağır önlemler almaktadır. Son yıllarda Batı ülkelerinde Müslümanlara yönelik

artan kontrol önlemleri, zaman zaman kişi hak ve özgürlüklerine müdahale teşkil eden uygulamaların toplum güvenliğini sağlama amacıyla hayata geçirilmesi, Müslümanlar arasındaki dışlanmışlık hissiyatını daha da körüklemektedir. Ayrıca, ABD öncülüğünde gerçekleştirilen terörle mücadele operasyonları, pek çok ülkede özellikler gençler arasında doğrudan İslam'a karşı savaş olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, Wiktorowicz'in yaptığı bir araştırmada, Birleşik Krallık'taki Müslümanların %64'ü, Amerikan-İngiliz liderliğindeki Afganistan işgaline karşı çıkarken, bu kesimin %35'i, operasyonun İslam'a karşı bir saldırı olduğunu belirtmiştir (Wiktorowicz, 2005:109).

5. Radikalleşme Sonrası Süreçlerin Kavramsallaştırılması Sorunu ve Müslümanlara Yönelik Bakış Açısına Etkisi

Radikalleşme, tarihsel olarak siyasal değişim taleplerini içeren ancak şiddet içermeyen bir başkaldırı biçimi olarak tanımlanabilir. Ancak günümüzde, bireylerin veya grupların şiddet içeren ideolojileri benimsemesi olarak algılanmaktadır. Radikal kavramının, politika ve jeo-strateji⁹ belgelerinde aşırılık, şiddet içeren eylemler ve terörizmle eş anlamlı olarak kullanımı nedeniyle, günümüzde radikal kelimesi duyulduğunda genellikle zihinlerde eli silahlı, başı sarılı, yanık tenli, çölde savaşan bir erkek imajı (Combs, 2006:24) oluşmaktadır.

Öte yandan radikal kavramının şiddetle özdeşleşmesi, idarecilerin bu düşünceleri tehdit olarak algılamalarına ve baskı uygulamalarına neden olabilir. Bu durumda toplumlarda çok seslilik ve özgürlükler baskı altına alınır. Öte yandan terör eylemleri gibi sarsıcı olaylar yaşanan demokratik toplumlarda dahi eylemlere

⁹ Bu konuda örnek belgeler için bkz: Radicalisation, Recruitment and the EU Counter-radicalisation Strategy, Transnational Terrorism, Security and the Rule of Law, 17.10.2008, <http://www.gdr-elsj.eu/wp-content/uploads/2014/02/doc2-WP4-Del-7.pdf>, Fransa Resmi Gazetesi, 1 Nisan 2018 tarihli ve 77 sayılı Radikalleşmenin Önlenmesine İlişkin Görüş, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000036758063>.

tepki olarak karşıt grupların radikalleşmesi de artabilmektedir. Şiddet içermese de ortak hedeflere sahip radikaller, radikalleşmenin bir üst seviyesinde teröre göz yumulmasını veya fikirsel olarak desteklenmesini içerebilecek bir çerçevede hareket edebilirler. Bu bağlamda, mevcut düzenin değiştirilmesi gerektiğine inanan radikaller, şiddet içermeyen ve alternatif bir düzenin kabulünü sağlamaya odaklanan bir perspektife sahiptir. Ancak radikalleşmenin bir üst seviyesindeki aşırılıkçılıkta, değişiklikleri gerçekleştirmek için şiddet kullanmak kabul edilebilir bir yöntem olabilir. İki kavram arasındaki fark, bireysel özgürlüklere ve haklara saygı noktasında ortaya çıkar. Schmid'e göre, aşırılıkçılar; toplumda çoğulculuğu reddeden, hukukun üstünlüğünü umursamayan, katı, dogmatik ve ideolojik inançlara dayalı homojen bir toplum oluşturma gayreti içindeki aktörlerdir. Amaçları, bütün muhalefeti bastırarak ve azınlıklara boyun eğdirerek toplumu daha uyumlu hale getirmektir (Schmid, 2013:9-10).

Aşırılıkçılar ve bir üst basamakta yer alan şiddete varan aşırılıkçılar, tahayyül ettikleri düzeni kurma veya kurulu düzenin dışında yer alanları, alternatif sesleri ve bakış açılarını şiddet kullanarak bastırma eğilimi taşımaktadırlar. Bu bireyler, terörizmi meşrulaştırma, destekleme ve hatta teşvik etme eğiliminde olabilirler. Bu kapsamdaki eylemler, sözlü şiddetten başlayarak fiziksel saldırganlık, yasadışı mitingler, kamu mallarının zarar görmesi, mafya türü faaliyetler ve cinayetler dâhil olmak üzere terörist saldırılara kadar değişebilmektedir. Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilen Şiddete Varan Radikalleşmeye Karşı Gençlik Çalışması'na ve Kanada merkezli olarak kurulmuş olan Şiddete Yol Açan Radikalleşmeyi Önleme Merkezi'ne¹⁰ göre, şiddete yol açan radikalleşme veya aşırılıkçılık, bir süreç olarak kabul edilir. Bu süreç, bireyin yaşam biçimi haline gelen ve anlamlı bir eylem çerçevesi sunan bir ideolojinin benimsenmesidir. Ayrıca, şiddet kullanımının bir amacı gerçekleştirebileceğine dair inancın varlığını

¹⁰ Bu kurum hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://info-radical.org/fr/>.

ve ideoloji ile şiddet eyleminin birleşimini içermektedir (Garcia vd, 2018:9). Aşırılıkçılık ve şiddete varan aşırılıkçılık aşamasında ise ister İslam dinine mensup ister Hristiyan köktenci ya da çevreci ya da hayvan hakları savunucusu olsun, birey ya da grupların radikal fikir ve eylemlerin ötesine geçerek saldırgan bir çizgide hareket ettikleri izlenmektedir.

2001 yılında ABD’de yaşanan saldırılar, 2003 yılındaki ABD’nin Irak harekâtı ve 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşının etkileriyle yaşanan konjonktürel değişimler, özellikle gençlerin çatışma bölgelerine akmasıyla ortaya çıkan yabancı terörist savaşçı sorunu, büyüyen DEAŞ tehdidi ve DEAŞ’in güç kaybetmesiyle yabancı terörist savaşçıların ülkelerine dönme riski gibi faktörler, radikalleşmenin önlenmesine odaklanan çalışmaları artırmıştır. Bu dönemde Batılı devletler, özellikle de ABD’nin Irak’ı 2003 yılında işgal etmesiyle başlayan süreçte, bazı örgütlerin “Müslüman ülkeleri işgal eden Batı ile mücadele” konseptiyle hareket etmeleri ve Batılı ülkelerin de bu örgütleri tanımlamak amacıyla “Radikal İslami Terör Örgütü” veya “İslami Cihatçı Terör Örgütü”¹¹ gibi adlandırmalar kullanmaları, radikalleşme kavramının içeriğinin son yıllarda özellikle Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen DEAŞ eylemlerinin de etkisiyle dini aşırılıkçı zihinsel algıyı tanımlar şekilde sınırlandırılmasına neden olmuştur.

Radikalleşme kavramının şiddet içeren süreçleri tanımlayan kavramlarla ikame edilerek kullanılmasının yanısıra radikalleşme konusundaki çalışmaların özellikle Müslümanların radikalleşmesini ele alması birleştiğinde radikal düşünceye sahip olmak ile terörist

¹¹ Belirtilen tanımlamaların kullanıldığı farklı alanlarda çalışmalar yürüten kurumların internet sitelerindenki isimlendirmeler için bkz: <https://supo.fi/en/radical-islamist-terrorism>, <https://www.rand.org/topics/the-islamic-state-terrorist-organization.html>, <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2/proscribed-terrorist-groups-or-organisations-accessible-version>, https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria198_karmon.html, <https://www.mi5.gov.uk/international-terrorism>.

olmak arasındaki ayırım muğlaklaşmış ve İslam terörle bir arada kullanılır hale gelmiştir (Schmid ve Price, 2011). Bu yanlış kullanımın önlenmesi için bu konuda yapılan çalışmalarda kavramların kullanımındaki hassasiyet gösterilmesi bu sürecin önüne geçilmesini sağlayabilecektir.

Sonuç

Radikal olmak kavramının ilk ortaya çıkışından itibaren mevcut düzenle sorunu bulunmak ve bunu ortaya koymak, çözüm üretmek hatta değişim için çalışmayı içerir. Politikanın merkezinde yer alan devlet kurumlarının işleyişi, siyaset yapıcılar veya sosyo-ekonomik durumla ilgili sorunu olan ve mevcut yapıyı şikâyet eden bireyler söylem düzeyinde radikal sayılabilmektedir. Bu bireyler oy kullanmak ya da barışçıl protestolarla değişim gerçekleşmediğinde ise tek başlarına veya toplu olarak eylem düzeyinde radikalleşmeye başlayabilmektedirler. Radikal olan, zaman zaman şiddete başvurursa da tahayyül edilen değişim için şiddet kullanması zorunlu değildir. Aslında bu kapsamda beklenti, radikallerin çabalarıyla gelişen demokratik uygulamalar sayesinde, ilerleyen dönemlerde yine radikallerin yeni taleplerinin şiddete başvurmaksızın hayata geçirilmesinin mümkün olması yönündedir.

Öte yandan yukarıdaki satırlarda olduğu gibi kavramın içeriğini oluşturan öğeleri sıralamak mümkün olsa da radikalleşmenin sebeplerini radikalleşen tüm birey ve grupları kapsayacak şekilde belirlemek mümkün görülmemektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmalarda radikalleşmenin sebepleri öncelikle bireylerin psikoloji ve sosyolojik durumları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ekonomik/siyasi/ideolojik/dini sebepler de bazı çalışmalarda dikkate alınmıştır. Bununla birlikte radikalleşme genellikle devletin bir aktör ya da faktör olarak ele alınmadığı bir süreç olarak sunulmaktadır. Bunun en önemli sebebi devletlerin politikalarından ve yönetim şekillerinden kaynaklı yoksunluk, adaletsizlik, eşitsizlik, baskı, şiddet gibi mağduriyetler radikal grupların/ortamların oluşmasına sebep olduğu kadar

yaygınlaşmasını da hızlandırmasıdır. Ayrıca radikalleşmenin kaynağını bireylerin içinde buldukları durum ve psikolojileriyle sınırlandıran çalışmalar vasıtasıyla devletlerin sosyo-ekonomik ve entegrasyona yönelik programlar yapmaları yönündeki zorunluluk da ortadan kalkmaktadır.

Literatürde yer alan çalışmaların çok büyük bir kısmı 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında radikalleşme ve terörün ne olduğunu ve sebeplerini açıklamayı ön plana almaktadır. Bunun en önemli sebebini Batı’da kendiliğinden radikalleşen birey sayısının yanı sıra bu bireylerin “yalnız kurt” eylemlerinin artması ve bu eylemlerde özellikle Batı ülkelerinde doğmuş veya küçük yaşlarda göç etmiş Müslümanların yer alması oluşturmaktadır. Bu çalışmalar söz konusu gençlerin radikalleşme nedenlerinin belirlenerek süreci geri çevirme yöntemleri bulmayı ayrıca kendi topraklarında ortaya çıkan şiddeti ve terörizmi engellenmeyi hedeflemektedir. Ancak pratikte radikalleşme kavramının; aşırılıkçılık/şiddete varan aşırılıkçılık ya da terör kavramları ile ikame edilerek kullanılması anlam kayması yaratmaktadır. Ayrıca özellikle Batı ülkelerinde yapılan radikalleşme ve radikalleşmeyi önleme konusundaki çalışmaların bu ülkelerde yaşayan Müslümanlar odaklı olması da içerik kaymasına yol açmakta ve bu durum da İslam’a yönelik algıyı olumsuz etkileme potansiyeli oluşturmaktadır. Bu nedenle son yıllarda yapılan çalışmalarda bu konunun önlenmesi için oluşan hassasiyetin devam etmesi önem taşımaktadır.

Kaynakça

A Companion to the ECYC MOOC, (2018). Youth Work as a Preventative Practice against Radicalisation and Violent Extremism, Compiled for a Training of Trainers, Avrupa Birliği, Romanya, https://www.academia.edu/40263491/A_Companion_to_the_ECYC_MOOC_Youth_Work_as_a_Preventative_Practice_against_Radicalisation_and_Violent_Extremism_, (Erişim:12.02.2024).

- Antil, A., (2006). L'Afrique et la Guerre Contre la Terreur., Politique Etrangère, 3:583-591, <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2006-3-page-583.htm>, (Erişim:12.04.2023).
- Avrupa Birliği (2008). Radicalisation, Recruitment and the EU Counter-radicalisation Strategy, Transnational Terrorism, Security and the Rule of Law, 17 Ekim 2008, <http://www.gdr-elsje.eu/wp-content/uploads/2014/02/doc2-WP4-Del-7.pdf>, (Erişim:12.02.2024).
- Avrupa Birliği (2018). A Companion to the ECYC MOOC. Youth Work as a Preventative Practice Against Radicalisation and Violent Extremism. Compiled for a Training of Trainers, Romanya. https://www.academia.edu/40263491/A_Companion_to_the_ECYC_MOOC_Youth_Work_as_a_Preventative_Practice_against_Radicalisation_and_Violent_Extremism_, (Erişim:12.02.2024).
- Avrupa Parlamento Komisyonu (2005). Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Concerning Terrorist Recruitment, Addressing the Factors Contributing to Violent Radicalisation, 21 Eylül 2005, <http://www.eurlex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0313:FIN:EN:PDF>, (Erişim:12.02.2024).
- Avrupa Parlamentosu, (2018), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621817/EPRS_STU\(2018\)621817_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/621817/EPRS_STU(2018)621817_EN.pdf) (Erişim:14.02.2024).
- Bagy, E. (2012). Jihad in Syria. Institute for The Study of War Middle East Report-6, Eylül 2012. <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Jihad-In-Syria-17SEPT.pdf>, (Erişim:04.02.2023)
- Borum R, (2003), Understanding the Terrorist Mindset, FBI Law Enforcement Bulletin, C: 72, S: 7, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/201462.pdf>, s. 7-10. (Erişim:02.01.2022)
- Borum R., (2011), "Rethinking Radicalization", Journal of Strategic Security, C: 4, S: 4, <https://www.jstor.org/stable/26463909>, s.2., (Erişim: 11.12.2022).
- Borum, R. (2014) Psychological Vulnerabilities and Propensities for Involvement in Violent Extremism. Behavioral Sciences & the Law, C:32 S:3 <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24652686/>,(Erişim:12.02.2024).
- Borum, Randy, (2011) "Radicalization into Violent Extremism: A Review of Social Science Theories", Journal of Strategic Security, C. 4, S. 4, <https://www.jstor.org/stable/26463910>, (Erişim:12.02.2024).
- Bouzar, D. (2018). Étapes du Processus de Radicalisation et de Déradicalisation. European Union Research Project, Practicies-74072, Mayıs 2018, https://www.academia.edu/49458253/%C3%89TAPES_DU_PROCESSUS_D

- E_RADICALISATION_ET_DE_D%C3%89RADICALISATION_RECHERCHE_EU
ROP%C3%89ENNE_PRACTICIES_WP_3., (Erişim:02.02.2023).
- Combs, C., (2006). *Terrorism in the 21st Century*, Pearson Prentice, New Jersey.
- Conciliation Resources, *Choosing To Engage: Armed Groups and Peace Processes*. (2005). Accord. (16). <https://www.c-r.org/resource/choosing-engage-armed-groups-and-peace-processes-policy-briefi>, (Erişim:02.12.2022).
- Coolsaet, R. (2011) *Jihadi Terrorism and The Radicalisation Challenge; European and American Experiences*, Routledge, London.
- Costanza, W. (2012). *An Interdisciplinary Framework to Assess the Radicalization of Youth Towards Violent Extremism Across Cultures*, PhD Thesis Washington: Georgetown University, https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/557679/Costanza_georgetown_0076D_11889.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (Erişim:22.05.2022).
- Calhoun C., (2012) *The Roots Of Radicalism: Tradition, The Public Sphere, And Early 19th Century Social Movements*, Chicago,
- Crenshaw, M., (1981). *The Causes of Terrorism*. *Comparative Politics*. New York. 13 (4):379-399.
- Crisis Group. (2016). *Exploiter le Chaos Al-Qaeda et l'Etat Islamique*, 16 Mart 2016. https://icg-kprod.s3.amazonaws.com/001-exploiter-le-chaos-al-qaeda-et-l-etat-islamique_0.pdf Erişim:12.02.2024).
- Della Porta D. (2013), *Clandestine Political Violence*, Cambridge University Press, p.284-287, içinde McCauley, C., Moskalkenko, S. (2017). *Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model*, *American Psychologist*, 72 (3):205-216, <http://psycnet.apa.org/journals/amp/72/3/205/>, (Erişim:13.06.2023).
- Fransa Resmi Gazetesi, 1 Nisan 2018 tarihli ve 77 sayılı Radikalleşmenin Önlenmesine İlişkin Görüş, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000036758063> (Erişim:12.02.2024)
- From Dava to Jihad, (2004), *Hollanda İstihbarat ve Güvenlik Kurumu*, Aralık 2004, <https://irp.fas.org/world/netherlands/dawa.pdf>; *The fight Against Terrorism*, (Erişim:12.02.2024).
- García, M. Vd. (2018) *Youth Work Against Violent Radicalisation Theory, Concepts And Primary Prevention In Practice*. Council of Europe and European Commission, <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261953/YW-against-radicalisation-web.pdf> (Erişim:12.02.2024).
- Gersema E., *Food Industry Questions PETA's Endorsement Oof Violent Protest*, 15 Şubat 2003, <https://www.ocala.com/story/news/2003/02/16/food->

- industry-questions-petas-endorsement-of-violent-protest/31273954007/,
(Erişim:12.02.2024).
- Grierson J., (2021) Neo-Nazi groups use Instagram to recruit young people,
warns Hope Not Hate, 22.03.2021,
[https://www.theguardian.com/world/2021/mar/22/neo-nazi-groups-use-
instagram-to-recruit-young-people-warns-hope-not-hate](https://www.theguardian.com/world/2021/mar/22/neo-nazi-groups-use-instagram-to-recruit-young-people-warns-hope-not-hate),
(Erişim:12.02.2024).
- Horgan J., From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives From
Psychology on Radicalization into Terrorism”, The Annals of the American
Academy of Political and Social Science, 2008, C: 618, S: 10, s.80-94.
- Horgan, J., (2014). The Psychology of Terrorism. Routledge, Londra, 101-103,
içinde McCauley, C. Ve Moskalkenko, S. (2017). Understanding Political
Radicalization: The Two-Pyramids Model, American Psychologist, 72
(3):205-2016, <http://psycnet.apa.org/journals/amp/72/3/205/>,
(Erişim:12.02.2024).
- Introduction to International Terrorism,
<https://www.mi5.gov.uk/international-terrorism>, (Erişim:12.02.2024).
- Kaya, A. (2020). Aşırıçılık ve Radikalleşme Farkı Yaratan Nedir?, İstanbul Bilgi
Üniversitesi, İstanbul, [https://bpy.bilgi.edu.tr/en/publications/asiricilik-ve-
radikallesme-farki-yaratan/](https://bpy.bilgi.edu.tr/en/publications/asiricilik-ve-radikallesme-farki-yaratan/), (Erişim:10.10.2023).
- Kaya, A. (2021). A Concise History Of The Term “Radicalisation”: A Struggle For
Democracy?, 13 Temmuz 2021, [https://bpy.bilgi.edu.tr/en/blog/a-concise-
history-of-the-term-radicalisation-a-str/](https://bpy.bilgi.edu.tr/en/blog/a-concise-history-of-the-term-radicalisation-a-str/), (Erişim:19.09.2023).
- Kaya, A. (2021). Geçmişten Günümüze Radikal Kavramını Yapıbozumu. Bilgi
Üniversitesi AB Enstitüsü Radikalleşme Mükemmeliyet Alanı Webinar Serisi,
<https://www.youtube.com/watch?v=hLl18ZV6uVA>, (Erişim:10.10.2023).
- Khosrokhavar F., (2014) Nouveau Paradigm de Radicalisation en Prison,
Cahiers de la Sécurité et de la Justice c. 30 s.12-21
- Khosrokhavar, F. (2014). Radicalisation, Éditions de la Maison des Sciences de
l’Homme, Paris.
- Krueger, A. ve Malečková, J. (2003). Education, Poverty and Terrorism: Is There
a Causal Connection?. Journal of Economic Perspectives. 17 (4):119-144
<https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/089533003772034925>,
(Erişim:03.09.2023).
- Kundnani, A., (2012) Radicalisation: The Journey of a Concept, Race and Class,
C:54, S:2, s.3-25
- Kur’an-ı Kerim, Maide Suresi.
[https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/713/44-ayet-
tefsiri](https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/713/44-ayet-tefsiri), (Erişim:13.03.2023).
- Managing Risk of Radicalisation in Your Education Setting, 7 Eylül 2023,
<https://www.gov.uk/government/publications/the-prevent-duty->

- safeguarding-learners-vulnerable-to-radicalisation/managing-risk-of-radicalisation-in-your-education-setting, (E.T. 12/02/2024)
- McCauley C. ve Moskalkenko S., (2008), Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism. *Terrorism and Political Violence*. Temmuz 2008. 20 (3):15-433, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09546550802073367>, (Erişim: 01.02.2023).
- McCauley, C. Ve Moskalkenko, S. (2017) Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model. *American Psychologist*. 72(3):205-216. <http://psycnet.apa.org/journals/amp/72/3/205/>, (Erişim:13.06.2023).
- Mclaughlin, P. (2012) *Radicalism: A Philosophical Study*. Palgrave Macmillan, 6-18. İçinde Erkmen S. Radikalleşme Tartışmalarına Giriş. (der) Şen O. (2021) *Tüm Boyutlarıyla Radikalleşme Süreci ve Radikalleşmeyle Mücadelede Ülke Uygulamaları*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Moghadam, F.M. (2009) De-radicalisation and the Staircase From Terrorism. 277-292. (der.) Canter, D. (2009) *The Faces of Terrorism: Multidisciplinary Perspective*. John Wiley & Sons, Inc. New York.
- Moskalkenko S. (2021). Radicalization and Martyrdom, 2 March 2021, https://www.youtube.com/watch?v=DwRGjeGRre4&t=23s&ab_channel=PieroScaruffi, (Erişim:12.02.2024)
- Neumann, P. (2008). *Perspectives on Radicalisation and Political Violence: papers from the first International Conference on Radicalisation and Political Violence*. Londra. 17-18 Ocak 2008. International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, <https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2016/11/Perspectives-on-Radicalisation-Political-Violence.pdf>, (Erişim:09.02.2022).
- Proscribed Terrorist Groups or Organisations, <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2/proscribed-terrorist-groups-or-organisations-accessible-version>, (Erişim:10.01.2023).
- Radicalisation, Recruitment and the EU Counter-radicalisation Strategy, Transnational Terrorism, Security and the Rule of Law, 17.10.2008, <http://www.gdr-elsj.eu/wp-content/uploads/2014/02/doc2-WP4-Del-7.pdf>
- Recruitment of Islamist Terrorists in Europe. Trends and Perspectives, Research Report funded by the Danish Ministry of Justice, 14 Ocak 2005, <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=3e7a3b057f63672e89f3d680713cdc088fcd21ea>, (E.T. 14/02/2024)
- Sageman, M. (2004). *Understanding Terror Networks*. University of Pennsylvania Press, içinde McCauley, C. Ve Moskalkenko, S. (2017) *Understanding Political Radicalization: The Two-Pyramids Model*. American

- Psychologist. 72(3):205-216.
<http://psycnet.apa.org/journals/amp/72/3/205/>, (Erişim:13.06.2023).
- Schmid A. ve Price Eric, (2011), Selected Literature On Radicalization And De-Radicalization Of Terrorists: Monographs, Edited Volumes, Grey Literature And Prime Articles Published Since The 1960s, Crime Law Soc Change, C.55, s.337-348, 5 Mart 2011, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10611-011-9287-4>, (Erişim:12.02.2024).
- Schmid, A. (2013). Radicalisation, De-radicalisation and Counterradicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. International Centre for Counter-Terrorism – The Hague, ICCT.
- SUPO Finlandiya Güvenlik ve İstihbarat Servisi. Radical Islamist Terrorism Remains A Major Threat in Europe, <https://supo.fi/en/radical-islamist-terrorism>, (Erişim:15.05.2023).
- UK HM Office. (2015). UK Home Office Prevent Duty Report, 36. https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2015/9780111133309/pdfs/ukdsid_9780111133309_en.pdf, (Erişim:21.05.2022).
- US Government. (2010). 110th: Violent Radicalization and Homegrown Terrorism Prevention Act of 2007. 30 Ocak 2010. <http://www.govtrack.us/congress/billtext.xpd?bill=h110-1955>, (Erişim:11.05.2022).
- Walker S., Greenpeace Activists Could Be Charged With Terrorism After Ship Stormed, 20 Eylül 2013, <https://www.theguardian.com/environment/2013/sep/20/greenpeace-ship-stormed-russian-coastguard>, (E.T. 12/02/2024)
- Wiktorowicz Q. (2005) Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West, Lanham, Md. Rowman & Littlefield, Oxford.
- Wiktorowicz Q. (2006), A Genealogy of Radical Islam 2006 Studies in Conflict & Terrorism, C.28:2, s.75-97, DOI: 10.1080/10576100590905057 (Erişim:12.02.2024).
<https://info-radical.org/fr/>
<https://info-radical.org/fr/>
<https://www.greenpeace.org>
<https://www.peta.org/>

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 1 • Nisan/April 2024

ISSN: 1309-601X

DİJİTALLEŞEN İLETİŞİM VE ENFOKRASI BAĞLAMINDA FRANSA PROTESTOLARININ ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ: NAHEL MERZOUK PROTESTOLARI

*Critical Discourse Analysis of French Protests in the Context of
Digitalized Communication and Infocracy: Nahel Merzouk Protests*

Yücel NAMAL

Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Zonguldak.
yucelnamal@beun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8074-0134

Rabia ARI

Psikolog, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
Tıp Fakültesi, Zonguldak.
rabia.ari1992@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8457-6776

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 16.01.2024

Kabul Tarihi: 26.02.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1420988

Kaynak göstermek için:

Namal, Y., Arı, R., (2024). Dijitalleşen İletişim ve Enfokrası Bağlamında Fransa Protestolarının Eleştirel Söylem Analizi: Nahel Merzouk Protestoları.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(1): 99-131.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

DİJİTALLEŞEN İLETİŞİM VE ENFOKRASİ BAĞLAMINDA FRANSA PROTESTOLARININ ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ: NAHEL MERZOUK PROTESTOLARI

*Critical Discourse Analysis of French Protests in the Context of
Digitalized Communication and Infocracy: Nahel Merzouk
Protests*

Yücel NAMAL

Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Zonguldak.
yucelnamal@beun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8074-0134

Rabia ARI

Psikolog, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
Tıp Fakültesi, Zonguldak.
rabia.ari1992@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8457-6776

Özet

İnternetin yaygın kullanımı ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle dijitalleşen iletişim, insanlık için yeni bir anlatım olanağı olmuştur. Fiziksel bir alan gerekmeksizin makine ve bilgileri birbirine bağlayan bu sistemde kaynaklar, toplu olarak paylaşılmaktadır. Çok fazla kaynak paylaşımı, enformasyon çağını başlatmıştır. Enfokrasi, enformasyonun hâkim olduğu toplumsal düzendir. Demokrasiyi yıkan Enfokrasi düzeninde, söylem yoktur. Dijitalleşen platformlarda içsel bir ihtiyaçla kendilerini teşhir eden bireyler vardır. Enfokrasi tahakkümün araçlarının farkında olmaksızın bireyler, özgür olduklarına inanırlar. Bu makalede yöntem olarak kullanılan eleştirel söylem analizi dile sosyal bir olgu olarak

yaklaşır. Dil ile oluşturulan tahakkümün peşinde, gizli/açık ideolojiyi ortaya çıkarmaya çalışır. Bu makalede yapılan analiz sonucunda, haber metinlerinin ortak anlatılarında yer alan anahtar kelimeler: polis şiddeti, ırkçılık, dijitalleşen iletişim ve ulusların geleceğe dair geliştirdiği belirsizlik korkusu olarak sıralanabilir. Batı sömürsünün, özellikle tarihsel düzlemdeki sonuçlarından olan göç ve göçmenlik durumu, yeni bir Batı politikasının oluşturulması gerekliliğini ön plana çıkarır. Dijitalleşen iletişim, örneklemedeki haber metinlerinde olumlu ve olumsuz yanlarıyla ele alınmıştır. İncelenen haber anlatılarında yer alan ortak düşüncede, Fransa'daki protestonun ateşlenmesini sağlayan ve büyümesine neden olan sosyal ağlar söz konusudur. Bununla birlikte demokraside çok sesliliği sağlayan sosyal medya savı vardır. Batı toplumunun geleceğe dair taşıdığı belirsizlik korkusu, uygun göçmen politikası oluşturamama ihtimalinin yanında enformasyonun demokrasiyi tahrip etmesine dayandırılmaktadır. Bu makalede, Fransa'da 27 Haziran 2023 tarihinde bir polis tarafından trafikte öldürülen 17 yaşındaki Nahel Merzouk için yapılan protestolar ele alınmıştır. Çalışmanın örneklemini olarak uluslararası medya içeriklerinin yer aldığı haber sitesi Newsnow'dan "En Çok Okunan Haberler" başlığı altında, farklı ülkelere ait sekiz ayrı haber metni seçilmiştir. Seçilen haber metinlerinin, dijitalleşen iletişim ve enfokrasi kavramları ekseninde eleştirel söylem analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enfokrasi, Eleştirel Söylem Analizi, Nahel Merzouk, Fransa Protestoları.

Abstract

Communication, which has become digital with the widespread use of the Internet and the influence of technological advances, has become a new expression opportunity for humanity. In this system that connects machines and information without requiring a physical space, resources are shared collectively. Too much sharing of resources has ushered in the information age. Infocracy is the social order dominated by information. In the Infocracy order, which destroys democracy, there is no discourse. There are individuals who expose themselves on digital platforms out of an inner need. Without being aware of the instruments of infocratic domination, individuals believe that they are free. Critical discourse analysis, used as a method in this article, approaches language as a social phenomenon. In pursuit of the domination created through language, it tries to reveal the hidden/open ideology. As a result of the analysis made in this

article, the keywords in the common narratives of news texts can be listed as: police violence, racism, digitalized communication and the fear of uncertainty developed by nations about the future. Immigration and migration, which are the consequences of Western exploitation, especially on a historical level, bring to the fore the necessity of establishing a new Western policy. Digitalized communication was discussed with its positive and negative aspects in the news texts in the sample. The common idea in the news narratives examined is the social networks that ignited the protest in France and caused it to grow. However, there is the argument that social media provides polyphony in democracy. The fear of uncertainty that Western society carries about the future is based on the possibility of not being able to create an appropriate immigration policy, as well as the destruction of democracy by information. This article discusses the protests for 17-year-old Nahel Merzouk, who was killed by a police officer in traffic in France on June 27, 2023. As the sample of the study, eight different news texts from different countries were selected from Newsnow, a news site that includes international media content, under the title "Most Read News". Critical discourse analysis of the selected news texts was carried out on the axis of digitalized communication and infocracy concepts.

Keywords: *Infocracy, Critical Discourse Analysis, Nahel Merzouk, French Protests.*

Giriş

Temelleri 1960'lı yıllara kadar uzanan ve 1991 yılı ile herkesin kullanımına sunulan internet (Altınbaşak, 2009, s.465), insanlığa dair birçok kavram, etkinlik, düşünce ve oluşumun temelini yerinden sarsarak başka bir gerçekliği meydana getirmiştir. İnternet ile anlatım olanağı kazanımı "çevrimiçi kamusal alan" (Hakobyan, 2020, s.19) kavramını ön plana çıkarmıştır. Çoğu durumda, fiziksel bir alandan farklı olarak insanları, makineleri ve bilgi kaynaklarını birbirine bağlayan internet, aynı anda hem

kamusal hem de özel bir alan anlamı taşımaktadır (Kamp & Chien, 2000, s.4). Oluşumu tetikleyen olaylar ve buluşlar (Youtube (2005); Facebook (2006); Instagram (2011); Twitter (2011); Tiktok (2019) ve 5 Temmuz 2023 tarihinde Twitter' a rakip olarak geliştirilen Threads vd.) kendilerini sosyal medya mecraları olarak kendini göstermiş ve insanlık için anlatım olanağı olmuştur. Bu mecraların kullanıcı tabanlı olmasının yanında kitleleri ve insanları bir araya getirmesi ve aralarındaki etkileşimi arttırması ile (Solmaz ve ark, 2013, s.23) dijitalleşen iletişim, üzerinde kavram ve düşüncelerin geliştirildiği bir hakikat parçası haline gelmiştir. Bir yandan iletişimin dijitalleşmesi bilgi ve fikir paylaşım olanaklarını artırırken, açık ve yatay bir iletişim alanı oluşmuştur. Öte yandan, özel mülkiyete ait bu mekânların mimarisi, yüz yüze iletişimden farklı olarak yeni kuralları şekillendirmiştir (Hakobyan, 2020, s.19). Bu kurallar, devlet yasası ve sosyal medya uygulamasının değişken kullanıcı arayüzüne göre şekillenmektedir.

İnternetin bulunuşu ile toplum yaşamının “günlük gerçekliği” nin sanal ortama aktarılması, “dijitalleşme” kavramını ortaya çıkmıştır. Dijitalleşme kavramı hala içeriği doldurulmaya çalışılan, tek ve net tanımı olmayan bir kavramdır (Bloomberg, 2018; Samoilenko, 2022). Dijitalleşmenin kendini gösterdiği sosyo-ekonomik yapılar, iş hareketleri, bilgi kanalları ve sanayileşme gibi birçok alanlardaki faal durumundan kaynaklı kavram, birden fazla boyuttan oluşmaktadır. Bu perspektiften dijitalleşme, tek bir şey olarak veya onu oluşturan parçalardan oluşan bir koleksiyon olarak görülen herhangi bir varlığı ifade ettiği söylenebilir (Hakobyan, 2020, s.16).

Dijitalleşme; teknolojik gelişme, internet kapsamı ve kullanım alanlarının çeşitlenmesi ile bilgi ve içeriklerin dijitalleştirilmesidir (Beyaz Özbey, 2022, s.143). Samoilenko (2022, s. 16), dijitalleşmenin birden çok karmaşık sistemden var olduğunu ve ürün, metin, resim gibi sayısallaştırılmış verilerin depolanması, işlenmesi, yayılmasını için gerekli altyapı sağladığını ifade etmiştir. Dijitalleşmenin bileşenleri arasında doğrudan ilişki yokluğu,

karmaşık sistem olarak görülmesine neden olur. Geleneksel yöntemlerin yerini alan dijitalleşme: iş süreçlerinin otomatikleşmesi, birçok sektörün yapısal değişimi, kurum, hükümet ve bireylerde verimli çalışma yöntemi, hızlı bilgi paylaşımı ve yenilikçi alternatiflerin oluşumunu sağlamıştır. Risk ve endişeler barındıran dijitalleşmede: gizlilik ve güvenlik sorunları, bilgi kirliliği/bilginin aşırı yüklenimi, iş kollarının değişimin getirdiği kitlesel işsizlik durumu, ekonomiden siyasete kültürden yaşama pek çok şeyle ilgili yaşanmış ve yaşanacak değişimler ile insanlığı tehdit etmektedir (Beyaz Özbey, 2022, s. 145).

1. İletişimde Dijitalleşmenin Sosyal İlişkiler ve Kimlik Oluşumu Üzerindeki Etkileri

Dijitalleşme ile birlikte gelen olumlu veya olumsuz değişimlerin tetiklediği birey ve toplumdaki kuşkusuz dönüşüm, akademide üzerine yoğunlaşılacak bir konu haline gelmiştir. Sosyal ilişkiler, kültür, ekonomi, politika bağlamlarında ele alınan dijitalleşme; bireyin özel hayatını etkileyen ve toplumsal düzlemdeki yapısını reforme eden yanı sıra birçok akademik çalışmaya konu olmuştur (Özdemir & Yıldırım, 2019; Çiftçi & Karakaş, 2019; Küçükvardar & Aslan, 2021; Avcil, 2022; Koç, 2022; Sezen & Eren Şenaras, 2022; Beyaz Özbey, 2022).

Dijitalleşmenin iletişim teknolojisinde kendini gösterdiği küresel çaptaki yenilikleri, kamusal alan-özel alan kavramlarının da dönüşümüne yol açmıştır. Özbek (2004) iletişimin dijitalleşmesinin tetiklediği bu durumu, kitlesel iletişim araçları ile kamusal iletişimin mümkün olması ile bilginin kamuoyu ve anlam ufkunun kamusal nitelikte oluşumuna yönelik etki gücüne dayandırmaktadır (Avcil, 2022, s.91). Böylelikle kamusal alan genişletilmekte ve konuşulacak yeni yerler açan çok sayıda forum sistemde yer almasına neden olmaktadır. Kamusal alanın demokratik fikir alışverişi için bir mekân haline gelmesi ve muhalif sesin radikal olarak dağılarak iletişimin etkileşimli ilerlemesi sayesinde,

internetin kamu demokrasisini genişletecek biçimlerini mümkün kılması (Barker & Jane, 2016 s. 365) dijitalleşmenin getirisi olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Barker & Jane (2016), eşit olmayan erişimin (dijital uçurum) ve “avevlendirmenin” çevrimiçi (öfkeli, küfürlü ve saçma değişim) internetin sınırlarını politik bir alan olarak gösterdiğine de dikkatleri çekmektedir.

Sosyal gerçekliğin sosyal etkileşimden doğması ve sosyal etkileşimlerden yavaş yavaş ortaya çıkan kurucu bir ilişkisel çoğulluk olarak benliğin birden fazla kimlik edinim süreci (Lu, 2019, s. 29) iletişimin dijitalleşmesi ile belirli algının içinde yer alır. Bu algı, kim olduğunuz ile ilgilenmek yerine alternatif kimlikler ile ilişkilendirilmektedir. Gündelik yaşamdaki ilişkilerini devam ettiren gerçek bireyler için dijitalleşmiş evren, gündelik performansın devamı olarak görülebilecekken; idealize edilmiş sayısız kimliğin sunulduğu (Çiftçi & Karakaş, 2019, s.12) bir platform olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla kimlik oluşumu bağlamında dijitalleşen evrenin “gerçek” dünyasında devamlı, dinamik ve belirsiz bir atmosfer hâkimdir.

2. Enfokrasi

Küreselleşme ve teknolojinin hızlı gelişimiyle toplumsal yaşamda ve uzantılarında ciddi değişiklikler olmuştur. Telekomünikasyonun sayısallaştırılması, internet’ in dünyada yaygınlaşması; radyo, televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçları ile yeni medya arasında bir yakınlaşmanın başlaması; kişisel bilgisayarların ucuzlamasıyla birlikte yaygınlaşması, toplumsal yapılaşmada “bilgi” kavramını “bilimsel bilgi” kavramı anlamındaki “enformasyon” kavramına bırakmıştır (Geray, 2003: 124 aktaran İrge, 2012, s.65). Enformasyon Türkçe dil sözlüklerinde bilgi, bilgi verme, haber, bildirme sözcükleri ile tanımlanmaktadır (Gürdal, 1991, s. 118). Bu bilgi bireysel ve içkin olmaktan uzak, daha çok dışsal kaynaktan elde edilen ve genellikle somut ve ölçülebilir bilgidir.

Chul Han (2022 s.7), güç ve iktidarın yolunun üretim araçlarına sahip olmaktan çok psikopolitik izleme, davranış kontrolü ve tahmini için kullanılan enformasyona sahip olmaktan geçtiğini söyler. Chul Han'a göre enformasyon çağındaki iktidarın, bireyler üzerindeki etkisi; Foucault' un "Gözetim Toplumu", George Orwell "1984" ü ve Huxley'in "Cesur Yeni Dünya" sında işlediği gibi itaatkâr ve uysal bedenler üretmek değildir. Enformasyon çağı bireyleri özgür, otantik ve yaratıcı gösterir. Bu sayede bireyler, herhangi bir dış zorlama olmaksızın kendilerini içsel bir ihtiyaçla teşhir ederler (Chul Han, 2022, s. 10). Bu bağlamda şeffaflık, enformasyon rejiminin görselleştirme politikasının uzantısıdır. İktidar kapalı ve geri planda değildir. Dijital iktidar, şeffaftır. Gündelik hayatla iç içe geçmiş dijitalleşme, tüketim ve kimlik ile de iç içedir. Bu durum psikopolitik davranış denetimini sağlar.

Enformasyon rejimi, anlatıyı tamamen sayısal olanla değiştirir (Chul Han, 2022, s. 14). Söylemin bozulması anlatının değişmesiyle başlar. Söylem, Latince' deki *discursus*, "etrafta dolanmak" (Chul Han, 2022, s. 31) anlamına gelir. Oluşumu kamusal nitelikte olan söylem, içinde soru işaretleri barındıran ve pek çok düşünsel emek süzgecinden geçen bir ifadeler bütünüdür. Oysa enformasyon; sürekli üretilen, kendi kendine telkinde bulunan, otistik (öz-referanslı) "yankı odaları" halini alan bir söylem alanı inşa eder (Chul Han, 2022, s. 32). Enformasyon tarafından tahrip edilen söylem, demokrasinin ölümü anlamına gelir. Bu noktada bozulan demokrasi yerini, enformasyon tarafından oluşturulan yönetim şekli "enfokrazi" sistemine bırakır. Enfokrazi, bir demokrasi krizidir. Bu kriz, bilişsel düzeyde başlar (Chul Han, 2022, s.22). Zamansallık yerini aceleyle bırakmıştır. Devamlı değişen bilgileriyle "sürprizin cazibesi" nden beslenen bu sistem, algıyı parçalar. Chul Han'a göre demokrasinin ölmesinin bir boyutu, algısı parçalanmış yetişkin kimliğini inşa edememiş, ileri yaşına rağmen hala ergen düşüncelerine sahip bireyler topluluğunun varlığıdır. Ergen düşüncelerinin korunumunu sağlayan, enformatik bilginin otistik ve hızlı yayılımıdır. "Filtre Balonu" (Chul Han, 2022, s. 33) olarak

kavramsallaştırılan bu durum, bireyin sevdiği enformasyonlarla dolu dijital ağlar ve bireyin kanaatini perçinleyen çerezlerle (psikopolitik izleme) düşüncelyi sabitlikte beslemesidir.

3. Enfokrasinin Araçları: İnternet ve Sosyal Medya

Enformasyon rejimi, bireyin davranış profillerini oluşturarak ona hâkim olur (Chul Han, 2022, s. 15). Chul Han (2022, s. 33)'a göre internetin kişiselleştirilmesi, bireyin dünyasının dar ve sınırlı hale gelmesine sebep olur. Bu nedenle toplumdaki artan atomizasyon ve narsistleşme, "ötekinin sesine" sağır yapar. Sağırlık, empati kaybı yaşanmasıdır. İnternetin yaşam dünyasının yeniden olgusalığa kavuşturulması olarak kabileleştirilmesi, yaşam dünyasında kimliğe daha fazla ihtiyaç duyan sağ cenahta yaygındır (Chul Han, 2022, s. 35). Bu bağlamda dijital kabilelerde ifade ettikleri düşünceler söylem değildir, kutsaldır. Kutsallık kimlikleriyle iç içe geçtiği için dijitalleşme, çok sesliliğin olduğu kamusal bir alan değil, demokrasiden uzak kör bir narsist alanı oluşturur. Yapay zekâ, gerekçelendirmez, sadece hesaplar (Chul Han, 2022, s.38). Enfokrasinin hâkim olduğu düzende sahte haberler yalan değildir. Hakikat dürtüsünü (Chul Han, 2022, s. 48) ortadan kaldıran bu mekanizma, toplumun dağılması anlamı da taşımaktadır. Güvensizliğin olduğu parçalanmış toplumsal düzende demokrasinin varlığı söz konusu değildir. Chul Han (2022), özellikle Trump' ın sosyal medyada yürüttüğü seçim kampanyalarındaki asılsız iddia ve haberlerin yayılım hızı ve inandırıcılığının aslına dair hakikat bilincinin nasıl felç edildiğini anlatır:

"YouTube' daki geleneksel reklamlar adblockerlar tarafından kaldırılırken, onlarınki özel olarak aranır ve istenir. Influencerlara rol model olarak tapılır. Dolayısıyla bu her şeye dini bir boyut kazandırır. Motive edici konuşmacılar olarak influencerlar, kurtarıcılar gibi davranırlar. Genç takipçiler, influencerların sahnelediği günlük yaşamlarında tükettiklerini iddia ettikleri ürünleri satın alarak birer mürit olarak onların hayatına iştirak ederler. Böylelikle takipçiler bir dijital Efkariستیya'ya [şükran

ayinine] katılırlar. Sosyal medya bir kilise gibidir: Like âmin demektir. Paylaşmak birliktir. Tüketmek kurtuluştur (Chul Han, 2022, s.13).

4. Fransa Protestoları: Nahel Merzouk Olayı

Nahel Merzouk 17 yaşında aslen Cezayirli bir gençtir. 27 Haziran 2023 tarihinde Fransa'da trafik polisi tarafından dur ihtarına uymadığı için göğsünden vurularak öldürülmüştür. Ölümün ardından, ülkenin çeşitli yerlerinde isyanlar başlamıştır. "İrkçılık" ve "Polis Şiddeti" ne karşı yapılan protestolarda, sokaklardaki otobüs durakları, devlet ve belediye binaları, çöp kutuları ateşe verilmiştir (Al Jazeera, 2023). 30 Haziran tarihinde yayılan protestoları durdurmak adına otobüs ve tramvay seferleri yasaklanmıştır. Birçok kişinin gözaltına alınmasının sonucunda protestolar 4 Temmuz'da bastırılmıştır.

5. Yöntem

5.1. Araştırmanın Amaç ve Yöntemi

Dijitalleşmenin iletişimde kendini gösterdiği sosyal medya ve çevrimiçi gazetecilik alanı, sosyal etkinliklerin ve kimliklerin çeşitli sosyal gruplarda, kültürlerde kendini nasıl inşa ettiğine dair önemli söylemsel bağlantılar taşımaktadır. Bu bağlantıların eleştirel çözümlenmesi; ilgili söylemlerde yer alan düşünce, kelime, nesne, olay ve eylemlerden oluşan parçaların etkileşimini değerlendirmesi açısından önemli bir yerde durmaktadır.

Bu araştırmada, Nahel Merzouk protestolarının çevrimiçi gazetecilik haber metinlerinde geçen söylemlerin kullanımına odaklanılmıştır. Protestoların büyümesinde etken olarak değerlendirilen dijitalleşen iletişim ağları ve Byung-Chul Han (2022)' in "Enfokrası: Dijitalleşme ve Demokrasinin Krizi" isimli kitabı bağlamında "enfokrası" kavramının haber metinlerinde nasıl yer aldığı ve hangi söylemsel stratejilerin temsiline başvurulduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma

amaçları kapsamında analizi yapılan ilgili haberlerde, aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır:

- Nahel Merzouk protestolarında, çevrimiçi haber metinlerinde iletişim dijitalleşmesinin etki düzeyine dair söylemsel değerlendirilmeler nasıl yapılmıştır?
- Enfokrazi durumu, çevrimiçi haber metinlerinde hangi söylemsel stratejiler kullanarak ifade edilmiştir?

Araştırma, eleştirel söylem analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada seçilen eleştirel söylem analizi yöntemi, iletişimin dijitalleşmesiyle ortaya çıkan “Metinlerarasılık” (Locke, 2004; Barker & Jane, 2016; Berger, 2016) boyutunun analizi için ideal bir yöntemdir. Bununla birlikte eleştirel söylem analizi, metnin içeriğindeki ideolojik bağlantıları ortaya koyması ve bu bağlantıların arkasında yer alan güç ve iktidarın baskın söylem ve argümanlarını saptaması açısından önemlidir. Bu durumda dil, toplum ve biliş arasında sistematik yollarla ifade edilen özel anlam ve değerlere sahip olmaktadır. Özel anlam ve değeri çerçevesinde, toplumdaki güç ilişkilerini ifşa etmesi ve yeniden anlam vermesiyle dilin rolü ortaya çıkmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak eleştirel söylem analizinin paradigması hakkında aşağıdakiler söylenebilir:

- Hâkim sosyal düzeni, tarihsel olarak konumlandırılmış yapısı (Foucault geleneği) nedeniyle görelî, sosyal olarak inşa edilmiş ve değişebilir özelliktedir.
- Hâkim sosyal düzen ve süreçlerde, bireylerin iradesinden bağımsız belirli yapıların ve gerçekliğin versiyonlarının yaygınlığı tarafından oluşturulan ve sürdürülen söylemler aracılığı vardır.
- Söylem ideoloji tarafından şekillenir ve ideolojiyi devam ettirir.
- Belirli söylemsel konfigürasyonların veya düzenlemeler, bazı insanların statü ve konumlarını

diğerleri üzerinde ayrıcalıklı kılmasını kaçınılmaz hale getirir.

- Söylem, insan özneliğini yeniden şekillendirme çeşitli şekillerde tezahür ettirme gücüne sahiptir.
- Gerçekliği; sözlü ve sözsüz dil sistemleri aracılığıyla metinsel ve metinlerarası olarak aracılık edilen ve metinleri hem söylemlerin aşılması hem de tartışılması için alanlar olarak görür.
- Metinlerin (analiz edilen birim) sistematik analizini ve yorumunu; söylemlerin gücü pekiştirdiğini ve genellikle gizli pozisyon çağruları yoluyla insan öznelerini sömürgeleştirdiği yolların potansiyel olarak açıklayıcısı olarak görür (Locke, 2004).

Söylem, eleştirel söylem analizi için dilin ve iletişimin sosyal, politik ve kültürel bağlamlarını incelemesi adına kendini gösterir. Çalışmadan kullanılacak olan eleştirel söylem analizi yöntemi, bu analizi yapan analistlerden: Fairclough (1992); Wodak ve Meyer (2001); Weiss ve Wodak (2003); Leeuwen (2008); Machin ve Mayr (2013); Wodak ve Chilton (2015); Flowerdew ve Richardson (2018); Catalano ve Waugh (2020) isimlerinin çalışmalarındaki kavram seti kullanılmıştır.

5.2. Veri Toplama

Araştırmanın verileri, 12 Temmuz 2023 tarihinde “*Newsnow*” haber sitesinin “*Fransa Protestoları*” başlığı altında toplanan uluslararası gazete haberlerinden oluşmaktadır. “*Son 7 Gün İçinde En Çok Okunanlar*” başlıklı sekmesinden ilgili haberler seçilmiştir. Haber seçiminde, “dijitalleşme” ve “enfokrası” kavramlar ile araştırma soruları göz önünde bulundurulmuştur. Toplamda 8 haber metni araştırmaya dâhil edilmiştir.

“Bulgular ve Tartışma” kısmında ilgili haber alıntıları, “*yatay ve altı çizgili*” verilmiştir. Haber metin bilgileri tarihsel sıralamaya göre aşağıda yer almaktadır:

Şekil 1: Araştırma Örnekleminde Yer Alan Gazetelerin Künyesi

	Online Gazete İsmi	Ait Olduğu Ülke	Haberin Çıkış Tarihi	Haber Başlığı
1	NPR	Amerika Birleşik Devletleri	1 Temmuz 2023	Fransa, polisin bir genci öldürmesinin ardından protestolarla çalkalanıyor. İşte nedeni
2	Deutsche Welle	Almanya	5 Temmuz 2023	Avrupa'nın aşırı sağ, Fransa'nın huzursuzluğundan nasıl yararlanıyor?
3	The Telegraph	Birleşik Krallık	5 Temmuz 2023	İsyanlarda sosyal medyayı 'kesme' önerisinin ardından Macron, Kim Jong-un ile karşılaştırıldı
4	Tipp Insights	Birleşik Krallık	6 Temmuz 2023	Fransız İsyancıları Toplumdaki Derin Bölünmeleri Açığa Çıkıyor
5	The Free Press	Birleşik Krallık	6 Temmuz 2023	Fransa'da ve Batısı Boyunca Öfke
6	The Spectator	Birleşik Krallık	6 Temmuz 2023	Fransız isyanlarının sona ermesine gerçekten kim yardım etti?
7	The Rio Times	Brezilya	7 Temmuz 2023	Fransa protestoların ortasında tartışmalı gözetim yasasını onayladı
8	Fars Haber Ajansı	İran	14 Temmuz 2023	Fransa'daki Ayaklanmalar Göçmenlerden Çok Otoriteye Saygısızlıktan Kaynaklanıyor

6. Bulgular ve Tartışma

Şekil 2: Haber-1 Künyesi

Gazete İsmi	Ülkesi	Haber Başlığı	Yayınlanma Tarihi
NPR	Amerika Birleşik Devletleri	Fransa, polisin bir genci öldürmesinin ardından protestolarla çalkalanıyor. İşte nedeni	1 Temmuz 2023

Haber-1, henüz protestoların bastırılmadığı dönemde çıkan bir haber metni olarak sürecin başlangıcından o güne gerçekleşen olayları tarihsel sıralamada vermiştir. Meydana gelen protestolar, 2020 yılında Amerika'da öldürülen George Floyd sonrası patlak veren protestolara benzetilmektedir. Bu benzeşim ile ırkçılık ve polis şiddeti vurgusu yapılmaktadır.

Haber-1 anlatısında yer alan temalar şu şekildedir:

- Nanterre banliyösünde bir polis memuru Nahel M. adlı bir genci öldürdükten sonra, ölümün ardından insanlar adalet çağrısı yaparken protestolar büyük şehirleri sarmış ve şiddet, yangın ve yüzlerce tutuklamanın olduğu bir isyan halini almıştır.
- Tıpkı George Floyd'un 2020'de Minneapolis'te bir polis memuru tarafından öldürülmesinin, polisin özellikle azınlıklara karşı güç kullanması konusunda yaygın bir huzursuzluğa yol açması gibi olmuştur. George Floyd'un öldürülmesi bir toplanma çağrısıdır.
- Halkın öfkelerini ve güvensizliğini artıran unsur, resmî açıklamaların ve yayılan cinayet görüntülerinin birbiriyle örtüşmemesidir.
- Nahel'i öldüren polis, ölümcül bir şiddet uygulamıştır.
- Protestolar Nahel' in trajik ölümüyle ilgilidir.
- Protestoların büyüme sebebi banliyölerde kalan azınlıkların sistematik şekilde maruz kaldıkları polis şiddetiyle ilgilidir.

- Protesto, yetkililer tarafından önce hak verilmiştir. Ardından protestoların büyümesi sonrası hasarı indirmeye dönük polis sayısı artırılmıştır.
- Protestoların ciddi bir kısmı gençlerden oluşmaktadır.
- Tiktok'ta yayılan video (Nahel' in annesinin insanları meydana çağırması) protestoları ateşlemiştir.
- Barışçıl protestoların yerini kamu bina ve mallarına zarar veren şiddet ve yıkım almıştır.
- Devlet siyasetleri bu protestoları okumada yetersizdir.

Haber-1'in, protestoların doğasını ve zamansal çizgisini oluşturmak adına çeşitli ara bağlantılarını (mantıksal anlamlar olarak bir arada gruplandırılmıştır) inşa etme sorumluluğuyla hareket eden bir anlatısı vardır. Parça parça ele alınan protestoların işleyişi, özellikle ırkçılık ve polis şiddeti bağlamında yorumlanmıştır. Bu nedenle protesto ve isyanların bu yönünün işleyişini ortaya çıkarmak, Haber-1'de temel anlatı haline gelmiştir.

Dijitalleşen iletişim Haber-1'de, kişilerarası metafonksiyonu itibarıyla etkileşimi ve değerlendirmeyi canlandırma ve duygusal tepkileri ifade etme ile ilgili konuşlandırılmıştır. Nahel' in annesi olduğu iddia edilen kadının Tiktok' ta viral şekilde yayınlanan "Herkes gelsin, oğlum için bir isyana öncülük edeceğiz." cümlesi, protestoları etkinleştiren bir söylem olmuştur. Bununla birlikte Facebook merkezinin "Bu şiddeti durduralım" ve "Nahel' in anısını bu şekilde onurlandıramayız." açıklamaları aksi söylem yapıları olarak inşa edilmiştir. Söylemler, belirli sosyal gruplara ait inanç ve değerler kümesi olan ideolojiler tarafından beslenir (Machin & Mayr, 2012). Çeşitli sosyal medya mecralarında (Facebook, Twitter, Tiktok, Telegram vd.) yayılan protestoları besleyen görüntü ve videoların ideolojik işlevleri, protestocuları birleştirici etkinlikte ve paylaşılabılır olma eğiliminden kaynaklı sosyal semiyotik bağlama oturmaktadır. Oluşturdukları sosyal yapılar ve süreçlerde bireylerin veya grupların üzerindeki etkisini artıran bu bağlam,

Barker & Jane (2016)'in “çevrimiçi alevlendirme (s. 365)” olarak ifade ettikleri kavrama karşılık gelir.

Haber-1’de internet ve sosyal medya aracılığıyla edinilen bir “hakikat” (resmî açıklama ile güvenlik kamera görüntülerinin çelişmesi) söz konusudur. Bu çelişkinin alevlendirdiği öfke sunumuna, haber metni hak verir. Enfokrası düzeninde, duyguların eşlik ettiği düşünce ortamı vardır. Mantık, akıl ve zamanla bulunan anlam, yerini; devamlı akan bilgiye ve duygulanıma (öfke) bırakmıştır. Viral enformasyon (Herkes gelsin, oğlum için bir isyana öncülük edeceğiz) internet ve sosyal medya aracılığıyla manipülatif bir niyete evirilebilir. Başlangıç noktası “hakikatle” başlayan protestolar enfokrası düzeninde, çok geçmeden demokrasiden uzakta, yıkıcı bir hal almaya başlar.

Şekil 3: Haber-2 Künyesi

Gazete İsmi	Ülkesi	Haber Başlığı	Yayınlanma Tarihi
Deutsche Welle	Almanya	Avrupa'nın aşırı sağ, Fransa'nın huzursuzluğundan nasıl yararlanıyor?	5 Temmuz 2023

Haber-2 başlığı, mevcut protestoları “Fransa'nın Huzursuzluğu” olarak tanımlamıştır. Bu “huzursuzluk” oluşumu özellikle; Almanya, Macaristan, Polonya, İsveç veya İtalya gibi ülkelerde sağcı güçler şimdiden önemli kazanımlar elde etmesinin söz konusu olduğu vurgulanmaktadır. Kazanımı, öldürülen gencin göçmen olmasıyla ilişkilendirilerek Avrupa'daki sağcı politikacıların, sosyal medyayı yabancı düşmanlığı ve mülteci, göçmen düşmanlığıyla doldurmak ve daha sıkı göç politikaları çağrısı yapmak olarak ifade edilmiştir. Haber-2, bu temel düşüncede yer alan belirli iddialar arasında nedensel ilişkiler kurmanın yanı sıra iddiasının nesnesini kanıtlamayı, açıklamayı ve hatta (yeniden) inşa etmeyi sağlayan bir anlatıya sahiptir.

Haber-2 anlatısında yer alan temalar şu şekildedir:

- Protestolar, Avrupa siyasetinde radikal sağcıların ırkçılık ve göçmen karşıtlığı retoriğini besleyen konumdadır.
- Nahel' i öldüren polisin ailesi için başlatılan fon kampanyasının hızla yayılması ve katkının yoğun olması, endişelenmeyi gerektiren bir konudur.
- Göç, Almanya'da "şiddet ve kamu düzenine tehdit" ile bağlantılı olarak algılanmaktadır. Nahel Merzouk Protestoları bu düşünce ekseninde değerlendirilmektedir.
- Sosyal medya, ırkçılık ve göçmenlik karşıtlığının bolca yer aldığı mekândır.
- Polonya ve Macaristan'da, protestolar gerekçe kılınarak (araçsallaştırmak) mevcut Avrupa Birliği göç politikalarını eleştirmektedirler.
- Sağcı medya, göçmenlik karşıtlığını derinleştirmek adına protestolarla ilgili yer verdiği haberlerde özellikle "genç ve yabancı protestocular" a odaklanarak -potansiyel gücün- kuvvetine vurgu yapıp polis ve kanun tarafından alınan "sert önlemleri" normalleştirmektedir.
- Aşırı sağ söyleminde yer alan göçmen karşıtlığına dair "duygular"; karma ırk, göçmen seli, nüfus mübadelesi kavramları ile ifade edilmektedir.
- Macaristan'da hükümete yakın medya, protestoları yakında takip etmektedir ve medyada "ırkçılık ve göçmen karşıtlığı" konularına özellikle değinilmeyerek tarafsızlık yapılmaktadır.
- Şiddetin her türüsüne karşı olunmalıdır ama buna sebep olan etmenler de objektif şekilde değerlendirilmelidir.

Başlığa uygun biçimde şekillenen anlatıda, sağcı söyleme dair değerlendirmelerde, protestoları proaktif okumalar yaparak sağcı söylemin mevcuttaki siyaset için, “ırkçı ve göçmen karşıtlığı” üzerinden yapılandırılması gerekliliği vurgusunu öne çıkarmaktadır. Bu vurgudaki tonlamada yer alan yorumlama eyleminin söylemsel pratiğinde: göç, göçmen, gençlik, sosyal medya, ırkçılık ve kamu düzeninin tehdidi anahtar kavramları yer almaktadır. Haber-2 bu anahtar kavramların inşasındaki boyut eksikliğini öne sürerek sağduyu performansı göstermeye çalışmıştır. Yeni bir retorik üreten Haber-2, sağduyu performansında ve ne olup bittiğine, gerçekleşen protesto eyleminin doğasına atıfta bulunarak protesto katılımcılarının ilişkileri, rolleri ve görelî statüleriyle ilgili eleştirel bakışa çağrı anlatısını öne çıkarmıştır.

Dijitalleşen iletişim, Haber-2’de: sosyal medya aracılığıyla toplanan bağış, *#FranceHasFallen* gibi hashtag’ler, *Aşırı sağcı Almanya İçin Alternatif partisinin (AfD) temsilcileri, Alman kolluk kuvvetleri ve yargısı tarafından “sert bir baskı” çağrısında bulunmak için sosyal medyaya yönelmesi* şeklinde cümleler ile kendini göstermiştir. Sosyal medya aracılığıyla ulaşılan kitle, iletişim hızlılığı ve yönlendirilebilir yanıyla metinde işlenmiştir. Sosyal medyanın olumlu ve olumsuz tarafları hakkında güçlü bir şekilde kutuplaşmış kamusal tartışmadan uzakta bir söylem yapısı hâkimdir. Sosyal medya, Haber-2 metninde bahsi geçen kurum ve devletlerin, ikna edici retorliğini besleyen bir yerde durmaktadır.

Enfokrazi düzeninde siyasal kimliklerin sunumu, enformasyon savaşı haline gelir. Bu savaşta sahte içeriklerin üretim maliyeti neredeyse sıfırdır. Hızlı ve ücretsiz şekilde kurulan hesaplardan yayılan, gerçekliği sorgulanmaksızın gündemi değiştiren içerikler, kamusal alandaki kural ve kaidelerden uzakta yeni bir gerçeklik yaratır. Haber-2 metninde eleştirilen yanıyla, aşırı sağ söyleminde *karma ırk, göçmen seli, nüfus mübadelesi* kavramları ile gerçeklik duygulanım üzerinden üretilir. Bu gerçeklik, enfokrazi düzeninde dijitalleşen alanlarda var olan “yankı odaları” (Chul Han, 2022, s. 32) oluşturur ve kendi görüşünü besleyen içeriklerden başka

enformasyon almayan ergen zihinlerin algoritmik kişiselleştirilmiş alanlarına hapseder. Bu dijital hapisaneler, kamusal alanın da bitişi anlamına gelir. Duygulanımın eşlik ettiği zihin ise, rasyonaliteyi öldürür.

Şekil 4: Haber-3 Künyesi

Gazete İsmi	Ülkesi	Haber Başlığı	Yayınlanma Tarihi
The Telegraph	Birleşik Krallık	İsyanlarda sosyal medyayı 'kesme' önerisinin ardından Macron, Kim Jong-un ile karşılaştırıldı	5 Temmuz 2023

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, haber başlık ve içeriğinde totaliter rejimi ile bilinen Kuzey Kore Lideri Kim Jong' a benzetilmiştir. Bu benzetimin dayanağı Haber-3'ün, "Sosyal medya, demokrasinin çok sesli ortamını sağlayan bir zemindir." ön kabulünde yazılmış bir haber metni olmasıyla ilişkilidir. Tümdengelimli bir sistemde yazılan haber metni, herhangi bir alternatif teoriden uzakta problem sunumu yapmıştır. Problem, devlet yöneticisinin sosyal medyayı kısıtlama önerisidir. Bu öneri, totaliter rejimi çağrıştıran bir söylem yapısına sahiptir.

Haber-3 anlatısında yer alan temalar şu şekildedir:

- Macron'un, isyanları (protesto) durdurmak adına sosyal medyaya (*Snapchat ve TikTok gibi platformları*) kısıtlama getirmek istemesi, totaliter Kim Jong' u çağrıştırmaktadır.
- Macron'a göre huzursuzluğu (protesto) derinleştiren, sosyal medya platformlarının *siddet ve yağmayı organize etmek ve teşvik etmek* için kullanılmasıdır.
- Sosyal medyayı kapatma fikri, *demokrasinin ona karşı kullanılan araçlardan daha güçlü olduğu fikrinden vazgeçmek* anlamı taşımaktadır. Yani sosyal

medyanın kapatılması, sosyal medyanın demokrasiden “daha güçlü” olduğu anlamını taşır.

Haber-3 metni, protestoların önemli bir boyutu olan sosyal medya ve buna dair yapılan siyasete yorum getirmiştir. Etkili muhalefet bir paradigma kaymasını ve zaman içinde yeni düzenlemeler ve uygulamaların kurulmasını kolaylaştırabilir. Bu bağlamda demokrasi düşmanı (protestoların yaygınlaşmasını kolaylaştıran) sosyal medya argümanına karşı; demokraside çok sesliliği sağlayan sosyal medya muhalefeti daha baskın hale gelmiştir. Zamanla oluşan bu baskınlık politikada yer alan “sansür, kapatılma” ataklarıyla bağlantılı belirli söylem türlerini geri planda bırakmaktadır.

Dijitalleşen iletişim Haber-3’te, kısıtlanması veya kapatılması (karartılması) halinde demokrasinin zarar göreceği ve dijital platformlarda düşüncelerin özgürce ifade edilmesinin uygunluğu iddiasındadır. Bunun yanında dijitalleşen iletişim, fikir farklılıklarının ara yüzlerinde boşluklar, uyumsuzluk ve gerilim bölgeleri yaratarak uzlaşma olmaksızın terörizmi (siddet ve yağmayı organize etmek ve teşvik etmek) beslemektedir. Macron’ un hassas içeriği silmeye çağırması ve şirketleri “sorumluluk ruhuna” daveti, devlet ve kurumların (şirketlerin) yapılaşması bağlamındaki örgütlenme alt yapısı ve paradigmanın iç içe geçtiğinin açıkça göstergesidir. Bu göstergenin en büyük aracı ise dijitalleşen iletişim ile şekillenmiştir.

Haber-3 metninde “İnternet ve sosyal medya, demokrasinin çok sesliliğini sağlayan kamusal alandır” iddiasını taşır. Tam aksi iddiada yer alan enfokrası, dijitalleşmeyle birlikte gelen enformasyon çağında demokrasinin yerini alan düzen olarak kendini gösterir. Bu düzende atomize (çoklu) ve bencil kimliklerin üretimini besleyen sosyal medya, kamusal alanın ortak paydasını oluşturmaktan çok uzaktadır. Ötekinin sesinden bihaber, yankı odalarında vakit geçiren erginleşmemiş zihin yapıları; empati yoksunluğu ve filtre balonları (Chul Han, 2022, s. 33) nedeniyle

ufku daraldığı için oluşan pratiklerde artık demokrasi düzeni yoktur.

Şekil 5: Haber-4 Künyesi

Gazete İsmi	Ülkesi	Haber Başlığı	Yayınlanma Tarihi
Tipp Insights	Birleşik Krallık	Fransız İsyanları Toplumdaki Derin Bölünmeleri Açığa Çıkıyor	6 Temmuz 2023

Haber-4 metni, Nahel Merzouk Protestolarının değerlendirmesinde kurum ve aktörlerin ikilikler yaratarak yeni söylem kalıplarının ortaya çıkması gerekliliği üzerinde duran bir metindir. Öldürülen Nahel için “Fransız vatandaşı” vurgusu, metni belirleyici bir zemine taşımaktadır. Sosyolojik veya bağlamsal bir körlük riskini ortadan kaldırmak adına objektif bir söylem üretmeye çalışan metin, ülke siyasetinin Nahel Merzouk Protestolarını değerlendirme başarısızlığını “resmi renk körlüğü politikası” olarak ifade etmiştir.

Haber-4 anlatısında yer alan temalar şu şekildedir:

- Nahel Protestoları, “ırkçılık”, “İslamofobi” ve “sosyal eşitsizliği” vurgulamaktadır.
- Protestolar, hükümetin politikalarından kaynaklı eylemlerine ve reformlarına karşın halkın öfkesini ve anlaşmazlığını etkili bir şekilde gösteriyor.
- Protestoların doğasındaki değişimin (şiddetin giderek artması) görünür sebeplerden biri polis şiddetidir.
- Fransız toplumundaki bölünme açık ortadadır.
- Bölünme göstergelerinden biri olan toplanan bağış programlarında, Nahel’ i öldüren polisin kampanyada daha çok para toplamasıdır (Nahel için toplanan bağış miktarı daha azdır).
- Sosyal medyanın popülaritesi, ülkedeki bariz servet uçurumu, Ukrayna savaşının daha da kötüleştirdiği

artan yaşam maliyeti ve Covid salgını bölünmeyi derinleştirmiştir.

Haber-4 metninde gerçekliğin çok seviyeli, birbiriyle ilişkili dokusunu tanımlamak için uygun olan dili, karşıt görüşleri birlikte vererek inşa etmeye çalışmıştır. Yine de Haber-4'ün diyalojik doğası, tamamen objektif olmaktan uzaktır. Haber-4'e göre ülkede görülen ve herkes tarafından tam olarak savunulmayan parçalanma, ülkenin siyasetine mal edilmiştir. Metindeki diğer temsili seçenekler, bu temel düşünceyi aydınlatmaya yardımcı olmuşlardır.

Dijitalleşen iletişim Haber-4'te, sosyal medya popüleritesi olarak ifade edilmiştir. Bu ifade, sosyal medyanın gerçek işlevsel kategorilere atıfta bulunurken aynı zamanda moda uygun dil biçiminde soyutlamada bulunmaktadır. Söz konusu popülerlik ideolojiktir. Bu popülerlik, sosyal medyanın geri bildirim mekanizmaları tarafından etkinleştirilen söylemlerin suça ortak doğasını tartışmalı bir şekilde arttırmıştır. Bu bağlamda protesto görüntülerinden yağma ve kundaklama videolarının kısa formları (reels), sokağa çıkmayı cezbettirmiştir.

Dijitalleşme, söylemsel çerçevenin yakalayabileceğinden çok daha fazla enformasyon üretir (Chul Han, 2022, s.39). Söylemin üretiminde yer alması gereken süreçler ise yerini; hızlı ve çoklu, kamusal düzenden uzak, gerçekliğini kendi üreten duygulanımlara bırakmıştır. Rasyonaliteden uzakta yapılan eylemler; demokrasinin zarar gördüğü, veri tarafından yönlendirilen enfokrası düzenini oluşturacaktır. "Sosyal medyanın popüleritesi" olarak sunulan anlatıda, olgusalıktan kopmuş bir evren (Chul Han, 2022, s. 47) anlamı çıkartılabilir.

Şekil 6: Haber-5 Künyesi

Gazete İsmi	Ülkesi	Haber Başlığı	Yayınlanma Tarihi
The Free Press	Birleşik Krallık	Fransa'da ve Batısı Boyunca Öfke	6 Temmuz 2023

Haber-5, Nahel Merzouk Protestoları'nı daha geniş düzeyde ele alarak Batı Dünyası'nı tarihsel olarak anlatmış ve belirli dış grupların (ırkçılık ve Müslüman asimilasyonu) siyasi ve sosyal dışlanmasına yol açan farklılığın söylemsel inşasını analiz etmiştir. Analiz, protestoları gerçekleştiren birey veya grupların kimliklerine atıfta bulunarak politika uygulayıcılarını birleştiren bir özellik taşımaktadır. Batı olarak ifade edilen ülkelerden; Birleşik Krallık, İspanya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Yeni Zelanda, Hollanda, Almanya, İsrail'de son yıllarda meydana gelen kitlesel protestolara atıfta bulunmuş ve egemen olanın nerede bozulduğunu sorarak haber metni, protesto söylemindeki çatlak ve kırılmalara yönelmiştir.

Haber-5 anlatısında yer alan temalar şu şekildedir:

- Nahel Merzouk Protestoları'nın hasarı, 5.000'den fazla arabanın yanması, 1000'den fazla binanın yağmalanması ve yaklaşık 250 polis karakolu saldırıya uğramasıyla 750'den fazla polis yaralanmasıdır. Toplam 1,1 milyar dolar zarar bildirilmiştir.
- Nahel Merzouk Protestoları, 2020 yılında Amerika'da öldürülen George Floyd cinayetinden farklıdır.
- Farklılığı anlamak için; yoksulluk ve yabancılaşma, sosyal medya ve sömürge sonrası paradoks boyutlarına bakmak gereklidir.
- Yoksulluk ve yabancılaşma boyutunda, banliyölerde kalan farklı milletlerin fırsat eşitsizliği söz konusudur. Burası en küçüğü 12 yaşında olan protestocuların çıktığı banliyölerdir.
- Sosyal medya boyutunda, banliyölerde kalan gençlerin sahip oldukları tek şey olduğu vurgusu yapılır. 20 milyon Fransız kullanıcıya sahip olan Telegram veya Snapchat aracılığıyla isyan organize edildi. Banliyö dışındaki insanları cezbeden yanıyla (hakkında bir şeyler bildikleri ama kendilerinin

nadiren göz ucuyla görebildikleri bu dünyaya açılan bir pencere sunması, amaçsız ve orjistik atmosfer sunumu) isyanı büyötmüştür.

- Sömürge sonrası paradoks boyutu ise, Fransa'nın, Fas ve Cezayir'den gelen petrol ve doğal gaza büyük ölçüde bel bağlaması sonrası yerel halkın fakirleşmesidir. Yerel halkın Fransa'ya göcmeleri sonrası, Fas ve Cezayir milliyetçi rejimler tarafından geri dönmelerinin savaş sebebi olacağı düşüncesinin, on yıllar boyunca sürekli ve tehlikeli bir şekilde büyüyen Fransa'ya karşı öfke ve kin halinin almasıyla ilişkilidir.

Fransa'da uzun süredir protestolar farklı konularla kendini göstermektedir. Haber-5 metni; Batı'da "Kitlese Protestolar" olarak ifade edilen bu hoşnutsuzluk durumunun tasvirini yaparak gerekçelerini sıralamış ve Fransa dâhilinde Batı toplumunun son yüz yılda ne kadar geliştiğini, çok fazla başarılar imza attığını hatırlatarak anlatısını tarihsel düzlemin "tesellisine (ikna retoriği)" oturtmuştur. Artarak devam eden *kitlese isyanlara dair çıkış yolu, sükül etmekten* geçmektedir. Görüş ve öneri formülündeki "*sükül*" vurgusu ile haber metninde yer alan değerlendirme sisteminin tutarlılığı, toplumun içinde boğulabileceği tehditkâr bir anlam krizi (*anlam için can atmak*) açısından olağan metafordur.

Enfokrası, söylem pratiğinin öldürüldüğü bir düzendir. Haber-5 metni, kürese protestoları "*insanlığın anlam için can atması*" olarak tanımlasa da enfokrası düzeninde anlam yitirilmiştir. Buna bağlı olarak rasyonalite ve söylem pratiğinden uzakta (*amaçsız ve orjistik atmosfer*); kopuk ve başkalığı barındırmayan uzlaşmaz kimliklerin "Hakikat Krizi (Chul Han, 2022, s. 47)" söz konusudur. Chul Han (2022, s.50) tarafından dijitalleşmenin patolojik bir fenomeni olan, gerçeklik karşısında nihilist tutum (*hakkında bir şeyler bildikleri ama kendilerinin nadiren göz ucuyla görebildikleri bu dünyaya açılan bir pencere*) ise bu süreci besleyen önemli bir etkindir.

Şekil 7: Haber-6 Künyesi

Gazete İsmi	Ülkesi	Haber Başlığı	Yayınlanma Tarihi
The Spectator	Birleşik Krallık	Fransız isyanlarının sona ermesine gerçekten kim yardım etti?	6 Temmuz 2023

Soru cümlesi ile başlık atılan Haber-6, Nahel Merzouk Protestoları için “Fransız İsyancıları” ifadesini kullanmıştır. Protestocuları; isyancı, kundakçı, vandal kelimeleri ile tanımlamıştır. Dijitalleşen medya metinlerinde, kamusal tartışma özelliği olan anekdotal kanıtlar kullanılır. Haber-6’nın anekdotal kanıtı, uzman görüşlerinin yanında protestocuları küçümseyici ifadeleri ile metinde kendine yer bulmaktadır. “Genç serserilere yatak odalarına dönmeleri” ve “Çocukların birkaç gün çılgınca oynamasına izin verdiler” ifadeleri ile protestocuların yaşça küçüklüğünün acizliği vurgulanmıştır. Bu vurgu ile protestocuların eylemine dair farklı anlam oluşturma pratiği kullanılmıştır. Asimetrik güç ilişkisi oluşturan uyuşturucu baronlarının varlığı, devlet kuvvetlerinden daha etkin bir konumda değerlendirilmiştir.

Haber-6 anlatısında yer alan temalar şu şekildedir:

- İsyancıların (protesto) durdurulmasını sağlayan “gerçek” güç, uyuşturucu baronlarına aittir.
- İsyancıları (protesto) yapan gençler; yönlendirilebilir, asi, vandal ve vasıfsız bir kimliklerdir.
- İsyancılar (protesto) uyuşturucu ticaretine engel olduğu için (çok fazla polisin sokakta olması ticarete engeldir) isyancıların devam etmesi, uyuşturucu satıcıları tarafından istenilmemiştir.
- İsyancıları (protesto) bastırmaya gayret eden yıpranmış polis memurlarıyla canını dişine takan Macron’dur ama yeterli olmamıştır.

- Özellikle Marsilya’da uyuşturucu bağlantılı çetelere devlet müdahalesi mümkün değildir (*Müdahale etme fikri çalgnlıktır*).
- Ülke siyasetinde Devlet Başkanı dâhil, kurumların işbirliği yapması gereken uyuşturucu çeteleri vardır.

Haber-6 metni, protestoların söylem yapısındaki çıkarımları inşa etmeye çalışmıştır. Bu söylem inşasında, “uyuşturucu ticaretinin (çete, baron) kuvveti” temel anlatıdır. Uyuşturucu satıcılarının kamu güvenlik güçlerinden daha etkin olması nedeni ile devlet siyasetindeki gerçekliğin yeniden incelenmesi gerekmektedir. Yeterli bir bilgi biçimi olarak sunulan bu gereklilikte, hükümetin sorumluluğuna değinilmemiştir. *Yıpranmış polis memurlarıyla canını dişine takan Macron*, eleştiriden ve bu düzenden sorumlu değildir. Eleştirel söylem analizinde yeniden bağlamsallaştırma olarak kullanılan bu stratejide, “silme (Leeuwen, 2008, s. 19)” kavramı ön plana çıkmaktadır. Haber-6 söyleminde yer alan sosyal pratiğin silinmesi (uyuşturucu çetelerinin yoğun ve aktif varlığının, siyaset ayağındaki Macron Hükümeti’nin sorumluluk payının ele alınmayışı) gazetenin politik görüşüne uygunluk açısından tercih edilmiştir. Dijitalleşen iletişim Haber-6’da, çıkarlar arasındaki (devlet-çete) ilişki ve çelişkilerde arka planda işlendiğinden görünür değildir.

Enfokrası düzenindeki bağımlılıklar, tüm iktidar sistemlerinde olduğu gibi, boyun eğdirmek adına kullanılan bir yöntemdir. Porno ya da oyun bağımlısı olan birinin iktidara isyan edememesi (Chul Han, 2022, s.52) durumu, uyuşturucu kullanımı için de söz konusudur.

Şekil 8: Haber-7 Künyesi

Gazete İsmi	Ülkesi	Haber Başlığı	Yayınlanma Tarihi
The Rio Times	Brezilya	Fransa protestoların ortasında tartışmalı gözetim yasasını onayladı	7 Temmuz 2023

Haber-7, Fransa'da 5 Temmuz 2023 tarihinde onaylanan 2141 sayılı Kanun ile ilgilidir. Gözetim Yasası olarak nitelendirilen bu kanun, meclisten geçmiştir. Bu kanuna göre; telefonları, bilgisayarları, dizüstü bilgisayarları, arabaları ve diğer bağlantılı nesnelere kapsamakla birlikte mahkeme kararı olmadan şüphelilerin coğrafi konumlarının belirlenmesine izin veren terörist faaliyetler ve diğer suçlardan şüphelenilen kişilerin ses ve görüntülerini kaydetmek için kişilere bildirimde bulunulmadan uzaktan etkinleştirilme hakkı tanıyan geniş çapta düzenlenmiş, dijitalleşen alanları kapsayan kanundur.

Haber-7 anlatısında yer alan temalar şu şekildedir:

- 2141 sayılı Kanun endişe vericidir.
- Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron Hükümeti'nin destekçileri yasaya geniş destek sağlamasıyla yasa kabul edilmiştir.
- Bu durum, suçların muğlak doğasının potansiyel kötüye kullanım ve medeni hakların ihlali anlamına gelmektedir.
- Mevzuat Kongre'de gecikmelerle karşı karşıya kalsa da Nahel Merzouk Protestolarının hızlı yayılımı sonrası değişen fikir nedeniyle meclisten geçmiştir.

Haber-7 metninde protestolarda aktif olarak kullanılan dijital iletişimden bahsedilmese de görünen durum, dijitalleşmenin aslında derin bir ideolojik ürün olmasıdır. Aynı zamanda bu ideolojiyi, yeni bir toplumsal düzeni meydana getirme siyasetiyle ilişkilendirmektedir. İdeolojinin beslendiği yer ise dijitalleşmenin kendini gösterdiği alanlardan iletişim, toplumsal değişim ve özel hayatın dönüşümüdür. Bu bağlamda metinde işaret edilen yaklaşım, ideolojik ve politik davranışları eleştirmektedir.

Enformasyon rejiminde disiplin rejiminin sınırlayıcı ortamları açık ağlara dönüşür (Chul Han, 2022, s.10). Dijital enformasyonun bu hali, iletişimi gözetim haline getirir. Gözetim vurgusu Foucault, George Orwell ve Huxley'in tanımladığı disiplin rejiminden farklı

olarak gözetlenmekten uzak bireyler özgürce hissederek var olurlar. Bu özgürlük ise gözetimin birleştiği momentte tahakkümü kusursuzlaştırır (Chul Han, 2022, s.10). Haber-7 metninde geçen gözetim araçları; telefonlar, bilgisayarlar, dizüstü bilgisayarlar, arabalar ve diğer bağlantılı nesnelere.

Şekil 9: Haber-8 Künyesi

Gazete İsmi	Ülkesi	Haber Başlığı	Yayınlanma Tarihi
Fars Haber Ajansı	İran	Fransa'daki Ayaklanmalar Göçmenlerden Çok Otoriteye Saygısızlıktan Kaynaklanıyor	14 Temmuz 2023

Haber-8, Nahel Merzouk Protestoları' nın değerlendirmesini otorite problemi üzerinden yapmıştır. Otorite problemi, göçmen krizinden önce gelmektedir. Haber-8, göçmenler ile Fransız halkı arasındaki kopukluk veya karşılıklı eksikliğine ilişkin daha önceki haber yorumlarını yansıtan şekilde metinde yer vermiştir.

Haber-8 anlatısında yer alan temalar şu şekildedir:

- Fransa'da ayaklanmalar (protesto) göçmen akınından önce, otorite problemiyle ilişkilidir.
- Otoritesiz olan genellikle gençlerdir.
- Protestolarda, önemli bir kısmı reşit olmayan 4.000'den fazla kişi gözaltına alınmıştır.

Haber-8 metnine göre Fransa'nın karşı karşıya kaldığı temel sorunlardan biri -materyalin görünmezliği- "otorite saygısızlığı" bu metinde eleştirel olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede tek boyut, gençliktir. Devlet otoritesinin nerede ve neden bozulduğu, çatlak ve kırılmalara sebep olduğuna dair bir değerlendirme yoktur.

Sürekli enformasyonun üretilip tüketildiği iletişim çılgınlığı, insanları yeni bir ergin/reşit olmama hali içinde bir arada tutmaktadır (Chul Han, 2022, s.21). Haber-8, reşit olmayanların protestolarda çok fazla olduğunu "itaat" üzerinden değerlendirse de, enfokrazi düzeninde kamusal alanın cezalandırıcılığı (itaat

beklentisi) yoktur. Çünkü enfokrasi düzeninde enformasyona dayalı eğlence formatlarının viral yayılımı ve çoğalım hali, kamusal alanı öldürür. Haber-5'te belirtildiği gibi protestoların "*cezbeden*" yani, Snapchat ve Telegram gibi sosyal medya uygulamalarının aracılığı ile protestoların "eğlenceli" sunumu söz konusudur.

Sonuç

İnternetin yaygın kullanımı ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle dijitalleşen iletişim, insanlık için yeni bir anlatım olanağı olmuştur. Fiziksel bir alan gerekmezsin makine ve bilgileri birbirine bağlayan bu sistemde kaynaklar, toplu olarak paylaşılmaktadır. Çok fazla kaynak paylaşımı, enformasyon çağını başlatmıştır. Enformasyon akışı; hızlı, yoğun ve değişken yapıdadır. Farklılaşan toplumsal düzenin sebebi olan enformasyon, akademik çalışmalarda üzerinde tartışılan bir hakikat parçası halini almıştır. Enfokrasi (Chul Han,2022), enformasyonun hâkim olduğu toplumsal düzendir. Demokrasiyi yıkan Enfokrasi düzeninde, söylem yoktur. Dijitalleşen platformlarda içsel bir ihtiyaçla kendilerini teşhir eden bireyler vardır. Sosyal ilişki ve kimlik arayışındaki birey için, dijitalleşen platformlar kaçınılmaz bir anlatım olanağı halini alır. Enfokrasinin tahakkümün araçlarından neoliberal iktidar teknikler kullanılarak, bireyler tahakkümün farkında olmaksızın, özgür olduklarına inanırlar. Chul Han (2022), enformasi tarafından tahrip edilen demokrasinin zarar gören taraflarını: insan ilişkileri, kamusal alan, söylem yapısı ve pratikleri, hakikat arayışının farklılaşması ve insanın bilişsel yapısı olarak ele alır. Demokrasinin yerini alan enfokrasi sisteminde, tahakküm araçları şeffaftır. Bu şeffaflıktan bireye; özgür, otantik ve yaratıcı kendilik algısı oluşturulur.

Açıkça politik bir duruş sergileyen eleştirel söylem analizi, dilbilimcilerin geleneksel olarak yalnızca söylemi incelemelerinin yetersiz olduğu iddiasından yola çıkar. Eleştirel söylem analizi, dile "sosyal bir olgu" olarak yaklaşır. Eleştirel söylem analizine göre, iktidarın devreye girdiği yerde bazı söylemler öncelik ve ayrıcalık

kazanır. Dil ile oluşturulan tahakkümün peşinde analizde, gizli/açık ideolojiyi açığa çıkarmaya çalışır. Bu çalışmada analiz için, Fransa'da 27 Haziran 2023 tarihinde trafikte bir polis tarafından öldürülen 17 yaşındaki Nahel Merzouk sonrası başlayan protestoları konu edinen haber metinlerinden sekiz adet haber seçilmiştir. Seçilen haberlerde "dijitalleşen iletişim" ve "enfokrası" kavramını önceleyerek analiz yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre haber metinlerinde baskın anlatılarda kullanılan anahtar kelimeler: polis şiddeti, ırkçılık, dijitalleşen iletişim ve ulusların geliştirdiği (Batı toplumu) geleceğe dair belirsizlik korkusu olarak sıralanabilir. Polis şiddeti, ulusların kendi kimliğini ve güvenliğini korumak adına patolojik tepkilerinden biri olarak değerlendirilir. Bununla birlikte Batı sömürsünün, özellikle tarihsel düzlemdeki sonuçlarından olan göç ve göçmenlik durumu, yeni bir Batı politikasının oluşturulması gerekliliğini ön plana çıkarır. Haber-2, Haber-4 ve Haber-5'te bu gereklilik sunulmuştur. Dijitalleşen iletişim, örneklemdaki haber metinlerinde olumlu ve olumsuz yanlarıyla ele alınır. Haber-1, Haber-2, Haber-4, Haber-5 anlatısında yer verilen ortak düşüncede, protestonun ateşlenmesini sağlayan ve büyümesine neden olan sosyal ağlar söz konusudur. Haber-3 ise olumsuzluğun yayılımını sağlayan sosyal medya ile birlikte sosyal medya çok sesliliği besleyen bir zemindir savında bulunur. Ulusların (Batı toplumu) geleceğe dair taşıdıkları belirsizlik korkusu, uygun göçmen politikası oluşturamamanın yanında enformasyonun tahrip etmesi olası olan demokrasi düzenine (Haber-3, Haber-6, Haber-7 ve Haber-8) ilişkindir.

Dijitalleşen iletişim, sadece iletişim formlarında meydana gelen değişiklik meselesi değildir. Artan enformasyonun kontrolden uzak yapısı, kitlelerin duygulanımlarının ateşleyicisi ve güç ilişkilerinde oluşturduğu asimetrik yapılaşmayı beslenen tarafıyla otorite meselesi göstergesidir. Farklı ulusların küresel olarak baskın kök ve rotalara sahip anlam potansiyelleri; dijitalleşen iletişim ile tahsis edilen kaynakların boyutu, büyüklüğü ve kapsamı itibarıyla en güçlü olanın ve en çok finanse edilenin hayatta kalması üzerine

verdiği bir mücadele biçimini almıştır. Enfokrasiye evrilmesi olası olan demokrasi düzenindeki ulusların dijitalleşen dünya gerçeğinde, insanlık ve toplumsallığa dair kavram ve olguların nasıl reforme edileceğine ilişkin uygun görüşlerin arayışı içindedirler.

EK-1: İçerik Analizi Yapılan Haberlerin Bağlantı Linkleri

	Online Gazete İsmi	Haber Linki
1	Deutsche Welle	https://c.newsnow.co.uk/A/1187235728?-44089:30642:most_read
2	The Spectator	https://www.spectator.co.uk/article/who-really-helped-end-the-french-riots/
3	The Telegraph	https://www.telegraph.co.uk/world-news/2023/07/05/macron-compared-kim-jong-un-social-media-riots/
4	Tipp Insights	https://tippinsights.com/french-riots-expose-deep-divisions-in-society/
5	The Free Press	https://www.thefp.com/p/the-riots-in-france-and-the-west
6	The Rio Times	https://www.riotimesonline.com/brazil-news/new-multipolar-world-order/france-passes-controversial-surveillance-law-amid-protests/
7	Fars Haber Ajansı	https://www.farsnews.ir/en/news/14020423000235/Plice-Chief-Ris-in-France-Cased-by-Lack-f-Respec-fr-Ahriy-Raher-Than
8	NPR	https://www.npr.org/2023/06/30/1185394143/france-teen-police-shooting-protests-nahel

Kaynakça

- Altınbaşak İ. (2009). İnternet Reklamcılığı Ve İnternet Reklamı Ölçümlenmesi Üzerine Bir Uygulama. Ege Akademik Bakış 9(2). 463-487. 81-100.
- Avcil C. (2021). Kamusal Alanı Dijitalleşme Çerçevesinde Yeniden Okumak. International Symposium on Rethinking Alienation Beyond the Pandemic From Local to Global: The new Normal from Theory to Practice 26(103).
- Baker C. & Jane E. A. (2016). Cultural Studies: Theory and Practice. SAGE Yayınları, 1. Baskı. California.
- Berger A. A. (2016). Applied Discourse Analysis Popular Culture, Media and Everyday Life. Palgrave Macmillan Yayıncılık, 1. Baskı.

- Beyaz Özbey İ. (2022). Dijitalleşme, Sosyal Medya Ve Risk Toplumu. *İmgelem*, 6(10): 141-158.
- Bloomberg J. (2018). Digitization, Digitalization, And Digital Transformation: Confuse Them At Your Peril. <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/?sh=2c898b6b2f2c> (erişim tarihi 10 Temmuz 2023).
- Chul Han B. (2022). Enfokrası: Dijitalleşme ve Demokrasinin Krizi. Ketebe Yayınları, 2. Baskı. İstanbul.
- Çiftçi A. & Karakaş Y. (2019). Dijitalleşen Zamanın İzdüşümünde: Kimliğin, Bedenin ve İletişimin Dönüşümü. *Online Academic Journal of Information Technology* 10(37). 7-29.
- Değirmencioğlu G. (2016). Dijitalleşme Çağında Gazeteciliğin Geleceği ve İnovasyon Haberciliği. *TRT Akademi* 1(2). 591-606.
- Fairclough N. (1992). *Discourse and Social Change*. Polity Yayınevi, 1.Baskı. Cambridge.
- Flowerdew J. & Richardson E. (2018). *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*, by Routledge, 1. Baskı.
- Gürdal, O. (1991). Enformasyon: Terminolojik Yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 5(3), 116-121.
- Hakobyan A. (2020). Digitalization Of Communication And The Spiral Of Silence Theory. *WISDOM* 1(14). 19-30.
- Hari J. (2023). *Çalınan Dikkat*. Metis yayınları, 1. Baskı. İstanbul.
- İrge, N. F. (2012). Enformasyon Toplumu ve Toplumsal Değişim Sürecinde Sosyal Medya. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (17) , 63-86.
- Kamp J. & Chien Y. (2000). *The Internet as Public Space: Concepts, Issues, and Implications in Public Policy*. Acm Sığcas Computers and Society.
- Koç R. (2022). Dijitalleşen Kültür Ya Da Kültürün Dijitalleşmesi: Dijital Kültür Kavramı. *otif Akademi Halkbilimi Dergisi* 15(38). 500-513.
- Küçükvardar M. & Aslan A. (2021). Dijitalleşmenin Ekonomik, Teknolojik, Toplumsal Ve Etik Etkilerinin Uluslararası Raporlar Üzerinden Analizi. *Intermedia International e-Journal* 8(14). 21-38.
- Leeuwen T. V. (2008). *Discourse and Practice ' New Tools for Critical Discourse Analysis'*, Oxford University Press.
- LOCKE Terry (2004). *Critical Discourse Analysis*, Continuum International Publishing Group.
- Lu Y. (2019). "Self" in language, culture, and cognition. John Benjamins Yayınevi, 1. Baskı. Amsterdam.

- Machin D. and Mayr A. (2012). How To Do Critical Discourse Analysis A Multimodal Introduction, 1. Baskı.
- McCarty W. (2010). Text and Genre in Reconstruction: Effects of Digitalization on Ideas, Behaviours, Products and Institutions. OpenBook Yayıncılık, 1Baskı.
- Okay A. S. (2021). Gelenekselden Dijitale İçeriğin Üretimi Ve Dönüşümü: Dijital Habercilik Bağlamında Bir Araştırma. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Özdemir B.& Yıldırım G. (2019). Dijitalleşen İletişim Ortamlarında Kimlik İnşası Ve Benlik Sunumu: İletişim Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma 3(3). 178-191.
- Samoilenko S. V. (2022). Digitalization: Contexts, Roles, and Outcomes. Routledge Yayınları, 1. Baskı. New York.
- Sezen H. K. & Eren Şenaras A. (2022). Dijitizasyon, Dijitalizasyon, Dijital Dönüşüm Kavramlarına İlişkin Bir Değerlendirme. Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute (51). 49-59.
- Solmaz B. Ve Ark. (2013). İnternet Ve Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Uygulama. Selçuk İletişim Dergisi 7(4). 23-32.
- Weiss G. & Wodak R. (2003). Critical Discourse Analysis Theory and Interdisciplinarity, Palgrave Macmillan, 1. Baskı.

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 1 • Nisan/April 2024

ISSN: 1309-601X

AKTİVİZMDEN İDEOLOJİYE YA DA İDEOLOJİDEN AKTİVİZME: TARİHSEL SÜRECİ VE KIRILMALARIYLA FEMİNİZM

*From Activism to Ideology or from Ideology to Activism: Feminism in
its Historical Process and Ruptures*

Merve BAHADIR

Bilim Uzmanı,

Mervebahadir2242@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1963-1414

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 24.03.2024

Kabul Tarihi: 24.04.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1457973

Kaynak göstermek için:

Bahadır, M., (2024). Aktivizmden İdeolojiye ya da İdeolojiden Aktivizme: Tarihsel Süreci ve Kırılmalarıyla Feminizm.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(1): 133-151.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

AKTİVİZMDEN İDEOLOJİYE YA DA İDEOLOJİDEN AKTİVİZME: TARİHSEL SÜRECİ VE KIRILMALARIYLA FEMİNİZM

*From Activism to Ideology or from Ideology to Activism:
Feminism in its Historical Process and Ruptures*

Merve BAHADIR

Bilim Uzmanı,
Mervebahadir2242@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1963-1414

Özet

18. yüzyıldan başlayarak özellikle Aydınlanma sonrasında kadınların toplumsal hayattan dışlanmasına karşı bir mücadele alanına işaret eden feminizm bu yönüyle hem bir ideolojiyi hem de bir aktivizmi ifade etmektedir. 19. yüzyılın başlarından itibaren erkeklerle eşit koşullara sahip olmak için siyasi, sosyal, ekonomik, hukuki ve idari pek çok alanda güçlenen feminizm, tarihsel gelişim süreci içerisinde kendini oluştururken, farklı düşüncelerden, kuram ve ideolojilerden de etkilenmiştir. Bunun yanında kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yöntemlerde değişiklik yaşanması, feminizmin içerisinde farklı gelenekleri ortaya çıkarmıştır. Fakat bakış açılarının farklılık göstermesine rağmen bazı ortak konular hakkında da hemfikir olmuşlardır. Bu çalışmada feminizm, ideolojik açıdan analiz edilmiş, feminizmin farklı gelenekleri ortak konular etrafında açıklanarak bütüncül bir perspektifle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Metin bu anlamda feminizmin temel kavramlarını ve tarihsel süreçteki kırılmalarını ortaya koymayı amaçlamakta ve bunu yaparken de yöntem olarak literatür taraması ile ideolojinin kendi içerisindeki kırılmalar ekseninde de karşılaştırmalı analizden yer yer faydalanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Feminizmin Tarihsel Gelişimi, Feminist Gelenekler.

Abstract

Starting from the 18th century, especially after the Enlightenment, feminism, which points to a field of struggle against the exclusion of women from social life, expresses both an ideology and an activism. Since the early 19th century, feminism, which has gained strength in many political, social, economic, legal and administrative fields in order to have equal conditions with men, has been influenced by different ideas, theories and ideologies while forming itself in the historical development process. In addition, changes in the methods for achieving equality between men and women have led to the emergence of different traditions within feminism. But despite the differences in their perspectives, they also agreed on some common issues. In this study, feminism was analyzed from an ideological perspective, and different traditions of feminism have been explained around common issues and tried to be presented with a holistic perspective. In this sense, the text aims to reveal the basic concepts of feminism and its ruptures in the historical process. In doing so, it makes use of a literature review as a method, as well as comparative analysis by addressing the ruptures within the ideology itself.

Keywords: *Feminism, The Historical Development of Feminism, Feminist Traditions.*

Giriş

Kadın-erkek ilişkisinin çözümlenmesi noktasında bir iktidar-güç mücadelesi mevcuttur. Feminizm bu ilişkiyi irdeleyen bir ideolojidir. Antik Yunana kadar köklerini götürmek mümkün olsa da feminizmin düzenli ve toplumsal manada ön plana çıkması 19. yüzyıl itibariyle gerçekleşmeye başlamıştır. 21.yüzyıla kadar sürekli olarak gelişen, değişen bir dinamik yapıya sahip olmuştur. Kadının toplumdaki yerini ataerkil (patriyarkal) bir yapının belirlenmesine karşı olarak ortaya çıkmış ve ilk başta siyasal hak talepleri dikkat çekmiştir. Daha sonraki zamanlarda değişen şartlar ve konjonktürlere göre hak ve taleplerde değişiklikler yaşanmıştır. Bunun yanında kadın algısı da yeniden dizayn edilmiştir.

Bu çalışmada, feminizmin kavramsal kökeni ve tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu evreler açıklanacaktır. Bu süreçte kadının nasıl konumlandığı, feminizmin bu bağlamda temel amacının ne olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Feminizm içerisinde temel tartışma konularının neler olduğu paydasında feminizm gelenekleri izah edilecektir. Ayrıca feminizm geleneklerinin ayrı ayrı fikir dünyaları açığa çıkarılacaktır. Feminist geleneklerin verdikleri mücadelelerde hangi teoriden, bakış açısı ya da kuramdan etkilendikleri, içerdikleri görüşler bağlamında anlatılacaktır. Kadın-erkek ilişkilerinde cinsiyetin ve ataerkilliğin (patriyarkal kültürün) toplumlardaki konumlandırılmaları paralelinde sundukları çözümler değerlendirilecektir. Feminizmin ülkemizdeki algısı ve kısaca tarihsel olarak geçirdiği süreçler izah edilerek feminizme bilimsel bir bakış sağlanmış olunacaktır.

1. Kavram ve Köken Olarak Feminizm

Siyasal anlamda feminizm kavramının öne çıkması 20. yüzyıla denk gelmiştir ve 1960'lı yıllardan sonra günlük dilin bir parçası haline almıştır. Fakat kavramın köken olarak ortaya çıkışı geç bir döneme denk gelmesine karşın, feminist görüşleri eski Yunan ve Çin medeniyetlerine kadar götürmek mümkündür (Heywood, 2015: 239).

Feminizm Latince kadın anlamına gelen 'femine' kelimesinden türemiştir. Nispeten geniş bir tanımlama yapmak gerekirse feminizm, kadın erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir harekettir. Kadın ile erkek arasındaki ayrımcılığa karşı durmanın yanı sıra cinsler arasındaki eşitliğe vurgu yapmış, erkek merkezli dünyayı sorgulamış ve kadınların bu anlamda yerini tayin etmede çeşitli çözümler sunmuştur. Feminizm, baskı altına alınmış, kamusal alanlardan dışlanmış, toplumsal anlamda ikincil konuma itilmiş tutumlara karşın, kadınların haklarının savunuculuğunu üstlenme iddiasında bulunmuştur. Feminizm, sözü geçen tutumların tam aksinin olması gerekliliği üzerinde duran bir yaklaşıma işaret etmektedir. Bu anlamda kadın

erkek arasındaki eşitsiz tutumlara karşı tutum ve hareketler içinde gelişmiştir. Kadınların özgürleşmesini, baskıların engellenmesini, toplumsal anlamda erkekler ile eşit haklara sahip olmayı içinde barındıran bir düşünce şeklinde ilerlemiştir. Feminizm, kadın erkek arasındaki tüm ayrımcı yaklaşımların ortadan kaldırılması yolunda düşünceler üretmiş, çözümler sunmuş ve kendi içinde farklı gelenekler oluşturmuştur (Taş, 2016: 165-166).

Feminizmin bir ideoloji olarak ortaya çıkışı 17. yüzyıl İngiltere'sinde gerçekleşmiştir. Feodalitenin sona ermesi ve sonrasında kapitalizmin gelişmesi ile yeniden dizayn edilen toplumsal hayatta dışlanmış orta sınıf kadınların mücadeleleri ile ilk olarak kendini göstermiştir. Geleneksel toplumsal hayatta aile hayatı incelendiğinde, kadın aslında yaşamın ve üretimin merkezi konumundaydı. Bu anlamda kadın ile erkek arasında, statü belirleyecek derecede farklar söz konusu değildi. Fakat sanayileşme ile birlikte ailenin, kadın ve erkeğin konumu ve fonksiyonlarında değişiklikler olmuştur. Özellikle üretim fonksiyonu ile erkekler kamusal alanda belirleyici olmuşlardır. Ailenin eğitim fonksiyonu çocukları kapsamış ve kamusal alana bir şekilde dâhil edilmiştir. Böylelikle kadınlar, aile içinde kalmış ve özel alana hapsedilmişlerdir. Sanayi devrimi ile ekonomik faaliyetlerin değişmesi beraberinde toplumsal anlamda da bazı değişiklikler meydana getirmiştir. Bu değişikliklerden özellikle ikisi kadınlar için bazı eşitsizlikler barındırmaktaydı. İlki, üretimin merkezinde bulunan ailenin bu fonksiyonunu kaybetmesidir. Bu durum kadınların üretimden çekilmesi anlamını taşımaktaydı. Aile, artık özel alanı temsil etmekte idi ve kadın da bu alana dahil edilmişti. Kamusal alanda kadına yer verilmemiş ve üretim noktasında kadının yok sayılması söz konusu olmuştu. İkincisi ise, kamusal alana dahil olan erkekler vatandaşlık hakkı, seçme seçilme hakkı gibi haklar elde ederek hukuksal ve siyasi bir varlık haline gelmiştir. Bu haklar kadına tanınmamıştır. Bu yönüyle de ilk feministler siyasal haklar elde etme talepleriyle mücadele vermişlerdir (Çaha, 2010: 560-562).

2. Feminizmin Tarihsel Süreçte Gelişimi

Feminizm tarihsel süreç olarak temelde üç kronolojik dalga halinde oluşup gelişmiştir. Feminizmin ilk ortaya çıkışı olan 19. yüzyıldan itibaren 21. yüzyıla kadar bu üç tarihsel dalga kendini ortaya koymuştur. Feminizmin gelişiminde üç dalga olarak değerlendirilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bazı eylemsel, fikri ve ideolojik yaklaşım algılarının farklı olması bunda etkilidir. Ayrıca feminist grupların zaman içerisinde farklı talep ve arzularının olması da bu süreci geçirmelerinde etkili olmuştur (Taş, 2016: 166).

2.1. Birinci Feminist Dalga

19. yüzyılın sonlarından itibaren belirginleşmiştir. Burada sanayi devriminin etkisi sonucunda erkeklerin üretim sürecine doğrudan katılması ve kadınların özel alan yani ev hayatına sıkıştırılmaları etkili olmuştur. Bu anlamda erkeklerin kamusal alana dahil edilmesi, sosyal ve siyasal anlamda haklar elde etmeleri sürecini beraberinde getirmiştir. İlk feministler de bu zeminde siyasal haklar elde etmek ve kamusal alana dahil olmak için mücadele etmişlerdir. Zira kadınlar siyasal haklar elde edip kamusal alana dahil olurlarsa, hem kamusal alanda kendilerini temsil etme hakkı bulacaklardı hem de diğer geri kalan eşitsizlikleri bertaraf edebileceklerdi. Bu düşünceler ve talepler neticesinde kadınların da erkekler gibi aynı haklara sahip olması gerektiği vurgusunu yapmışlardır. Bu bağlamda, temelde ilk feministlerin ilk amacı kadın erkek arasındaki eşitliği sağlamaktır. İlk dalga feministlerin esin kaynağı, Mary Wollstonecraft'tır. M. Wollstonecraft'ın Kadın Haklarının Savunusu adlı eseri modern feminizmin ilk metni olarak kabul edilmektedir. Eserde kadınların talepleri konusunda bir çizgi mevcuttur (Taş, 2016: 166-167).

İlk dalga feminizm, erkek egemen toplumda kadınların siyasi, sosyal, ekonomik, hukuki ve eğitim gibi alanlarını içine alan bir eksen etrafında gelişmiştir. Eşitliği sağlamaya yönelik olarak ilk adım 1893 yılında Yeni Zelanda'da kadınlara siyasal anlamda seçme hakkı verilmesi ile gerçekleşmiştir. Daha sonrasında diğer ülkelerde

bu hakkı kadınlara tanımıştır. İngiltere 1918 yılında, ABD 1920 yılında, Türkiye 1930 yılında bu adımları atmıştır. Böylelikle ilk dalga amacına ulaşmış ve artık talep edilen haklar ikinci dalga feminizmi ortaya çıkarmıştır (Heywood, 2015: 240).

2.2. İkinci Feminist Dalga

Bu dalga, kadınların yalnızca siyasal haklara sahip olması değil, temelde kadının özgürleşmesi fikriyle şekillenmiştir. 1960'lı yılların başlarında şekillenmeye başlayan bu dalga, kadın erkek arasındaki eşitliği sağlamaktan ziyade, kadını erkekten ayırma düşüncesi ile perçinlenmiştir. Kadının erkekten ayrı ve farklı bir cins olduğunu kabul edip üzerine kadının öz farklılıklarıyla özgürleşmesi temeli üzerinde durmuşlardır. Cinsiyet ayrımının temelde olduğu ikinci dalga feministler, hem siyasi hareket olarak hem teorik tartışmalarla hem de fiilen siyasi eylemlerde gelişme göstermiştir (Heywood, 2015: 241).

Bu dönemde feministler, bir grup kadın için değil tüm kadınlar için mücadeleye girişmiştir. Erkeklerle eşitlik sağlayıcı mücadeleden sonra kadınların kendilerinin farkına varması neticesinde, aslında kadın algısının cinsiyetten ziyade içinde bulunulan toplumun ataerkil tutumu yüzünden kaynaklandığını ortaya koymuşlardır. Böylece cinsiyet ayrımının ataerkil bir yapıdan kaynaklandığı keşfedilmiştir. Bu konuda öncü olan Simone de Beauvoir'dir, "Kadın olunmaz kadın doğulur" sözü algıyı açıklama noktasında hayli önemlidir. Tüm kadınlar için mücadeleye girilen bu dalgada, farklı kültürlerde farklı yaşam tarzlarında bulunan kadınların birbirlerini tanıması ve bu sayede bir bilinç yükseltme durumu da söz konusu olmuştur (Kepekçi, 2012: 69). Ayrıca aynı dönemde kadınların taleplerine bakıldığında, yıllarca cinsel bir obje olarak görülen kadınların, özellikle bedensel anlamda kürtaj hakkı gibi hak talepleri de söz konusu olmuştur. Bedenlerinin erkek hegemonyası altından kurtulmasına yönelik arzuları öne çıkmıştır. Siyasal anlamdaki mücadeleye de devam

eden feministlerin, bu dönemde en temel işlevleri, ataerkil yapıyı ortadan kaldırmak yönünde olmuştur (Güneş, 2017: 246).

2.3. Üçüncü Feminist Dalga

İkinci feminist dalganın bütünüleyici tavrı neticesinde tüm kadınlara yönelik çözümler bulmaya çalışma çabası söz konusudur. Fakat bu durumun dezavantajı üçüncü geleneğin doğmasına bir “ara yol” açmıştır. Çünkü tüm kadınları kapsayan ifadeler, ikinci gelenek içinde farklı talep, algı ve ideolojiye sahip pek çok kadını içermesi, kendi içinde tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İkinci feminist dalga kadınların ırk, kimlik, sınıf, etnik köken ve cinsel eğilim gibi farklılıkları bertaraf edip, bu gibi sorunları bütüncül kabul edip çözüm arayışına girişmişlerdir. Bu farklılıklardan kaynaklanan sorunlar konusunda hemfikir olunmuş ezilmişlik noktasında herhangi bir ayrıma gidilmemiştir. Fakat üçüncü feminist dalga temelde genelleyci kadın sorunlarında daha spesifik ve mikro konulara yönelmiştir. Kadına şiddet, tecavüz, psikolojik bunalım gibi bireysel bakış açısıyla her kadının farklı baskı ve şiddet sorunlarının olduğunu görmek, ortaya çıkarmak ve bunlara çözüm üretmek etrafında gelişmiştir. Özellikle 1990’lı yıllarda bu anlayışın hâkim olmasıyla birlikte feminist geleneklerde de çeşitlilik yaşanmıştır. Üçüncü feminist dalgada artık farklılıkların ortaya çıkarılması gereği doğmuştur. Bu anlamda kadınların kendilerini erkeklerle eşitleme talepleri önemini kaybetmiştir. Kadının farklı bir cinsiyet olduğunu ve bu farklılıklarla kendini kabullendirme noktasına ulaştığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca yine bu son dönem feminizm dalgasında kadınların yalnızca erkeklere karşı mücadele etmediklerini de görmek mümkündür. İçinde buldukları durumlarda ekonomik gelişme, çevre sorunları, sosyal eşitlik ve adalet gibi konular üzerinde de çeşitli söylem ve fikirler üretmişlerdir (Taş, 2016: 172).

3. Feminizmin Ana Temaları

Feminizmin ana objesi kadındır ve o, kadınların toplumdaki algısı, rolleri, hak ve talepleri gibi tartışma konularını içeren bir ideolojidir (Can, 2007: 8). Bu konulara ilişkin cevap ve çözümler ekseninde feminist gruplar kendi içerisinde gelenekler ve söylemler oluşturmuşlardır. Aynı zamanda üzerinde hemfikir oldukları fakat farklı çözümledikleri bazı ortak zeminler vardır. Bunlar kamusal alan-özel alan, ataerkillik, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, eşitlik ve farklılık kavramlarıdır. Bu kavramlara kısaca bakıldığında, her feminist geleneğin kendine özgü bir duruşu olduğunu görmek mümkündür.

Kamusal alan-özel alan ayrımında feministler genel olarak erkeğin kamusal alana kadının ise özel alana ait olduğu düşüncesini eleştirmişlerdir. Böylece kamusal alan-özel alan ayrımı ortaya çıkmıştır. Siyasi alan denilince ne anlaşılacağı konusundaki genel kanı ise, siyaseti kamusal alanın içine koymak olmuştur. Kamusal alanda erkekler hüküm sürdüğünden kadınlar bu düzlemde siyasi alandan dışlanmışlardır. Feminist geleneklerin hemen hepsi işte bu ayrıma karşı çıkmaktadırlar (Heywood, 2015: 242).

Ataerkillik, ailede babanın yönetimi manasına gelmektedir. Feministler, yaklaşımlarını kadın erkek arasındaki iktidar ve güç ilişkisini açıklamak ve ortaya koymak için kullanmışlardır. Aslında erkeklerin iradelerinin kadınlar üzerinde bir hegemonya ve tahakküm kurmak için kullanıldığını ifade etmektedirler (Güneş, 2017: 247). Bu noktada Kate Millet'in ataerkillik kavramı hakkında yaptığı tespit feministler için önem arz etmektedir. Millet'e göre ataerkillik, erkeklerin kadınları yönetmesinin yanı sıra, genç erkeklerin yaşlı erkekleri yönetmesi anlamını da taşımaktadır. Dolayısıyla bu kavram bir yandan cinsiyetçi bir yaklaşım sergilerken bir yandan da nesil baskısı niteliği taşımaktadır (Heywood, 2015: 244).

Feministler için önemli bir konu da cinsiyet konusudur. Kadın nedir ve nerededir, anne olma vergisi ve cinsellik dışında kadının

konumu ve rolü nedir gibi soruların cevap aradığı kısımda, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları ön plana çıkmaktadır. Kadın ya da erkek olmanın, yani cinsiyetlerin biyolojiden kaynaklandığı bu bağlamda oluşan biyoloji kaderdir algısına keskin bir şekilde karşı çıkmaktadırlar. Kadın ile erkek arasındaki farklılığın biyolojiden ziyade, toplumun konumlandırmaları olduğunu ısrarla dile getirmişlerdir. Sosyal anlamda ilişkilerden kaynaklanan fikir, zihin ve davranış biçimleri toplumsal cinsiyeti konumlandırmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, dolayısıyla kültürel bir kavramdır (Göze, 2016: 450-451).

Feminist geleneklerin oluşmasında önemli bir etkiye sahip olan bir diğer ortak temel, eşitlik ve farklılık kavramlarıdır. Eşitlikçi feminizm temelde kadın ile erkek arasındaki farkları bertaraf edip her iki cinsin de hak, talep ve hayatta sosyal, siyasal, ekonomik, eğitim ve hukuk gibi pek çok alanda aynı haklara sahip olmaları gereği etrafında gelişmiştir. İstenilen bu eşitlik kavramı, feminist gelenekler içinde farklı algılanmıştır. Bu sebeple farklılık feminizmi türemiştir. Erkeklerle eşit olmayı arzu etmeyi aslında kadınların erkeklerin gözüyle dünyayı algılama biçimi olarak değerlendiren feministler farklılığı savunmuşlardır. Ancak diğerleri de kadınların özgürleşmesi için erkek kimlikli değil, kadın kimlikli olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Kadın kimlikli kadın algısı, kadınların erkek gözüyle anlaması değil, kendi içlerindeki benlikleriyle görüp anlaması ile ilgili bir kavramdır (Heywood, 2015: 247-248).

4. Feminist Gelenekler

Feminizmin geleneklere ayrılması daha önce de ifade edildiği gibi, zaman içinde değişen taleplerden ve kadın erkek arasındaki eşitlik algısının farklılığından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ortak ve net bir feminizmden bahsetmek mümkün değildir (Notz, 2018: 9-10). Bu anlamda makalede Liberal, Radikal, Sosyalist, Marksist ve Yeni Feminist gelenekler açıklanmaya çalışılacaktır.

4.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm, liberal teoriden etkilenmiş bir gelenektir. Bazı kaynaklarda liberalizmin farklı bir versiyonu olarak kabul edilmektedir. Bunun temel sebebi eşitlik, özgürlük, bireycilik ve akılcılık üzerinde haylice durmalarıdır. Liberal feminizm, liberal teorinin temel anlayışıyla içkin biçimde kadın erkek ayrımından ziyade insan olma anlayışından yola çıkmıştır. İnsana verilen değer nedeniyle bireylerin özgürlüğünü, bu bağlamda da bireyciliği ön plana çıkarmışlardır (Altınbaş, 2006: 23-25).

Tarihsel olarak liberal feminizm diğer geleneklerden daha önce doğmuştur. Liberal feminizm toplumun temelini ciddi bir şekilde sorgulamamasının yanında, eşitlik üzerinden kadınların da hak ve olanaklara sahip olması gereği etrafında şekillenmiştir. İlk feminist metin olarak kabul edilen Mary Wollstonecraft, *Vindication of the Rights of Women* "Kadın Haklarının Gerçekleştirilmesi" adlı eserinde kadınların insan ve birey olmalarından ötürü, erkekler gibi hak ve ayrıcalıklara sahip olmaları gerektiğini ileri sürmüştür (Dikici, 2016: 524-525).

Liberal feminizmin felsefi kökeninde bireycilik vardır ve diğer feminist geleneklere göre daha reformisttir. Din, dil, ırk, renk ve cinsiyetçi yaklaşımlara karşı çıkmış, tüm bireylere eşit muamele edilmesi ve hak verilmesi konusunda mücadele alanı açmıştır. Ataerkil toplum yapısına karşı çıkmak, bu düzeni yıkmaktan ziyade kadın ile erkek arasında eşitliği sağlamaya yöneliktir. Kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak, seçme, seçilme, eğitim, hukuk, kürtaj hakkı gibi taleplerde bu eşitliği sağlamaya çalışmışlardır (Heywood, 2015: 249-251).

Kadının toplumsal bir varlık olduğu ve toplumda erkekler gibi özgürce yer almaları gerektiği üzerinde duran liberal feministler, diğer geleneklerin aksine aileye ve evliliğe karşı durmamaktadırlar. Liberal feministler için, kadının aile ve ev hayatına meyli doğal bir güdü ve istekli bir seçim olarak kendine yer bulmaktadır. Aile içi geleneksel iş bölümünün eşitlikçi bir yapıyla sağlandığı takdirde,

herhangi bir sorun teşkil etmeyeceği kanısındadırlar. Ayrıca evliliğe, kadın ve erkeğin birbirlerini tamamlaması üzerinden bakmaktadırlar. Bu çözümler uygulandığı takdirde kadın erkek arasında kamusal ya da özel olarak bir ayırım söz konusu olmayacaktır (Çaha, 2010: 564-565). Eşitlikçi bir feminizm anlayışı benimsemesinden ötürü diğer geleneklerce, sağlam ve ciddi çözümler bulamama, kadın algısına ve sorunlarına tam olarak odaklanamama konularında eleştirilmişlerdir (Ersoy Yılmaz ve Çetinel, 2016: 124).

4.2. Radikal Feminizm

Radikal feminizmin ortaya çıkışı 1960'lı yılların sonuna tekabül etmektedir. Kadınların, toplumda ve toplumsal hareketlerde ikincil konuma atılması konusunda mücadele vermişlerdir. Feminist gelenekler arasında en sert eleştirel tutumu radikaller sergilemişlerdir. Cinsiyet tutumu üzerinden eleştirilerini yapmışlardır ve liberal feministlere eşitlik anlayışlarından ötürü hayli karşı çıkmışlardır. Liberal feministlerin anahtar kavramı olan bireyin yerini radikallerde ataerkil (patriyarki) kavramı almıştır. En temel tutumlarının başında ataerkil tutuma karşı çıkmak gelmektedir (Ersoy Yılmaz ve Çetinel, 2016: 125). Ataerkil yapıda, toplumdaki tüm ekonomik ve toplumsal dönüşümler erkeğe mal olurken, çamaşır yıkamak, temizlik yapmak, çocuk bakımı gibi ev içi işler kadına yüklenmiştir (Güneş, 2017: 249). Radikal feminizm ataerkil tutumun yanında kadın bedenine odaklanarak, kadınların dil, renk, sınıf gibi farklılıkları dışında yalnızca kadın olmalarından ötürü erkek baskısına maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Bu tutum cinsiyet çatışmasına yol açmaktadır. Ayrıca kadın erkek arasındaki bu tutumun cinsiyetten kaynaklanan bir zulme dönüştüğünü öne sürmektedirler (Atan, 2014: 8-11).

Radikal feministlere göre, insanlık tarihi patriyarkal kültürdür. Bu kültür ekonomi, tarih, din, sanat, siyaset, idare, eğitim, hukuk gibi tüm alanları erkek merkezli değerlerle örmüştür. Bu bağlamda radikal feministler kadınları bu yapıdan koparmak, erkek merkezli

değerlerden ayırmak politikası geliştirmişlerdir. Burada temel vurgu kadınları erkeklerle eşitlemek değil, kadınların kurtulmasını ve özgürleşmesini savunmak, hatta sağlamaktır. Bu kurtuluşu sağlamak ancak ataerkil yapının tamamen ortadan kaldırılması ve kadın merkezli değerlerle örülü bir mekanizma geliştirilmesi ile mümkündür (Çaha, 2010: 565). Ataerkil kültür yapısının aynı zamanda ideolojik bir kültür olduğunun üstünde durmaktadırlar. Ailenin de bu kültür yapısının gelişip korunduğu yer olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu açıdan aile var olduğu müddetçe bu kültür yapısının ortadan kalkamayacağını ve kadının keşfinin, dolayısıyla dönüşümün sağlanamayacağını savunmaktadırlar. Ailenin kesin olarak ortadan kalkması gereği çözüm önerileri arasında bulunmaktadır (Güneş, 2017: 126). Aynı zamanda geleneksel toplumlarda kadınların makyajlı, zayıf ve sık görünme algılarının da patriyarkal kültürün bir dayatması olduğunu dolayısıyla bunun da erkek gözüyle kadın inşasından kaynakladığını ileri sürmektedirler. Bu durumun baskı yarattığı ve erkek kimlikli kadınlar yarattığını varsaymaktadırlar. Onlara göre bu baskıdan yalnızca bekâr kalan kadınlar ve lezbiyenliği tercih eden kadınlar kurtulabilmektedir. Radikal feministler bu kurtuluşu kadın kimlikli kadın olmak ve kadının kendisini keşfetmesi olarak görmektedirler (Çaha, 2010: 566-567).

Radikal feministlerin önemli temsilcilerinden olan Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex* "Cinsiyetin Diyalektiği" adlı eserinde cinsiyet ayrımına biyolojik bir pencereden bakmış ve çocuk doğurmak için biyolojik iş paylaşımını erkeklere bağlı olmak şeklinde irdelemiştir. Gelişmiş teknolojik koşulların kadından bu yükü -çocuk doğurma- alabileceği noktasında çözüm sunmuştur. Bu sayede biyolojik cinsiyet açısından kadın ve erkeğin eşitleneceğini savunmuştur (Heywood, 2015: 256-257).

4.3. Marksist ve Sosyalist Feminizm

Kadın erkek eşitliğini değil, kadının kendini keşfetmesini ve bu sayede kurtuluşunu sağlama düşüncesini geliştiren geleneklerdir.

Marksist ve sosyalist feministler kadının özgürleşmesi önündeki en büyük engelin kapitalizmle birlikte gelişen özel mülkiyet anlayışının olduğunu ifade etmişlerdir. 20. yüzyılın ilk yarısında etkisini gösteren Marksist feminizm, Karl Marx ve Friedrich Engels'in düşünceleri ekseninde gelişmiştir. Radikaller gibi cinsiyet üzerinden bir açılım yapmak yerine, ekonomik ve sınıf farklılığı bağlamında bir eleştiri geleneği oluşturmuşlardır (Çaha, 2010: 566). Kadınların ikincil plana atılmasının asıl sebebi ekonomi ile ilgilidir düşüncesini taşımaktadırlar. Kapitalist sisteme büyük eleştiriler yönelten Marksist ve sosyalist feministler bu sistemin ortadan kalkmadan kadının kurtuluşunun sağlanmayacağını ileri sürmektedirler. Tarihsel süreç açısından ilkel toplumlara bakıldığında geleneksel bir iş bölümü mevcuttu ve aile üretimin bizzat içinde yer almaktaydı. Bu üretim biçiminde cinsiyetin belirleyiciliği yoktu. Fakat üretim merkezinin aile ve ev dışına çıkmasıyla kadınlar ev içine kısılmış, ev içindeki işlevin önem taşımadığı bir yapıya dönüşmüştür. Üretim araçlarının gelişmesi, kapitalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte, erkeklerin ev-dışı alana hâkim olması ve bu alanda söz sahibi olması sonucuna götürmüştür. Bu durum, erkeklerin kadınlar üzerinde ekonomik bir baskı kurduğu ortamı yaratmıştır (Dikici, 2016: 527).

Marksist ve sosyalist feministler, radikaller gibi ataerkil toplum yapısına ve aileye karşı çıkmaktadırlar. Çünkü aileyi kapitalizmin ve özel mülkiyetin direnç noktası olarak görmektedirler. Bu anlamda Marksist geleneğe göre ailenin üç işlevi vardır. İlk olarak ailenin kapitalizme emek gücü yetiştiren fabrikasyon özelliği vardır. İkinci olarak, işçilerin fabrikadan döndüğü dinlenip tekrar üretime katıldığı yer olarak görülür. Son olarak da kapitalist düzenin önemli bir tüketim merkezi olma niteliği mevcuttur (Çaha, 2010: 566). Bu düzenin yerine alternatif bir düzen anlayışı geliştirilmiş ve ataerkil toplum yapısının ortadan kaldırılması ve aile gibi kan ilişkisi yerine ekonomik işlev ortaklığı sunulmuştur. Kapitalist düzende kadının ev işleriyle sınırlı kalması, kadını değersizleştiren ve erkekle fırsat eşitliğinin önüne engel koyan bir durumdur. Bu durumu, kadının da

üretim sürecine dâhil edilmesinin yanı sıra önemsiz ve değersiz olarak görülen ev içi işlerin de ücretli hale getirilmesi gibi çözümler sunarak aşmaya çalışmışlardır (Heywood, 2015: 253).

Sosyalist feminizm ise, ekonomik anlamda bir düşünüş gerçekleştirdiğinden ötürü Marksist feminizmin devamı olarak görülmektedir. Kadınların toplumdaki yerinin kısıtlanmasına neden olanın, erkekler değil kapitalist düzen olduğunu ileri sürmektedirler. Bu anlamda kadının ikincil konumu ve eve hapsedilmeleri aslında kapitalizme hizmet etmektedir. Kadının özgürleşmesi için kapitalizmin ortadan kalkması gerekmektedir. Bunun için de kadınların cinsiyet savaşlarından önce sınıf mücadelelerine destek vermeleri gerektiğini savunmaktadırlar (Özdemir, 2017: 398-400).

Nihayetinde Marksist ve sosyalist feminizm, kamusal ve özel alan arasındaki duvarın yıkılması, ailenin ortadan kalkması gibi çözümler üreterek kadının kurtuluşunu sağlamaya çalışmıştır. Fakat bu iki akım yalnızca kadın odaklı fikirlerden ziyade, kadını aşan makro düzeyde ekonomik fikirler geliştirmekle eleştirilmişlerdir (Güneş, 2017: 253).

4.4. Yeni Feminist Gelenekler

20. yüzyılın ortalarından sonra feminizmde kadın anlayışı ile ilgili olarak yeni anlayışlar söz konusu olmuştur. Eşitlikçi feminizmden daha çok farklılık feminizmine dayanan yeni gelenekler kendini göstermeye başlamıştır. Bu durumda öznel bir bakış açısı gelişmiş, kadın erkek arasındaki ilişkiden çok kadınların üzerinde durulmuştur. Yeni gelenekler içerisinde, post-modern feminizm, psiko-analitik feminizm, siyahi feminizm ve lezbiyen feminizm yer almaktadır (Heywood, 2015: 258).

Post-modern veya post-yapısalcı feminizmin temel çıkış noktası kriticizm (eleştiricilik) olmuştur. Aydınlanma, evrensellik gibi fikirlere karşı durmaktadırlar (Demir, 2014: 82-86). Aydınlanmanın kültürlerde zıtlıklar oluşturarak bir güç dengesi kurduğunu, bu dengede kadının ikincil konuma itildiğini ifade

etmektedirler. İyi- kötü, güzel-çirkin, beyaz- siyah gibi zıt kavramların, erkek gözüyle oluşturulmuş olduğu ve genellikle olumsuz kavramların kadınlara yöneltildiği bir kurgu dizaynından söz etmektedirler. Bu gibi genel geçer algılara karşı çıkmışlardır. Bu bağlamda genel bir kadın algısından ve kadınlıktan söz etmenin doğru olmayacağını savunmaktadırlar. Mesela siyah ve beyaz olan iki kadının değerleri, zihin dünyaları, kişilikleri aynı olamayacaktır. Burada genel kadın tanımından ve genel kadın sorunlarından bahsetmek yetersiz kalacaktır. Bu anlamda post-modern feministler spesifik olarak kadına ve kadın sorunlarına yönelmişlerdir. Genel ve evrensel değerler bütünü yerine, görecelik, yerellik, sosyo-kültürel durum gibi kavramları kullanmayı tercih etmişlerdir. Farklılık feminizmi anlayışını benimsemelerinden ötürü, kadınları erkeklerle eşitlemek gibi bir çabaları da yoktur. Kadınların, kadınlıklarından doğan farklılıklarını ve deneyimlerini kendilerine özgü bir dil yoluyla ortaya koymaları gerektiğini ileri sürmektedirler (Çaha, 2010: 571).

Siyahi feminizm, özellikle ABD’de varlığını halen devam ettirmektedir. Irk ve renk baskısı içeren algıya karşı çıkmışlardır. Kadınların bu tür farklılıkları erdem olarak algılaması ve bu düşüncelere karşı durmaları gerektiğini anlatmaktadır. Radikal feministlerin devamı olarak da adlandırılan lezbiyen feministlerse, lezbiyenliği tercih eden kadınların, erkeğin cinsel baskısından kurtuluşu olarak simgelemektedirler. Ataerkil yapıya ve erkek kimlikli kadınlığa karşı çıkararak, kadınlık deneyimlerini ön plana çıkarmaya çalışmaktadırlar (Heywood, 2015: 258).

Bir diğer akım olarak İslami feminizm de, İslam kültürü çerçevesinde kadınların birey olma çabalarını açıklamakta kullanılan bir kavramdır. Kur’an’ın eşitlikçi yaklaşımının net olduğunu vurgulayan İslami feministler, kadının ezilmişliğini geleneklere bağlamaktadırlar. Kadın bilincinin gelişmemesi üzerinde dış yapı faktörleri etkilidir. Aynı zamanda İslamcı feministler “kamusal erkek-özel kadın” ayırımına karşı çıkmaktadırlar. Buna karşın İslami feminizm, teoriden yoksun

olması yönünde eleştirilmiş ve daha çok bir bilinç oluşturma algısı olarak nitelendirilmiştir (Güç, 2008: 660-670).

5. Türkiye’de Feminizm Algısı

Dünyadaki feminizmin, ortaya çıkışı ve gelişmeleri paralelinde geç Osmanlı döneminden itibaren Türk toplumunda da bunun yansımaları görülmüştür. Avrupa’da ilk olarak ortaya çıktıktan sonra diğer coğrafyalara yayılmıştır. Osmanlı döneminden itibaren Cumhuriyet’e ve günümüze kadar olan süreçte feminizm, temelde eşitlikçi feminizm üzerinden gelişmiştir. Daha çok kadın ve erkeğin aynı koşullarda eşit hak ve talepleri etrafında gelişim göstermiştir. Osmanlı’nın modernleşme sürecine girmesinden itibaren, Osmanlı kadınları da bu durumdan faydalanmıştır. Özellikle basın-yayın yoluyla kendilerine yer bularak feminizmin temellerini atmışlardır (Çaha, 2010: 584). 1895-1906 yılları arasında çıkarılan Hanımlara Mahsus Gazete bu alanda önemli bir yer tutmaktadır. Aslında Osmanlı kadın hareketlerinin temsilcileri, paşa kızları ve özel konaklarda eğitimle yetişmiş hanımlardan oluşmaktaydı (Bora, 2017: 743).

Osmanlı’nın klasik dönemine bakıldığında kadınlarda erkekler gibi savaşa katılıyor, ata biniyor ve tarlada çalışabiliyordu. Kadınların aile içinde de aktif rol aldığı bilinmekte idi. Devletin kurumsallaştığı ve düzenin oturduğu dönemlerde kamusal ve özel alan ayrımı söz konusu olmuş, böylece kamusal alan erkeklerle açılırken kadınlar özel alanın içinde kalmıştır. Bu düzen devletin çözüldüğü ve sorgulandığı döneme kadar sürmüştür. Tanzimat ve meşrutiyet dönemlerinde kadının yeri de sorgulanmıştır. Özellikle 2. Meşrutiyet döneminde serbest ortamın hüküm sürdüğü söylenebilir (Tekin, 2007: 14-18). Öyle ki Aile Hukuku Kararnamesi yürürlüğe girmiştir. Dönem itibariyle Kurtuluş Savaşı yaşanmış ve kadın erkek bu milli mücadeleye katılmıştır. Osmanlı’daki feminizm ya da kadın hakları algısının, Cumhuriyet dönemine de rengini verdiği görülmüştür. Siyasal haklar elde etme girişimi ile sonuç getirmiştir. Fakat Cumhuriyet’in resmî ideolojisi bağlamında

feminizmin etkisinin yayıldığını belirtmek gerekmektedir. Bu durumun 1970'li yıllara kadar devam ettiği görülmektedir. 1970'li yıllarda Behice Boran ile Türkiye feminizmi farklı bir anlam kazanmıştır. Kurduğu İşçi Partisi ile kadınların sol hareket içinde kendilerini göstermeye başlamaları bu durumun kanıtı niteliğindedir. Böylece kadınların, kadın kimliklerinden önce içinde buldukları siyasi ideolojinin kimliğini sahiplendikleri görülmektedir. 1980 darbesinden sonra feminizm kadın temasına dönüş yaparak, ataerkil yapıyı, kadınlık ve erkeklik algısını sorgulamaya yöneltmiştir. Türkiye'de asıl feminizm gelişimleri bu tarihten sonra gerçekleşmiştir. Hak ve talepler konusunu genişletmeye çalışan feministler, Simone de Beauvoir, Kete Millet, Shulamit Firestone gibi feminist yazarlardan etkilenmişlerdir. 1983 yılında Somut adlı dergide seslerini duyurmaya ve bir düzen içinde kendilerini ve taleplerini yansıtmaya başlamışlardır. İyi eş, iyi anne, cinsel obje gibi kalıpları sorgulamış ve kadınların benlik duygularına yönelik açılımlar geliştirmeye çalışmışlardır. Kürtaj hakkı ve şiddet karşıtlığı bu taleplerin önemli iki ayağını oluşturmaktadır. Bu düzlemde çeşitli sokak gösterilerine de başvurmuşlardır. Dünyadaki gelişime paralel olarak Türkiye'de de liberal, radikal veya sosyalist olarak ayrıışmışlardır. Fakat genel olarak eşitlikçi bir çizgi üzerinden feminizm algısı oluşturmuşlardır. 1990'lı yıllara gelindiğinde, İslami kesim de bu ideolojinin içinde yer almıştır. Bu yıllarda özellikle başörtü özgürlüğü konusunda pek çok kadın sokaklarda eylem yapmıştır. 28 Şubat 1997'de yaşanan dolaylı darbe bu konuda önemli bir yer teşkil etmektedir. Kadınlar için geleneksel rolleri savunan bazı İslami çevreleri, Kadın ve Aile gibi dergiler kadına yönelik tutumu sorgulamaya yöneltmiştir (Çaha, 2010: 584-586).

Sonuç

Feminizm, en genel manasıyla kadın-erkek arasındaki ilişkileri irdeleyen ve bu bağlantıda kadının yerini tarif eden bir ideolojidir. Köken itibarıyla Antik Yunana kadar dayandırmak mümkündür.

Fakat toplumsal hareket olarak ve yüksek sesle konuşabilmek anlamında yeni sayılabilecek bir döneme -modern- tekabül etmektedir. İlk perçinlenmesini sanayi devrimi sonrasında İngiltere’de orta sınıfın kadınlarıyla göstermiş, 19. yüzyılda ve sonrasında gerilim göstermeye başlamıştır. Feminizm, kadın ve erkek arasında eşitlik talepleriyle ilk olarak kendini göstermiştir. Siyasal anlamda haklar talep etmekle birlikte zamanla taleplerde farklılıklar söz konusu olmuştur. Bu farklı talepler doğrultusunda farklılık feminizmi gelişmiş ve ardından feminizmi kendince yorumlayan çeşitli gelenekler ortaya çıkmıştır. Çalışmada feminizmin geçirdiği tarihsel süreçle birlikte ortaya çıkan gelenekler açıklanmıştır. Bu doğrultuda feminizmin temel algıları, hak ve talepleri ortaya koyulmuştur. Kadın erkek arasındaki iktidar mücadelesinin büyük çoğunlukla ataerkil bir yapıdan kaynaklandığı ortaya koyulmuştur. Burada feminizm hareketleri incelendikten sonra, feminizmin kabaca kadınlar bakımından kazanımları denilebilecek bazı noktalar üzerinde durulmuştur. Bunlar eşitlik, kürtaj hakkı, şiddet, tecavüz gibi kavramların arka sokaklardan alınıp kamuoyunda açıkça tartışılır hale getirilmesinin, baskı grubu olarak siyasal parti ve hükümetler üzerinde baskı kurmasının ve kadınların lehine kararlar alınmasının sağlaması olarak ifade edilebilir. Bu sorunların hâlâ tartışılıyor olması, kadın-erkek arasındaki güç mücadelesinde denge unsurunun ne olduğu noktasında henüz bir mutabakata varılmamasından kaynaklanmaktadır. Feminist gelenekler arasındaki kırılmalara bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. 21. Yüzyılda hâlâ çeşitli geleneklerin ortaya çıkması feminizmin gelişmekte olan ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye açısından feminizme bakıldığında daha çok eşitlikçi feminist anlayışının benimsendiği görülmektedir. Feminizmin, kadın kimlikli kadınlardan ziyade, kadın ve erkeğin toplumda aynı şartlarda ve eşitçe yer alması gerektiği algısı çerçevesinde, Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren günümüze kadar gelişim gösterdiği ve göstermeye devam edeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Altınbaş D.; (2006), "Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm", Kadın Araştırma Dergisi, S.9.
- Atan M.; (2015), "Radikal Feminizm: Kişisel Olan Politikdir", The Journal Of Europe- Middle East Social Science Studies, C. 1, S. 2.
- Bora T.; (2017), Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeoloji, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- Can A.; (2007), "Toplumsal Birliktelik ve Feminizm", Hukuk Gündemi, S. 8.
- Demir Z.; (2014), Modern ve Postmodern Feminizm, Sentez Yayın ve Dağıtım Tic. Sn. A.Ş., 1. Baskı, Ankara.
- Dikici E.; (2016), "Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri", Akademik Sosyal Bilimler Dergisi.
- Ersoy Yılmaz S., Çetinel E.; (2016), "Feminist Teori: Yönetim ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2.
- Göze R.; (2016), Uluslararası İlişkiler Teorileri, İletişim Yayınları,3. Baskı, İstanbul.
- Güneş F.; (2017), "Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.17, S.2.
- Güç Ayşe; (2008), "İslami: Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.17, S. 2.
- Heywood A.; (2015), Siyasi İdeolojiler, Adres Yayınları, 9. Baskı, Ankara.
- Kepekçi E.; (2012), "(Hegomonik) Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü?", Kadın Araştırma Dergisi, S. 11.
- Notz G.; (2018), Feminizm, Phoenix Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Özdemir Ö.; (2017), "İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, C.9, S. 2.
- Taş G.; (2016), "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", Akademik Hassasiyetler.
- Tekin E.; (2007), "1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon.
- Çaha Ö.; (2010), Siyaset, (Ed. Mümtazer Türköne) Opus Yayınları, 11. Baskı, İstanbul. Ss. 559-590.

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yayın Şartları

Dergiye gönderilecek yazılar, işlediği konuya yeni bir boyut getirecek şekilde özgün ve daha önce hiçbir yayın organında yayınlanmamış olmalıdır.

Makaleler, dipnotlar dâhil 6.000-10.000 kelime; kitap tahlilleri ise 1500-2000 kelime arasında olmalıdır. Makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakterinde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalı; metin için 12 punto, dipnotlar için ise 10 punto kullanılmalıdır.

Dergiye gönderilen bir makalenin yayımlanması Yayın Kurulu tarafından uygun görüldüğü takdirde sözkonusu yazı ivedilikle değerlendirilmek üzere iki hakeme gönderilir. Hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yayın Kurulu tarafından yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Dergide yayınlanan yazıların tüm telif hakları, TASAV tarafından belirlenecek telif ücretinin yazara ödenmesiyle birlikte TASAV'a geçmiştir. Yazının tamamının başka bir yayın organında yayınlanması TASAV'ın iznine tâbidir.

Makalelerde, kullanılan kaynakların alfabetik olarak sıralandığı kaynakçanın, dipnotların ve diğer şekil şartlarının aşağıdaki yazım kurallarına uygun şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Şartlar

1. İmla: Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumu'nun Yazım Kılavuzu'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.

2. Başlık: Başlık, içerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto ile koyu yazılmalıdır.

3. Yazar adı ve adresi: Makale yazarı, ad ve soyadı ile unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanmalıdır: Araştırmacı, yazar vb.

4. Özet ve anahtar sözcükler: Makalelere Türkçe özet ve anahtar kelimeler ile İngilizce özet (*abstract*) ve İngilizce anahtar kelimeler (*keywords*) eklenmelidir. Özetler 100 kelimeyi aşmamalı, anahtar kelimeler beş adetle sınırlandırılmalıdır.

5. Ana metin: Yazılar, Times New Roman tipi ile 12 punto büyüklüğünde ve 1,15 satır aralığıyla yazılmalıdır. Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

6. Sayfa Numarası: Yazılara sayfanın sonunda düz sayılarla (1,2...) numara verilmelidir.

7. Kaynak gösterme: Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir: (Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010a Altın 2010b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve “vd” kısaltması kullanılmalıdır: (Koçak vd. 2005) Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir:

8. Kaynakça: Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda “Kaynakça” bölümünde, APA 6.0 stili kullanılarak 10 punto alfabetik sıra ile verilmelidir. Örnek olarak:

Tek yazarlı kitap:

Gökalp, Z. (1997). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Çeviri kitap:

Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2010). *Eğitim Yönetimi*. (Çev. S. Turan), Ankara: Nobel.

İki yazarlı kitap:

Kıran, Z. ve Kıran, E. (2001). *Dil Bilimine Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Üç yazarlı kitap:

Andıç, F., Andıç, S. ve Koçak, M. (2010). *İbn Haldun: Hayatı ve Eserleri Üzerine Düşünceleri*. Ankara: Kadim Yayınları.

Üçten çok yazarlı kitap:

Korkmaz, Zeynel vd. (2001). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Yargı Yayınları.

Derleme kitap içinde bölüm:

Altan, S. (2013). “Osmanlı’ya Doğudan Bakmak: 20. Yüzyıl Dönümünde Çin’de Osmanlı Algısı ve Milliyetçilik”. *Türkiye’de Çin’i Düşünmek*. S. Esenbel, İ. Togan ve A. Atlı (Der.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 90-115.

Birden çok baskısı olan kitap

Hacıb, Y. H. (2017), *Kutadgu Bilig*. (Çev. A. Çakan). 3. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Birden çok ciltli kitap:

Ögel, B. (1971). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Cilt 2. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Tek yazarlı makale:

Sarıkaya, Y. (2014). "Ağustos 2008 Savaşı Sonrasında Gürcistan Dış Politikası". *Karadeniz Araştırmaları*, (31): 1-16.

Yayımlanmamış tez:

Aydın, G. (2008). *Orhan Türkođan'ın Devlet Anlayışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elektronik kaynak:

Duman, B. (2017). ABD Irak'ı İran'a kaptırmak istemiyor. *Al Jazeera Türkiye*, 9 Mart 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/abd-iraki-irana-kaptirmak-istemiyor> (Erişim: 10.04.2017).